

The image features a dark green, textured background. In the center, there is a highly ornate, gold-colored frame. The frame consists of an outer rectangular border with decorative corner flourishes and an inner oval frame with intricate scrollwork. Inside the oval frame, the Hebrew text "שער היראה והאהבה" is written in a bold, gold, sans-serif font, arranged in three lines.

שער
היראה
והאהבה

חלק א'
שער
היראה

חלק ב'
שער
האהבה

פתח דבר

מטרת הספר **שער היראה ואהבה להשם** היא להקנות ליוצר הספר ולקורא, ידע בסיסי ומקיף ברכישת יראת שמים ואהבה להשם ולתורתו.

מאפייניו וייחודו בכך שהידע בו קובץ ונאסף מספרים ומאמרים שונים העוסקים באמונה לאורך היסטוריית עם ישראל עד לימנו אנו.

הרוח המנחה את יוצר הספר היא הצורך בלימוד עצמי, המעניק תוכן רלוונטי המקנה ידיעות וחיזוק האמונה בהשם ובתורתו. מטרה נוספת היא להוציאו לזיכוי הרבים לכל המבקש לחזק את יסודות אמונתו.

הספר מתאים לקורא שומר תורה ומצוות, המבקש להעמיק את הידיעות שלו באמונת ישראל בהשם, ביראת ואהבה אליו ולתורתו, לצורך התחזקות, חיזוק וגיבוש האמונה היהודית בקרבנו ולדבקות בו יתברך.

תוכן הספר נאסף מספרים מקובלים ומומלצים המצויים בספריות תורניות בבתי מדרשות.

באופן הכתיבה, נעשתה התאמה למיקום התוכן לפי הנושא ועניין, תוך התאמות קלות בסגנון הכתיבה, חידוד ושיפור המסר והתאמה לרצף הטקסט ולקורא.

הספר מחולק לנושאים ראשיים המודגשים כפי שמופיע בתוכן העניינים ותתי נושאים שאינם מודגשים. לכן אפשר לקרוא כל

נושא מתחילתו בפני עצמו מאחר ואין חשיבות ללימוד ברצף דווקא על פי הסדר. כל נושא ניתן ללימוד והבנה בפני עצמו. יהי רצון שהתוכן שבספר המושתת על ראשונים ואחרונים בעלי תורה, אמונה ומידות, ישפיעו ויחזקו את האמונה בהשם ובתורתו, את יראת השם ואהבה אליו, בקרב הקורא מבקש האמונה.

ירושלים ת"ו

ט' בשבט ה'תשפ"ד

שמערה

meir@ynrcollege.org

הקדמה

המצוות הרוחניות כשורש ליהדות

הרמב"ם בספר המצוות מונה את מצוות עשה הרוחניות שבין אדם למקום לפי סדר עדיפויות, מהבסיסית עד לתכליתית.

המצוות

מצוות יראת ה': המצווה אותנו לירא ממנו. היא הציווי שנצטוונו להאמין ביראתו יתעלה ובמוראו, ובל נהיה שאננים ובוטחים בעצמינו, אלא נחוש לביאת עונשו יתברך בכל-עת. וזהו שאמרו יתעלה: "את-ה' אלוקיך תירא". מקור נוסף: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"

מצוות אהבת ה': המצווה אותנו לאהוב את ה'. והוא: שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציווייו ופעולתיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג - וזוהי האהבה המצווה עלינו. מקור: "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו":

-
- א רמב"ם רבנו משה בן מיימון זצוק"ל. משנה תורה-ספר המצוות - מצות עשה.
 ב המושג מצוות רוחניות: ראה מקורות בהרחבה בספר שער האמונה והייחוד של המחבר (בדף י"א בהערת שוליים ב).
 ג דברים (פרק ו פסוק יג)
 ד דברים (פרק י פסוק יב)
 ה דברים (פרק י פסוק יב), (פרק יא פסוק כב)

אפיון המצוות

מצוות אלו אינן מאופיינות בעשיית מעשה פיזי או תכני, אינן פעולה הנעשית מחוץ לאדם כדוגמת נטילת ארבעת המינים או הנחת תפילין ובכל זאת הם משוייכות למצוות עשה שבין אדם למקום. המייחד מצוות אלו הוא המעשה הרוחני, הנעשה באמצעות פעולה מחשבתית ו/או רגשית ונפשית, דבר המאפשר את קיום מצווה. מיוחדות מצוות אלו בכך שיכול האדם בכל עת לקיימן, כאשר הוא מעורר ברצונו את מחשבתו אליהן, לקיים מצוות עשה מהתורה ולא שהן חיוביות - שהאדם מחויב לעורר מחשבתו בכל עת אליהן.

מיוחדות מצוות אלו שהן תלויות במוח בלב ובנפש, וממילא הן נמצאות תמיד לפניו ובהישג ידו, ולא תלויות בשום דבר חוץ האדם.

בעת קיום המצווה, האדם משתמש במשאבים הפנימיים שבו, באמצעות האיברים החיוניים ביותר בגופו, איברים בעלי היבטים חומריים ורוחניים. כגון: המוח, הלב והכבד - מרכז הדם, המקבילים לחלקים הרוחניים באדם: המוח לנשמה, הלב לרוח, והכבד - מרכז הדם, לנפש.

מצוות תודעתיות המתקיים במוחו, שכלו ומחשבתו של האדם, הינם פעולות המיוחדות לנשמה.

מצוות בעלי אפיונים רגשיים מתקיימות בליבו ורוחו של האדם, הן פעולות המיוחדות לרוח.

מצוות נפשיות המתקיימים באמצעות מרכז דמו של האדם-הכבד, הם פעולות המיוחדות לנפש.

מצוות אלו מכוונות לחלקי הנר"ן נפש רוח נשמה שבאדם. הם הבסיס ליהדות ומהם התכלית לכל קיום המצוות והתורה כולה, ועל כן הם נחשבים מעיקרי היהדות.

מצוות אלו אינם מוגבלות בזמן ומקום, ניתן לקיימם בכל זמן במשך כל חייו של היהודי, והן חלות הן על הגברים והנשים כאחד. טעם מצוות נבחרות אלו, מייחד והמבדיל אותן משאר מצוות, הוא התוכן שבהן, הממוקם והמדורג בנחיצותו וחשיבותו בדת, במעלה הגבוה ביותר,

כפי שנראה מובן מהפסוקים הנ"ל. קיומם במשאבים פנימיים ובאיברים החיוניים שבאדם. עצם קיומם מעורר שינוי נפשי, רגשי ותודעתי. פעולות אלו מניעים את האדם לתיקון מול בוראו, קבלת עול מלכות שמים¹ עד קירוב דבקות האדם באלוקיו.

חלק מהמצוות הרוחניות הם מצוות תמידיות² זאת אומרת, שבאפשרות האדם לקיימם תמיד בכל עת³ ומוגדרים כמצוות

1 השגות הרמב"ן זצוק"ל (רבי משה בן נחמן ידוע בראשי התיבות רמב"ן) על ספר המצוות. מצוות עשה א' כך כתב שם בפרושו את סברת בעל הלכות גדולות שלא מנה את מצוותה האמונה מכלל תרי"ג מצוות, "עשו קבלת המלכות ענין בפני עצמו והמצוות הנגזרות מאתו יתעלה ענין אחר".

2 המצוות התמידיות, אותם מנה ספר החינוך (מתוך תרי"ג המצוות). ואלו הם: להאמין בה'. שלא להאמין לזולתו. לייחדו (הדיעה שה' אחד). לאהבה אותו. ליראה אותו. שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העיניים. (וסומן: "שש ערי מקלט תהיינה לכם").

3 מפורסמים דברי החינוך בריש ספרו (בהערת המחבר ד"ה אבל) שיש שש מצוות תמידיות כנ"ל (בהערה קודמת) לאמור ששש מצוות אלו, הן ערי מקלט לכל איש הישראלי, שבכל עת יוכל לברוח אליהם, ולנצל את זמנו להיות קרוב אל בוראו ולעשות רצונו. וכך כתב עוד לאורך ספרו, כאשר יובאו דבריו בסמוך, ברצות ה'. וכן הביא את החינוך הלחם משנה (תפלה פ"א ה"א) וכן פסק (את דברי החינוך) החיי אדם (חלק א כלל א סעיף ה) באורך. ועוד כתב בהקדמתו לחכמת אדם, הגם שנסעתי למרחקים והייתי סוחר, אף חכמתי עמדה לי בנסיעתי לדרך, דעתי עליה [על התורה].

קיומיות⁷ - שמקבלים על קיומן שכר, כאשר האדם מעורר את מחשבתו אליהן, ולא שהן חיוביות - שחייב האדם לעורר מחשבתו בכל עת אליהן. אלא אם הוא פנוי מכל מצווה מאחר וכך, אינן מוגדרות כמצוות חיוביות - לא ייענש האדם על אי קיומן.

מעלת הפעולות הנעשות מהמצוות הרוחניות

המעלה וההשגה שמשיגים באמצעות פעולות לקיום המצוות הרוחניות היא התקדשות -התהוות כוחות קדושה המתחוללים והפועלים תוך פנימיות האדם.

שימוש מתמיד בפעולות המתבקשות ממצוות אלו, עם כוונת טהרה והתקדשות, הינו דבר נחוץ ביותר בעת שמבקש האדם

ובישיבתי בחנות דעתי עליה. ותיתי לי, שאפילו בשעת משא ומתן פעמים הרבה, היה דעתי עליה בהרהור פירוש או קושיא, ובפרט בשש מצוות עשה שכתבתי בחיי אדם כלל א, וקיימתי בעצמי "אל תעובה, ותצרף" וכו'. עכ"ל. וכן פסק את דברי החינוך הנ"ל המשנה ברורה להלכה (בביאור הלכה ר"ס א ד"ה הוא כלל גדול), ועוד לו בספר המצוות הקצר שלו (סוף מצוה ב) לגבי מצות יחוד ה' וז"ל, ואמונה זו, אנו חייבים בה בכל עת ובכל רגע, בזכרים ונקבות. עכ"ל. וגם בסוף ספרו שמירת הלשון (בחימת הספר) כתב, שיראה לקיים המצוות התמידיות לכל הפחות פעם ביום. ועצה טובה קאמר, שיקבע לכך זמן קודם הסעודה. ע"כ. וכן פסקו בספר ערוך השלחן (סימן א סעיף יד). ובספר פסקי תשובות (סי"ט סא) הביא שיש שכתבו, שקודם קריאת שמע יכוון לקיים בק"ש את שש המצוות התמידיות הנמצאות בה, שכ"כ בספר שלחן הטהור (סעיף א) ובטהרת הקודש (מאמר תיקון היסוד פ"א) ובחלקת יהושע (מאמר ו אות ח). ע"כ. וכן בהקדמת ספר חרדים, כתב בחיוב המצוות התמידיות, ברם דרך בדרך מעט שונה, שהחליף כמה מצוות, והנה ז"ל, ויש מצוות שחיובן בלא סיבה, וגם חיובן תמידי, ולא יפסקו מן האדם אפילו רגע אחד בכל ימיו, ואלו הן. א, להאמין מציאות ה', והשגחתו, ויכולתו. ב, להאמין שהוא אחד. ג, ליראה ממנו. ד, לאוהבו. ה, ולדבקה בו. ו, ולזכרו תמיד. עכ"ל. הנה לנו שהוסיף מצוות לדבקה בו, ולזכרו תמיד, והשמיט את המצוות ל"ת שלא לתור אחר מחשבת הלב והעינים, ושלא יהיה לך אלהים אחרים. הערה זו מאת: הרב אסי הלוי אבן יולי שליט"א שלחן ערוך המדות - א

ט ראה בהרחבה ביאור ואפיון של המצוות הקיומיות בספר שער האמונה והייחוד של המחבר (דף טז בהערות שוליים ד).

להתקרב לאלוקיו וברצונו לקיים את רצונו יתברך בתכלית, מצוות אלו הן ראשונות במעלה, הן הבסיס והתכלית לכל היהדות. נדרש ממבקש ה' להתכוונן מחדש, לגייס משאבים פנימיים על מנת ללמוד, לדעת ולהטמיע את העקרונות האמונה בנפשו, לקיימם ולהחזיק בהם במסירות נפש תדיר. גם בעיתים שקיימים אתגרים, עד שנעשה האדם מלומד ומורגל בקיומם, עד שנעשים הם חלק מאישיותו כעצם מעצמותיו ו"נפש עמל עמלה לו"

י משלי (טו כו) "נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו" פרושו: שהאיש העמל, הטביע חותם בנפשו שהרגיל אותה לעמול מאליה לטובתו "כי אכף עליו פיהו" פרושו: כפה עליה באמצעות בפיו שהוא רצונו, לקיים את הציוויים הרוחניים בהכרה וללא מאמץ רב.

תוכן עניינים

חלק א' שער היראה

טו.....	שער יראת השם
טו.....	המושג יראת שמיים
כ.....	היראה היא מצוות עשה מהתורה
כ.....	האבות יראו שמא יגרום החטא
כג.....	מעלת יראת שמיים
כז.....	יראת שמיים היא מהות האדם
כח.....	ירא שמיים - דבריו נשמעים
לג.....	יראת שמיים בסיס לאמונה, לתורה ולמצוות
לח.....	אדם ירא שמיים מכובד בעיני הבריות
מ.....	שכרה בשני העולמות
מא.....	יראת שמיים מוסיפה חיים
מד.....	הירא שמיים הוא בבסיסו בעל אמונה
מד.....	גדולה מעלתה של מצוות היראה, מכל המצוות
מו.....	הכל תלוי ביראת שמיים והיא לבדה עומדת לעולם
מט.....	הנהגות לרכישת יראת שמיים

מט	להתנהג במידת הענווה.....
נה	להתרחק מכל אבק חטא.....
נז	יראת שמיים נרכשת בחוכמה.....
סא	יראת שמיים ע"י התבוננות.....
סב	שלא לירא מבשר ודם.....
סה	קריאה בספרי מוסר ואמונה בהתמדה.....
סה	שתיקה מוסיפה מורא.....
סו	יראת שמיים על ידי קיום תורה ומצות בכוונה.....
עא	שלא להוציא שם ה' לבטלה.....
עג	ישיבה בבית הכנסת באימה ויראה.....
עד	כיסוי ראש סימן וגורם ליראת שמיים.....
עו	לעשות פשרה ושלום בין אנשים.....
עז	קנה לך חבר לחיזוק היראה.....

חלק ב' שער האהבה

פא	מצוות אהבת ה'.....
פא	אהבת ה' היא מצוות עשה מהתורה - לאהוב את האל.....
פא	מקור המצווה.....
פג	מקורות נוספים מהתורה ונ"ך למצוות אהבת ה':.....

טעם המצווה	.....	פה
המושג אהבת ה'	.....	צא
מעלת המצווה	.....	קיז
אופנים לקיום מצות אהבת ה'	.....	קכז
אהבת ה' מתוך השגה בו יתברך	.....	קלב
אהבת ה' ע"י התבוננות בבריאה	.....	קלד
התבוננות בעיני חז"ל	.....	קלה
אהבת ה' ע"י קיום המצוות ולימוד התורה	.....	קמ
קרוב רחוקים - שיהיה שם שמים מתקדש על ידך	.....	קמח
לאהוב את ה' במסירות נפש	.....	קנ
לאהוב את ה' במחשבה	.....	קנד
אהבה ושמחה להקדיש להשם יתברך	.....	קנה
אהבת ה' ע"י אמירת תהילות	.....	קנו

חלק א'
שער
היראה

שער יראת השם

המושג יראת שמיים

התורה מצווה אותנו בפסוק מפורש "את ה' אלהיך תירא". בהבנת משמעותה של מצווה זו? יעסוק פרקנו, יתמקד באפיונה של המצווה שהיא אחת ממצוות עשה הרוחניות שנוהגת בכל מקום, זמן ולכל אדם והיא אחת מהמצוות התמידיות החלות על האדם שבאפשרותו לקיימה בכל רגע אפשרי.

משמעות הציווי היא שעל האדם להיות מודע במהלך חייו והתנהלותו, לכך שמוטלת עליו החובה לירא מאלוקיו. היראה היא מצב של חשש שמה החטא יגרום לעונש ולהתעוררות מידת הדין שתביא לפגיעה באדם.

על מצב זה נאמר "אשרי אדם מפחד תמיד^ב". מפחד תמיד - דואג מעונש ובכך מתרחק מעבירה^ג. היראה גורמת לאדם להתרחק ממה שהזהיר עליו ה' יתברך בתורה שלא לעשות. אזהרות אלו

א דברים פרק י' פסוק כ' "את ה' אלהיך תירא" אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע"

ב משלי פרק כ"ח פסוק י"ד "אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה"

ג רש"י שם

הם ממצוות "לא תעשה"¹ שהאדם מצווה להנכיח לנגד עיניו את איסור עשייתם ולהטמיעו זאת בתודעתו ובנפשו. בעשותו כך, מוגדר הוא במעלתו כירא ה'.

כך מובן ממה שכתב הרמב"ם²: 'היא הציווי שנצטוונו להאמין ביראתו יתעלה ובמוראו ובל נהיה שאננים ובוטחים אלא נחכה ונחוש לביאת עונשו יתברך בכל - עת'. ציווי זה לדעת הרמב"ם הינו מצוות עשה³.

הציווי ליראת שמיים הוא ציווי ליראה מוחלטת, כלומר האדם מצווה על יראת ה' בלבד ולא לירא משום נברא וכן כתב בסמ"ג בספר מצוות גדול⁴: "מצות עשה ליראה את ה' הנכבד והנורא שנאמר את ה' אלהיך תירא ודרשו רבותינו⁵ 'את' לרבות תלמידי חכמים"

ד תירא - שלא תעשה מצוות "לא תעשה" פירוש (ראב"ע) אברהם אבן עזרא. כך כתב גם רבי יוסף בכור שור (נקרא גם ריב"ש או ר"י מאורליאנס), מבעלי התוספות, פרשן מקרא מקורי ופשטן, פרשן התלמוד ופייטן צרפתי.

ה ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה המצווה הרביעית.

ו והוא אומר יתעלה: "את-ה' אלוך תירא" (דברים ו, יג) ובגמרא סנהדרין אמרו בדרך שקלא וטריאו על דבריו יתעלה: "ונקב שם-ה' מות יומת" (ויקרא כד, טז): ואימא פרושי, דכתיב: "אשר נקבו בשמות" (במדבר א, יז), ואזהרתה מן "את-ה' אלקיך תירא" כלומר: זה שנאמר "ונקב שם - ה'" הוא שיוכיח את-השם בלבד בלי שיברך. ואם תאמר, איזה עוון יש בזה? נאמר, שהוא מאבד את היראה. כי מיראת ה' הוא, שלא יוכר שמו לבטלה. והייתה התשובה על שאלה זו ודחית דבר זה בכך שאמרו: "הדא - דבעינא שם בשם, וליכא", כלומר: שיברך את השם בשם, כמו שאמרו "יכה יוסי את יוסי": ועוד: "אזהרת עשה היא, וכל-אזהרת עשה לא שמה אזהרה." כלומר: זה שאמרת "אזהרתה מן 'את-ה' אלקיך תירא" לא יתכן, לפי שזה ציווי - והוא מצוות עשה - ואין מזהירין בעשה. הנה נתבאר שזה שנאמר "את-ה' אלקיך תירא" - מצוות עשה.

ז רבי משה בן יעקב מקוצי זצוק"ל מבעלי התוספות בצרפת מחבר "ספר מצוות גדול" הידוע בשם סמ"ג עשין ד'

ח כך נראה מפירוש רש"י בשבועות דף ל עמוד ב, פסחים כ"ב ב'

לרבות אותם בלבד שגם מהם לירא ואין עוד יראה מבריאה אחרת בעולם.

עוד כתב דוגמאות למעשי אדם שאינו מוגדר ירא שמיים: "ומזה המקרא 'את ה' אלהיך תירא' דורש במסכת תמורה^ט אזהרה למוציא שם שמיים לבטלה ובנדרים^י אמרינן כל השומע הזכרת ה' מפי חברו לבטלה צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהא בנדוי"^{יא}.

דוגמא נוספת מובאת בגמרא המונה את האדם ההוגה את השם באותיותיו^{יב} באותם שאין להם חלק לעולם הבא^{יג} ועוד אומר שם^{יד} "הלוחש ומתפלל על המכה שתתפרא ורוקק יורק על המכה לפני התפילה, היו עושים זאת כסגולה אין לו חלק לעולם הבא, לפי שאסור

ט תמורה פרק קמא דף ד'

י נדרים פרק קמא דף ז'

יא ופירש רבינו יעקב דמשמתינן ליה ולא שיהא בנדוי ממילא ומביא ראייה מפרק קמא דקידושין (דף כ"ח ופ"י ר"ת בתו' שם) גבי קורא לחבירו עבד דקאמר ההוא שמותי משמתינן ליה דתניא הקורא לחבירו עבד יהא בנדוי, ממזר סופג את הארבעים, רשע יורד עמו לחייו ומסקינן (בנדרים פ"ק דף ז') שמנדהו ומתיר לו מיד אם ירצה ואם נדהו בפניו אין מתיר לו אלא בפניו.

יב במשנה במסכת סנהדרין (דף צ עמוד א) שנינו, "ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא". וכתב רבינו חיים ויטאל בשם רבינו האר"י, כי פירוש הדבר "הוגה את השם באותיותיו" הוא, שאסור לבטא את שם ה' באותיות הו"ה, כלומר שם ה' שבאותיות יו"ד וה"א ווא"ו וה"א, אסור לבטא אותו לעולם, ואפילו בתוך ברכה או תפילה אסור לבטא אותו ככתבו, אלא בשם אדנות, כלומר שם ה' שבאותיות אל"ף דל"ת נו"ן ויו"ד. (ובדאי שאסור לקרוא אפילו שם אדנות, אלא בתוך תפילה או ברכה והלל וכדומה, אבל לחינם אסור להזכיר שם ה' מן התורה).

יג אף על פי שמפרש (שם בדף ק"א) בגבולין ובלשון ענה, לא נודע בו פתרון מבואר, כי יש אומרים ענה לשון ליעוג ויש אומרים ענה קאי אכל לשון חוץ מלשון הקודש, לפיכך צריך להזוהר בדבר ובפרק קמא דעבודה (ז"ה דף י"ז) אמרינן שנענש רבי חנינא בן תרדיון על כך אף על גב דלהתלמד עשה כן".

יד בפרק חלק

להזכיר שם שמים על מקום הרקיקה^{טו} ולבסוף מסיים: בכלל מצווה זו, כל דבר שתלוי בכוונת הלב, כמו שאמרו רבותינו^{טז} שבכל דבר הנתון לבחירת הלב בין טוב לרע, נאמר בו 'ויראת מאלהיך'^{יז} על מנת שתירא ותבחר בטוב. ולפעמים אותו מעשה שעושה האדם, אם בכוונה טובה או בכוונה רעה, יתפרש המעשה לפי המחשבה.

בספר החינוך^{יח} הטעים את הבנת הציווי באומרו: להיות יראת ה' ניכר על פנינו תמיד על מנת שלא נחטא, כלומר שנירא ביראת עונשו ולא יהיה מציאות לבבנו בלי פחד, יראה, חרדה אליו במשך כל היום, ועל זה נאמר: 'את ה' אלהיך תירא'^{יט}. טעם המצווה נראה ברור להבנה, שהשמירה הגדולה על האדם מן החטא, היא מפני יראת עונשו אף לדעתו, יראת ה' היא מצוות עשה^כ. דיני המצווה כלולים במשמעות הכתוב, והמצווה ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, ובכל האדם.

טו ופירש הרב רבינו יעקב בשם רבינו שלמה דווקא בלשון הקודש אבל לא בלעז ואף בלשון הקודש דווקא רוקק תחלה אבל רוקק לבסוף אין לחוש.

טז בפרק קמא דקדושין דף ל"ב

יז מצוה תלב - לירא את ה'

יח דברים י, כ

יט והראיה שזוהו מצוות עשה אחת מחשבון תרי"ג מצוות שנצטוינו, מה שאמרו בסנהדרין (ט, א) על דרך הויכוח בפירוש ונוקב שם ה' וגו' (ויקרא כד, טז), ואימא פרושי דכתיב אשר נקבו בשמות ואוהרתיה מן את ה' אלהיך תירא. ירצה לומר על דרך הויכוח, כי אולי נפרש ונוקב בהזכרת השם לבד מבלי שיברך, והעון שיהיה בזה לפי שהפסידו היראה, כי מיראת השם שלא יזכר שמו לבטלה, והשיבו שם דליכא למימר הכי, דשתי תשובות בדבר חדא דבעינא שם בשם וליכא, כלומר שיברך השם בשם כגון יכה יוסי את יוסי, ועוד אוהרת עשה הוא, וכל אוהרת עשה לאו שמה אוהרה, כלומר, דקרא דאת ה' אלהיך תירא מצוות עשה היא.

וזאת אחת מן המצוות התמידיות החלות על האדם, שלא יפסק חיובן מעל האדם לעולם אפילו רגע אחד, ומי שבא דבר עבירה לידו, חייב בכוחות עצמו, להעיר רוחו ולתת אל ליבו ולהתבונן באותו הזמן לפני ביצוע העבירה, שהשם ברוך הוא משגיח בכל מעשה בני אדם וישיב לחוטאים נקם ועונש על החטא כפי רוע המעשה.

ואדם שלא עורר את רוחו ועובר על זה ולא שת לבו, התעלם ולא התבונן בכך באותן שעות, של התעוררות החטא, ביטל מצוות עשה זו של היראה, שזו היא שעת אמת של קיום עשה זה במדוייק ואולם פרט לשעת האמת, כל ימי האדם וכל עיתותיו בכלל המצווה, לעמוד זריז ונזכר עליה.

מדברי ספר החינוך נראה, שטעם הציווי לירא את ה' היא שלא נחטא, שלא תהא מציאות פנויה מפחד ויראה אליו. לכן חלות הציווי באופן כללי רובץ על האדם, במשך כל ימיו ושעותיו. האדם מצווה להיות מודע לנוכחות האלוקות בחייו, מחוייב להתנהג ביראה בהתאם לידיעתו ודרוך לקיים את מצוותיו ביתר עוז בשעה שבו מתעוררת התאוה לחטא, שבעת זו, מצווה האדם ביותר להתגבר ולגייס את כל כוחותיו הרוחניים, הנפשיים והפיזיים, לזכור את גבורות ה' וליראה ממנו לבל יחטא לו.

היראה היא מצוות עשה מהתורה

כתב הרמב"ם: היא שציוונו להאמין יראתו יתעלה ולפחד ממנו, ולא נהיה ככופרים ההולכים בשרירות לבם במראה ליבם הרע^כ ובקרי ותאמרו שודאי מקרה הוא לכם ולא יד' ה' עשתה זאת, אבל נירא ביראת עונשו בכל עת. וזהו אמרו 'את ה' אלהיך תירא' (דברים ו, יג) הנה נתבאר לך כי אמרו 'את ה' אלהיך תירא' זו מצוות עשה. וכן כתב בסמ"ג^{כג} מצוות עשה ליראה את ה' הנכבד והנורא, שנאמר: 'את ה' אלהיך תירא' ובנוסף אתר הרב דרשו רבותינו 'את' לרבות תלמידי חכמים.

האבות יראו שמא יגרום החטא

כתב בילקוט שמעוני^{כד} למדנו מאברהם שמתחילת מעשיו היה ירא מלפני הקב"ה שנאמר "אל תירא אברם". אינו אומר אל תירא אלא למי שהוא ירא שמיים לאמיתו. וכן למדנו מיצחק שבתחילת מעשיו היה ירא שמיים לאמיתו, כי בן שבעים וחמש שנה היה יצחק בשעה שנכנס אברהם לבית עולמו, ואמר יצחק אוי לי שמא אין בי מעשים טובים כמו שהיה באבא, מה תהא עלי מלפני

כ ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ד - לירא את ה'

כא ירמיה ג יז "ולא ילכו עוד אחרי שררות לבם הרע" - "מראית לבם שמראה להם את הרע ומסית אותם לעשותה", מצודת דוד

כב ספר מצוות גדול לרבינו משה ברבי יעקב ז"ל מקוצי, מצוות עשה ד ליראה את ה'

כג ילקוט שמעוני בראשית פרק יד, עו. תנא דבי אליהו רבא: פרק כה

כד בראשית פרק טו פסוק א "אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה לאמר אל תירא אברם אנכי מוגן לך שכרך הרבה מאד"

הקב"ה. וכן למדנו מיעקב אבינו שבתחילת מעשיו היתה לו יראה מלפני הקב"ה, שנאמר (בראשית כ"ח) "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה".

וכן כתב הרב אלשיך, על היראה שמא יגרום הטא, בפרושו את פסוק "כ^ה ושמרת את מצות ה' אלקיך ללכת בדרכיו וליראה אותו" ושמרת את מצות' - לא על מנת לקבל פרס, 'וליראה אותו' - שמא יגרום החטא, אולי חטא שוגג ואינו יודע, וזו מידת יעקב. כך פירש הרב גם את הפסוק בתהילים "כ^ו שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו" ירא ה' ההולך בדרכיו - אינו כזה שהוא ירא ה' מפני עבירות הידועות לו, אלא הוא כצדיק גמור ההולך בדרכיו הירא שמא יגרום החטא, שמא חטא ולא ידע.

וכן למדנו מאבותינו הראשונים שבתחילת מעשיהם היתה להם יראה מלפני הקב"ה, שנאמר (שמות י"ד) 'וייראו העם את ה'', כדתניא^{כז} ארבעה נקראו יראי ה', אברהם דכתיב 'כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה' (בראשית פרק כ"ב פסוק י"ב), יוסף דכתיב 'את האלקים אני ירא', איוב דכתיב (איוב א') 'ירא אלקים וסר מרע', עובדיה דכתיב (מלכים א' י"ח) 'ועבדך ירא את ה' מנעורי' וכי כל הצדיקים לא היו כולן יראי ה' מדוע הכתוב מעיד רק על אלו והא כתיב הנה 'עין ה' אל יראיו' (תהלים ל"ג) משמע שיש עוד הרבה יראה ה', אלא מלמד שהייתה יראתן של אלו בטובת עין יראה גדולה ונדבות לב.

כה דברים חו

כו תהלים קכח א

כז מדרש הגדול, בראשית מז יב.

הא למדת שבשכר היראה שיראו אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב מן הקב"ה, ובשכר האמונה שהאמינו ישראל בהקב"ה^{כח} ויאמינו בה' ובמשה עבדו' נגאלו ממצרים, ונקרע להם הים, וכן יהיה לעתיד שיבא הקב"ה ויפדה את ישראל מבין העכו"ם עובדי כוכבים ומזלות.

כח שמות פרק יד פסוק לא "וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו "

מעלת יראת שמיים

כתב בספר מעלות המידות:^{כט} "מעלת יראת שמיים מעלה גבוהה ומעלה את האדם אל כל שאר מעלות המידות החשובות, ומפני חשיבותה נתנה הקדוש ברוך הוא ברשות האדם והשליטו עליה, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות לג) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' שנאמר (דברים יב) 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך'.

מובן מהפסוק ומהמילים 'כי אם' הם באות למעט, שרק זה שואל ממך, ליראה אותו. שאר העניינים שאינם קשורים למעשה האדם, אינו שואל ממך, שכן הם כתובים מראש ואין לאדם בהם בחירה, כמו שכתוב^ל 'הכול צפוי והרשות נתונה'.

כאשר מדובר ביראת שמיים, הבחירה בידי האדם, אם לירא מהשם ובאיזה עוצמה, כפי שנאמר^{לא} 'ובחרת בחיים'.

כט מעלות המידות המעלה השלישית מעלת יראת שמיים של הרב רבי יחיאל ב"ר יקותיאל ב"ר בנימין ב"ר יחיאל הרופא ממשפחת הענונים.

ל אבות פרק ג משנה ט"ו. על מאמר זה של רבי עקיבא כותב הרמב"ם: "כל מה שבעולם יודע אצלו יתברך, והוא משיג אותו, והוא אמרו הכל צפוי, ואחר כך אמר: לא תחשוב שבהיותו יודע המעשים יתחייב ההכרח, כלומר שיהיה האדם מוכרח במעשיו על מעשה מן המעשים. אין העניין כן, אבל הרשות ביד האדם במה שיעשה, והוא אמרו הרשות נתונה." לפי פירוש זה, רבי עקיבא מתייחס לפרדוקס הידיעה והבחירה - הקב"ה יודע את העתיד וגם מה יבחר האדם לעשות, ובכל זאת יש לאדם בחירה חופשית.

לא דברים פרק ל פסוק יט 'העידתי בכס היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך'

כתב בספר מנורת המאור^{לב} שמעלת יראת השם היא ברשות ובבחירת האדם אם וכמה להגדיל ולהרבות בה, יראת ה' הוא יסוד ושורש גדול הגורם לכל טובה שתבוא לאדם, כדגרסינן בגמרא^{לג} "אמר רבי חנינא הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים" על כן, כל בן דעת יוסיף ביראה בכל יום ותהיה תמיד נגד עיניו, ויערים כל אפשרות של מיני עורמה להטעות אחרים בדרכים מתוחכמות שיעשה תחבולות להוסיף ביראת בוראו, שהיראה היא יסוד כל המידות הטובות.

ועוד בגודל מעלת היראה, נאמר^{לד} גדולה היא היראה עד כדי כך, ששני ספרי חוכמה שכתב שלמה המלך ע"ה, שעליו נאמר החכם מכל האדם^{לה}, סיים וחתם אותם במעלה זו. כך חתם במגילת קהלת: 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם' וכן בספר משלי: 'שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל'.

כמה גדולה היא מעלת יראת שמיים, עד כדי כך שכל העולם כולו לא נברא אלא בשביל שיראו מלפניו, שנאמר^{לו} ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלקים עשה שיראו מלפניו'. על פסוק זה אמרו חכמינו

לב נר ד כלל חלק א פרק ב הוא ספר מוסר אשר חיבר רבי יצחק אבוהב' הוא דרשן מחכמי ספרד.

לג בפרק אין עומדין, ברכות ל"ג

לד מדרש רבה קהלת רבה ג יז ד"ה "אמר רבי ירמיה"

לה כתוב בספר מלכים א' (פרק ה פסוקים י-יא) "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים ויחכם מכל האדם".

לו קהלת ג יד

זכרונם לברכה" ^{לז} גדולה היא היראה שהעליונים והתחתונים לא נבראו אלא בשביל היראה שנאמר 'והאלקים עשה שיראו מלפניו'. אמרו חכמינו ז"ל ^{לח} 'אין לו לקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמיים בלבד שנאמר ^{לט} 'ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה'. המילה הן פרושה בלשון יווני אחת. כך ניתן לבאר את הפסוק ויאמר לאדם אחת יש לו להקב"ה - יראת ה'. וכן כתבו חז"ל ^מ 'כל מי שיש בו יראת שמיים, שקול כנגד כל העולם כולו, יתרה מזו אמרו שלא נברא האדם אלא כדי לעבוד את בוראו ולירא מפניו, שנאמר ^{מא} 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם' כלומר בעבור זה נברא האדם. עוד ^{מב} כתב רבנו יונה זצוק"ל, על הפסוק 'כי טובים דודיך מיין': חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה ^{מג}. פירוש: ידע תדע כי יראת ה' יסוד המצוות, שנאמר: (דברים י') 'ועתה ישראל מה ה'

לז קהלת מדרש רבה ג ז

לח שבת לא

לט איוב כח כח

מ ברכות ו

מא קהלת יב יג

מב רבינו יונה, שערי תשובה שער ג ז מהתלמוד עבודה זרה דף ל"ה: "מאי כי טובים דודיך מיין? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה".

מג חביבים דברי סופרים מיינה של תורה. מקור: עבודה זרה, דף ל"ה: "מאי כי טובים דודיך מיין? כי אתא רב דימי אמר, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבש"ע, עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה". עירובין, דף כ"א: דרש רבא: מאי דכתיב ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה וגו'. בני! הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה. שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים - כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה". ירושלמי ברכות, א' ד': "ר' בא בר כהן בשם ר' יודה בן פזי תדע לך שחביבים דברי סופרים מד"ת". "תני רבי ישמעאל ד"ת יש בהן איסור ויש בהן היתר יש בהן קולין ויש בהן חומרים אבל דברי סופרים כולן חמורין הן".

אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך, וזה מה שמבקש ה' מברואיו, כמו שנאמר (תהלים קמ"ז) 'רוצה ה' את יראיו'. חכמים וגדריהם מהווים יסוד לדרך היראה, כי עשו חכמים גדר והרחקה פן תיגע יד אדם באיסור תורה, כדוגמאת בעל שדה אשר יעשה גדר לשדהו, כי ירא הוא פן יכנסו בו בני אדם. אף בנידון שלנו, רוב תקנות הזהירות והגדר וההרחקה מן האסור, נובע בעיקרו מיסוד היראה.

המרבה להיזהר במצוות היראה, יגיע אל השכר הגדול, כעניין שנאמר: (תהלים י"ט) 'גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב'. על כן אמרו רבותינו, חביבים דברי סופרים יותר מיינה של תורה, כי גדריהם וגזרותיהם של חכמים נובעים מעיקרי היראה, ובמצוות היראה יש שכר הרבה כנגד מצוות רבות, כי היא היסוד להן.

דברי רבנו יונה, מכוונים לפרושו על המשנה באבות, האומרת "שמעון בן נתנאל ירא חטא" ומפרש שם^{מ"ה}, מה הוא הירא חטא? שהיה עושה סייגים להרחיק עצמו מן העבירות.

גדולה יראה, שכל מי שהוא ירא שמיים מוחזק לו קיימת עליו חזקה שאינו חוטא, שנאמר: "ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני". וכל שאין בו יראת שמיים, מוחזק לו שאינו מונע עצמו מלחטא מכל חטא, שנאמר: 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו' (שמות פרק כ' פסוק כ').

מד אבות פרק ב משנה ח

מה שם רבנו יונה

מו בראשית פרק כ פסוק י"א

יראת שמיים היא מהות האדם

הפסוק המשמעותי ביותר בעניין יראת שמיים, מובא בספר קהלת: ^מ 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם' יראת שמיים היא הבסיס לקיום המצוות שהם כל מטרת האדם בזה העולם, כי לכך נברא כל האדם ^{מח} 'סוף דבר', - תכלית כל דבר, 'הכל נשמע' - כל מה שהאדם עושה נשמע הוא לפני המקום ברוך הוא ולא נכחד ממנו דבר. לכן 'את האלקים ירא' - שלא לעבור על דבריו מה שהזהיר שלא לעשות, 'ואת מצוותיו שמור' - לעשות אותם, 'כי זה כל האדם' - רוצה לומר מה שנאמר למעלה, בפרקים ובפסוקים הקודמים בקהלת, מה שיקרה לאדם בחייו ובמותו, אלו ארועים החלים באופנים ובמינונים שונים על כל האדם, אין נעדר או נחסר מהם, כי הבחירה היא רק ביראת שמיים להיות או להיות ולכן מאד הזהר במצוות המקום ברוך הוא ^{מט}.

השפעתה של מעלת יראת שמיים באדם, שהיא נוגעת בכללותו, בחלקים אשיותיים, בנפש, ברוח ובנשמה של האדם ומתבטאת בכל מעשיו, דרכיו ובמשך כל חייו. פירוש שלא יעלה בדעתך מחשבה, כי יראת ה' היא מעלה נוספת ומי שאין בו מעלה זו של יראת ה' הוא אדם שחסרה לו מעלה טובה. הכתוב משמיענו שמי שאין בו יראת שמיים אינו מוגדר כאדם בצלם כלל, רק בעל חיים. 'כי זה כל האדם' מהות האדם שהוא מודעת ליוצרו, וזולת זה אין לו מדרגת אדם, כי אם כבעל חי.

מז קהלת יב יג

מח רש"י שם

מט מצודת דוד שם

איכות האדם תלויה רק במידת יראת שמיים אשר בקרבו, אם מעט ואם הרבה, היינו אם יש בו יראת שמיים במידה מרובה, אזי הנשמה מחוברת ובעלת מודעות גבוה ליוצרה, הוא אדם גדול ואם יראת שמיים שבו היא במידה מועטת, הוא אדם קטן. ואם אין בו כלל, מנותק הוא מצרור החיים ואינו מודע לבוראו, אינו אדם כלל, רק בעל חיים בתמונת אדם.¹

ירא שמיים - דבריו נשמעים

כתבו רבותינו בתלמוד: ²כל אדם שיש בו יראת שמיים דבריו נשמעין, שנאמר: ³סוף דבר הכל נשמע, את האלקים ירא'. מוסיף הרב במנורת המאור ⁴שחקוקה בלבו יראת שמים שכרו גדול, ובמדה כנגד מדה מתיראין ממנו בני אדם ונשמעין דבריו ועולה לגדולה'

הבשורה שדבריו נשמעים, אף אצל אנשים שהם רחוקים מן הקדושה. כך כתב בספר 'אוהל ישכר'⁵: נאמר 'דבריו נשמעין' והמשמעות של המילה שמועה, היא מסר ממקום רחוק, כדכתיב 'וישמע יתרו', שהיה במקום רחוק כהן לעבודה זרה, במדיין וגם כאן, מי

ג על פי דבריו של רבי אלהנן וסרמן הי"ד זצ"ל, קובץ מאמרים לט - מ. מותך ספר לאהבה וליראה, בעילום שם

נא ברכות דף ו' ע"ב ד"ה "אמר רב חלבו אמר רב הונא"

נג יש לדקדק שלכאורה תיבת כל נראית מיותרת ודי היה לומר, אדם שיש בו יראת שמיים דבריו נשמעים ומדוע הוסיף תיבת כל ויש לומר שתיבת כל באה לרבות את השומע, שגם לשומע צריך שיהיה בו משהו של יראת שמיים ולפחות כל שהוא ואז הדבר יעזור למשמיע להפיח בו יותר יראת שמים. בשם ספר "יראת השם" להרב הצדיק רבי משה עמבר זצ"ל עמד שע"ה.

נג מנורת המאור נר ד כלל חלק א פרק ג

נד ספר "אוהל ישכר" להרה"ק רבי ישכר דוב מוואלבארז זצ"ל (ליקוטים שבסוף הספר)

שהוא ירא שמיים דבריו נשמעים, אף אצל אנשים שהם רחוקים מן הקדושה.

ויש לשאול מה הטעם שמי שיש בו יראת שמיים דבריו נשמעים, האם זוהי סגולה או שיש בכך סברה הגיונית? כתב העיון יעקב¹¹, כי אם אין באדם יראת שמיים, אינו יכול להוכיח אחרים, כי יאמרו לו י¹¹קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים', או טול קורה מבין עיניך¹², אבל אם הוא ירא שמיים שמשמש כדוגמא אישית דבריו נשמעים נאמנים. נראה להעמיק עוד ולשאול מדוע מי שאין לו יראת שמיים, למרות שהוא מקיים את כל התורה והוא לכאורה בגדר תלמיד חכם, שלא שייך לומר עליו 'קשוט עצמך' מכל מקום אין דבריו נשמעים ולעומתו, אדם ירא שמיים שאינה 'גדול בתורה' דבריו נשמעים? הטעם לזה הוא שאדם שאינו ירא שמיים, אין דבריו נשמעים אמינים, הוא נתפס בעיני רואיו כאדם שיש לו תועלת או נגיעה עצמית בדבריו, זאת מאחר שדבריו מנותקים משורשם, נובעים ממקור עצמי, כחלק נפרד מבורא עולם. לעומתו אדם ירא שמיים, ניכר הדבר בדיבורו ובמעשיו שהוא דובר אמת, הוא חף מתועלת ונגיעה אישית ומכוון לשם שמיים.

נה עיון יעקב, פרוש על האגרות שבספר עין יעקב לרבי יעקב ריישר (ידוע גם כ- יעקב פקוק, באקאפון) היה מרבני אשכנז, פוסק ומחבר הספרים עיון יעקב, שבות יעקב, חק יעקב (על הלכות פסח), ועוד.

נו "קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים" הוא פתגם ארמי, שמקורו בדברי ריש לקיש בתלמוד הבבלי. (מסכת סנהדרין, דף י"ח עמוד א') משמעותו המקורית היא שעל האדם לדאוג לכך שמעשיו שלו יהיו על פי שורת הדין לפני שידאג לתקן את מעשיהם של אחרים.

נד משמעות הפתגם: תשובה לאדם שמוכיח אחרים, בזמן שהוא חוטא בעצמו ואף יותר מכולם מקור: "וא"ר יוחנן, מאי דכתב: ויהי בימי שפוט השופטים? דור ששופט את שופטיו, אומר לו: טול קיסם מבין שיניך אומר לו: טול קורה מבין עיניך" (בבלי, מסכת בבא בתרא - דף טו, עמוד ב)

זאת מאחר והוא מחובר לשורשו ולמקורו, דבריו נובעים ממקור אמת ולכן דבריו נשמעים.

כעין טעם זה כתב בספר 'ויש תקווה':^{נח} ירא שמים דבריו נשמעים משום שהוא דבוק בהשם ומה שהוא שמדבר זה כמו שהשי"ת דיבר ^{נט} ודבר אלקינו יקום לעולם' וכן דבר הצדיקים קיים וזהו שדבריו נשמעים.

כתב 'האור החיים'^ס: הטעם שדבריו נשמעים, כי הירא לדבר ה' ידבר מתוך קימת חיות נפשו וכיוון שכן, תכיר נפש השומעת תזהה את האמת שבמסר ותקבל מהירא שמיים תוכחת מוסר. ואם הדברים יצאו מהגוף מהשפה ולחוץ אין שייכות לנפש האדם לשמוע את תדר הגוף השונה מתדר הנשמה, כמו שרמזו רבותינו ז"ל, במה שאמר הכתוב (דברים, ו) והיו הדברים וגו' כיצד יהיו דברי התורה נשמעים? התשובה על לבבך שיהיו חקוקים ויוצאים מהלב, שיהיה 'תוכו כברו'^{סד} אז ושננתם לבניך, שיקבלו את דבריך הם התלמידים. והוא אומרו וזה פרוש המילה בראשית, שהיא תחילת הכל, כמו היראה, כאומרם כמו שאמרו רבותינו ז"ל 'ברא ה' את השמים' פירוש שיהיה האדם ירא שמיים, אז אחרי שיהיה ירא שמיים ישמע קולו יתקבלו דבריו וילמד אדם דעת, והוא אומרו וזה פרושו "ואת הארץ" דבריו יתקבלו בקרב דרי הארץ. המשמעות: נעשה הכתוב כאומר, בהתחלה של הכל, שיהיה האדם יראה שמיים ואז דבריו יתקבלו גם בקרב תושבי הארץ.

נח ספר ויש תקוה - ימי הפורים המחבר הרב ורנר, חיים שלמה בן אשר זאב ירושלים תשע"ג

נט ישעיהו פרק מ פסוק ח "יבש הציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם"

ס אור החיים על המילה בראשית

סא מה שהוא אומר וחושב וזהו למה שהוא עושה, מה שפיו מוציא יהיה ביטוי לעומק נפשו, התוכן כמו הצורה, פיו ולבו שווים.

אפשר לומר עוד, שדבריו של ירא שמיים נשמעים, מאחר ודבריו יוצאים מן הלב ונכנסים ללב, עיקרון המבוסס על פי הפסוק¹⁰ "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" שמשמעותו, לב האדם מרגיש את לב רעהו המדבר איתו ויודע לזהות את איכות ואמיתות הדברים הנאמרים כלפיו.

בספר ישמח ישראל¹¹ פירש את הנאמר שדבריו של ירא שמיים נשמעים מהפסוק: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דברים פרק לב פסוק א), על פי מה דאיתא במסכת ברכות (דף ו עמוד ב): כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים ואמרו חז"ל (תיקוני הזהר תיקון עשרי דף כה עמוד ב) אורייתא עסק התורה בלא דחילו ורחימו ללא יראה ואהבה לא פרחית לעילא לא עולה למעלה. וזהו שאמר 'האזינו השמים ואדברה' היינו בזמן שאני מדבר בדברי תורה ותפלה והם התורה והתפילה בבחינת דחילו יראת ה' ורחימו אהבת ה', שאז הם עולין למעלה.

וזהו הפרוש האזינו השמים ואדברה, נמצא שהוא האדם בחינת יראת שמיים, אז דבריו נשמעים למטה, מידה כנגד מידה, באשר הוא במדרגה שדבריו עולין למעלה מחמת שכל דבריו בתורה ועבודה הם בדחילו ורחימו, על ידי זה עולין למעלה לפני כיסא הכבוד, אז גם דבריו נשמעין למטה, כי ירא שמיים דבריו נשמעים ועל זה אמר 'ותשמע הארץ אמרי פי'.

סב משלי פרק כז פסוק יט

סג ספר ישמח ישראל - מהדורה חדשה, המחבר הרב רבינוביץ, ישראל בן ברוך פנחס, ניו יורק תשע"ו

ביאר היעב"ץ^ט כך תפרשהו 'ירא שמים דבריו' שמבקש מה' נשמעים למעלה, שהצדיק גוזר ועושים לו רצונו, מן השמיים מזמנים שיעשה לו כלבבו הישר הירא את ה'.

ב'עיון יעקב^ס פירש שה' נותן חינו של הירא שמיים בעיני הבריות וב'שפתי חכמים^ס ביאר ע"פ המשנה באבות 'הוא היה אומר: עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך' וכיוון שהוא ירא שמיים ומבטל רצונותיו הפרטיים ומכוונם לקיום רצון שמיים, ה' מבטל רצונות אחרים מפני רצונו ודבריו נשמעים להם.

סד רבי יעקב ישראל בן צבי אשכנזי עמדין הביאו בספר פסוק לי פסוקך - ברכות המחבר הרב פרץ, פנחס שמעון בן יעקב ירושלים תשע"ג

סה רבי יעקב ריישר

סו שפתי חכמים הוא פירוש פופולרי לפירוש רש"י לתורה שחובר על ידי רבי שבתאי בס

יראת שמיים בסיס לאמונה, לתורה ולמצוות

יראת שמיים מהווה בסיס לקיום התורה והמצוות. אדם שחסר ביראת שמיים, מחסיר מעצמו את קיום רצון ה', שכן זה מה שה' שואל ומבקש מהאדם, כפי שמובא בפסוק "וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה ה' אֱלֹהֶיךָ שׂוֹאֵל מֵעַמְּךָ כִּי אִם לִירְאָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ".

מצווה זו של יראת ה' חשובה ומהותית לבסיס קיום המצוות. אדם שמקיים את מצוות התורה שלא לשמן, ללא יראת שמיים אלא ^{סו}, כמצוות אנשים מלומדה', לא די שאינן עולין לו לזכות אלא שעולין לו לחובה. על כך אומר הפסוק ^{סז} ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחרריך'. ה' מבקש מהאדם עוד לפני עשיית המצוות דבר אחד חשוב והוא יראת שמיים.

מצוות שנעשות ללא יראת שמיים, נעשות באופן טכני, ללא כוונת הלב וללא מטרה. אין בכוונת עושיהם רצון להתקדשות ולכן משולים הם כגוף בלי נשמה. וזה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה

סז דברים י יב "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"

סח כינוי זה מקורו על פי הפסוק בספר ישעיהו כאשר הנביא ישעיה מוכיח את עם ישראל שבעבור עוון זה תילקח מהם החכמה והבינה: 'וַיֹּאמֶר ה' יְעֹזֵר כִּי נִגְשׁ הָעָם הַזֶּה כִּפְיוֹ וּבְשַׁפְתּוֹ יִפְדּוּ וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶינָה יְרֵאָתָם אֹתִי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מִלְּמַדְהָ' (ספר ישעיהו, פרק כ"ט, פסוק י"ג). שם מסביר המלבי"ם כך: 'רצח לומר כי יש יעשה המצוות רק מצד שכן הורגל מנעוריו והונהג עליהם, מבלי כונה ומחשבה ובכל זאת יודע שהם מצות ה', אבל הם לא יעשו מפני שצום ה' כלל, רק מפני שכן צוים הוריהם ואבותיהם, וגם זאת מבלי דעת איזה טעם להמצוה רק מצד הלימוד וההרגל. כי על ידי טענות כאלה יתפקרו להכחיש בכלל שיצוה ה' לאדם מצוות והקים, ושיוכל האדם לעמוד על כונת המצוות וטעמיהם הישרים'

י'רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו יראת שמים קודמת לחכמתו תורתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת'.

כך כתוב בתהילים: י'ראשית חכמה יראת ה" שכל חכמה שאין יראת שמיים קודמת לפניה אינה חכמה ועוד אמרו חכמינו זכרונם לברכה י'כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו, בהי עייל?' באיזה פתח יכנס לפתוח את הפנימים. כלומר אין כל משמעות לתורה שבו.

מצוות יראת שמיים היא המצווה המרומזת ראשונה בתורה, כפי שכתב בהקדמה לזוהר וז"ל המתורגם: עג'בראשית ברא אלקים, זו היא המצווה הראשונה לכולן. ומצווה זו נקראת יראת ה', הנקראת ראשית, שכתוב (תהילים קיא) ראשית חכמה יראת ה', וכן כתוב (משלי א) יראת ה' ראשית דעת. משום שדבר זה יראת שמים נקרא ראשית. וזה הוא שער להכנס אל האמונה, ועל מצווה זו מתקיים כל העולם'.

פירוש הדברים הוא, שעל מנת לזכות לאמונה שלמה, צריך לרכוש את מידת היראה, כי בלעדיה האמונה חסרה, וכפי מידת היראה הקיימת באדם, כן תהא בו מידת שיעור השראת האמונה. כיוון שהיראה היא ראשית ושער לאמונה, והאמונה היא הבסיס לקיום

ע פרקי אבות פרק ג משנה ט

עא תהלים קיא י

עב שבת לא עמוד א / ב ד"ה אמר רבה בר רב הונא

עג הקדמת ספר הזוהר דף יא ע"א

תורה ומצוות המקימים את העולם, נמצא שעל היראה מתקיים כל העולם.

היראה קודמת לעבודה וכך כתב רבנו בחיי^{ע"ד} על הפסוק 'את ה' אלקיך תירא אותו תעבד ובו תדבק וגו'". היראה קודמת לעבודה, שאם אין העבד מתיירא מפני אדוניו שיהיה זריז לעשות מצוותו ונזהר מעבור על רצונו, אין עבודתו שלמה. על כן צריך שתקדם היראה לעבודה, ואז יעבדהו בלב שלם. וזה שאמר: 'את ה' אלקיך תירא אותו תעבד', כי עם היראה תשלם העבודה. ולפי שקיים מציאות של עבד העובד את אדוניו ונכסף מאד שיצא מרשותו מעבדות לחירות, לכך אמר כאן ובו תדבק, כלומר לא תרצה להיפרד ממנו כלל, אלא שתהיה דבק בעבודתו, כי עבודתו היא החירות האמיתית.

מן הידוע מהדברים הידועים כי בכלל היראה הוא, שיהביל מלשון הבל וריק, שיעשה את ענייני העולם כדברי שטות אדם עניני העולם הזה, ויהיו בעיניו הבל וריק, ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו רימה ותולעה במותו, ושיהיה נמנע אצלו מעבור מצוות אדון כל העולם, וכאשר יחשוב בזה יקבל הכנעה, ואז תהיה עבודתו שלמה, ומתוך ההכנעה יעלה למידת הדבקות שלא תיפרד מחשבתו מבוראו, ואז ובשמו תשבע'.

השל"ה^י פירש את עניין היראה הבאה לפני החוכמה, על חכמת הסוד וכך לשונו: והנה סדר המדרגות כך הם, ^יאין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, רק צריך ללמוד בתחילה תרי"ג מצוות, והתלמוד יביאנו לידי מעשה, ויהיה ירא חטא, אחר כך כשיבוא למעלה זו, אזי שכל המעשה הוא סולם לעלות לעליונים, שהוא חלק הנסתר, ויזכה לחזות בנועם ה', וזו היא חוכמה האמיתית, ידיעת סודות המצוות שהם סודות אלקיות, ולזו החוכמה צריך שתקדים יראת חטא, כמו שכתוב הן יראת ה' היא חכמה, ואז חכמתו מתקיימת, יתגלו לו רזי תורה... וזהו עניין שראינו ושמענו מהרבה חסידים, קודם עוסקם בסודות אלקיות, היו מפשפשים במעשים ומתוודים על חטאם ומתלבשים ביראת השם'.

יראת שמיים היא הבסיס לאמונה, לתורה ולמצוות. ניתן ללמוד זאת מפירוש ^יהעמק דבר' על הפסוק ^טו'ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי'. כתב הרב על המילים 'חכמי לב' - פירושו יראת שמיים, שהיא ראשית הבסיס ותחילת ה חוכמה ומקומה של מידת יראת שמיים בלב ברצון הרגשי לעשות רצון ה', ורק מי שחכם לב כנ"ל, מלאתיו רוח חוכמה שהחוכמה עצמה מקומה במוח.

עו בהקדמה, ראה עוד עבודת ה'-אהבה, בעשרה מאמרות מאמר ב. רבי ישעיה הלוי הורוויץ זצוק"ל, מכונה השל"ה או השל"ה הקדוש (על שם חיבורו "שני לוחות הברית).

עז אבות פרק ב משנה ה
 עח ספר העמק דבר הוא פירוש על התורה ומגילת שיר השירים בדרך פשוטו של מקרא שחיבר הרב נפתלי צבי יהודה ברלין ("הנצי"ב מוולוז'ין).

מעלת יראת שמייים מניעה את האדם לעבודת ה' ולקיום המצוות, כדבר שנאמר 'אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבדו ובו תדבקון'. פרושו של הפסוק הוא שאדם שבחר ללכת בדרך ה', ראשית יירא אותו. לאחר היראה, יתקיימו בו היסודות הנפשיים לקיים 'את מצוותיו תשמורו ובקולו תשמעו'. לאחר שהשכיל וידע את רצון ה', יעבודו בעבודה שבלב. לבסוף התכלית הנרצה מכל זה, 'ובו תדבק', כאן בעולם הזה ולחיי עולם הבא.

אדם ירא שמיים מכובד בעיני הבריות

כל מי שיש בו תורה ויראת שמיים הקדוש ברוך הוא והבריות מתהללין בו כעניין שנאמר ^{פא} 'ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם תהילתו עומדת לעד'.

מסביר בעל המצודת דוד^{פב} 'ראשית חכמה' - הנכון הוא שבתחילת לימוד החוכמה ישריש האדם בלבו יראת ה' ולשכל טוב יחשב לכל העושים כן, כי אז תהיה תהילתו עומדת לעד, להיות מהולל בחוכמה ותהיה מתקיימת, מה שאין כן אם לא תקדים היראה אל החוכמה'.

הטעם לכך שיראת ה' היא ראשית ושורש לחוכמה - מאחר שהחוכמה ניתנת מאדון בעל החוכמה ולקבלת החוכמה יש חוקים. לעומת זאת התאוה והיצר באדם, מסיתים אותו לסור מחוקי החוכמה, לכן צריך האדם להטמיע בנפשו את היראה, שאם האדם יירא את ה', הוא לא יעבור מחוקי החוכמה אשר ציווה ה' וישמור פקודיו ומצותיו. אז יהיה האדם ככלי הראוי לקבלת החוכמה ולכן 'שכל טוב לכל עושים' ולא עוד אלא שהבריות מכבדין אותו כענין שנאמר^{פג} 'קרנו תרום בכבוד'^{פד}.

על יראי ה' ניכר חן ר"ת חביבות ונעימות, כדברי הגמרא: ^{פה} 'א"ר חמא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמיים, שנאמר

פא תהלים קיא ק

פב תהילים קיא ק- רבי דוד אלקטשולר מפראג ("בעל המצודות", על שם פירושו המפורסם: קרוי גם רד"א).

פג תהילים קיב ט

פד שם. רבי מאיר ליבוש בן יהואל מיכל ויוזר המלפ"ם, גם המגיד מקמפן

פה סוכה דף מט עמוד ב

(תהלים קג, יז) 'חסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו'. פרושו שה' נותן ליראי שמו חן וחסד בעולם הזה, כחותם הנראה בעיני הבריות כדבר הנאמר ^{יב} 'ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם'. זאת כיוון שרוח המקום נוחה הימנו. כיצד נדע שרוח המקום נוחה הימנו, ע"י שהוא מוצא חן ואהוב בעיני הבריות, כדבר הנאמר: ^{יד} 'הוא רבי חנינא בן דוסא היה אומר, כל שרוח הבריות נוחה הימנו, רוח המקום נוחה הימנו'.

האדם שירא את ה', עושה ה' עמו חסד לעולם הבא ועם זרעו בעולם הזה, כמשתמע מהמשך הפסוק: 'וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים'. החסד שיעשה ה' עם הנפש, רוח ונשמה הוא שתישאר קיימת לנצח. לאחר שיסתלק מן העולם הזה, ילווהו חסד ה' אל עולם הנשמות. שם התקיים בנעימות נצח. גם צדקתו שמורה בעולם הזה לבני בנים, לבניו ולנכדיו ^{יג}.

בנוסף לכך שמכבדים את האדם בהיותו ירא ה', הבריות מתייראין ממנו, כפי שנאמר ^{יד} 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך' זוהי מידה כנגד מידה, שכשם שהוא ירא מן המקום, כך הקדוש ברוך הוא מטיל אימתו על הבריות ויראין מפניו. וכן נאמר ^{טז} 'לו חכמו ישכילו זאת', ^{יז} 'אילו נסתכלו ישראל בדברי תורה שנתנה להן, לא שלטה בהן אומה ומלכות וכו'.

פו משלי פרק ג פסוק ד

פז מסכת אבות פרק ג משנה י

פח ברוח המלבי"ם על הפסוק

פט דברים כח י

צ דברים פרק לב פסוק כט "לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאהריתם"

צא ילקוט שמעוני דברים פרק לב, תתקמו

שכרה בשני העולמות

על שכרו של ירא ה' נאמר, שהקדוש ברוך הוא משביעו מספקו לעולם הבא מטוב הצפון ליראיו, כפי שנאמר ^{צב} 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך'. מידתה גודל מידת היראה שעומדת לו לאדם לזכות בעולם הזה ולעולם הבא, כפי שנאמר ^{צג} 'יראת ה' טהורה עומדת לעד'. אם היא יראה טהורה, עומדת לו לאדם לעד, מעכשיו ועד אין סוף בעולם הזה ולעולם הבא.

מעלתה של מצווה זו חשובה כל כך לפניו יתברך, עד שהכתוב מעיד עליו 'אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד ^{צד} שכל מי שכתוב בו 'אשרי' מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר 'יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ^{צה}', אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. אף משה רבנו עליו השלום חתם בברכותיהן של ישראל במילת אשרי כפי שנאמר ^{צז} 'אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותינו תדרוך'.

מכאן ניתן ללמוד שהמילה 'אשרי' מעידה על מעלה רוחנית. גם מהמשנה באבות ^{צח} ניתן ללמוד כי הירא שמיים זוכה למעלת 'אשרי' בשני העולמות כפי שנאמר 'כך היא דרכה של תורה, כך רוכשים תורה - שבכל מציאות שאתה נמצא, אתה עוסק בתורה לשמה מתוך יראת

צב תהלים לא כ 'מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם'

צג תהלים יט י

צד תהילים קיב א

צה שם קבח ב

צז דברים לג כט

צח אבות פרק ו משנה ד

שמיים ואפילו במצב דוחק של פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובכול זאת אתה לא מוותר ובתורה אתה עמל, אם אתה עושה כן שעם כל זה תהיה דבוק בתורה במסירות נפש, אתה במעלת אשריך וטוב לך מעצם הדבקות בה, אשריך בעולם הזה 'כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה'^{צח} וטוב לך לעולם הבא מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

יראת שמיים מוסיפה חיים

אמרו חכמינו ז"ל "אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם תודיעני אורח חיים דרך נכונה לחיות את מלא החיים הקצובים לי. אמר לו הקדוש ברוך הוא אם אורך חיים אתה רוצה, צפה השקף, הבט אל מידת היראה, שנאמר 'יראת ה' תוסיף ימים'. תדע שכל מקום שיש בו יראת שמיים, שם יש חיים שנאמר 'יראת ה' לחיים'.

הגם שהיראה מפני כל דבר אחר דרכה תוצאות פעולתה של היראה ופחד לקצר הימים, לא כן יראת ה' אלא להפך שהיא תוסיף ימי חיי האדם^{קב}. תוסיף על ימיו הקצובים, למי שאוחז בה^{קג}, והטעם לדבר, כי מצד דבקות השגחת השם יתברך בו השגחה פרטית באדם, ינצל מהרעות מקומות סכנה אשר צפויות מזומנות לו, שהם הרעות, מהוות סיבות מיתתו קודם עת הטבעי.

צח אבות ו משנה א "רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה"

צט מדרש תהלים טז ב

ק משלי י כז "יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה"

קא משלי יט כג "יראת ה' לחיים ושבע ילין בל יפקד רע"

קב מלבי"ם

קג מצודת דוד

לעומת זאת 'ושנות רשעים תקצרנה' ואולם הרשעים הנה שנותם תהיינה קצרות ולא יגיעו אל העת המוגבל הקצוב להם, כי רוע בחירתם ימיתם בלא עתם^{קד}. אף השנים הקצובים להם תקצורנה, כי פוחתין להם מהם^{קה} ע"י עונשי ה'.

ותפס השתמש הכתוב בצד הא' כאשר דבר על ירא ה' במושג ימי' יראת ה' תוסיף ימים', שהמשמעות שכולל ג"כ שיהיו ימי טובה ושלוחה, והמושג השנים שהשתמש בו לרשעים 'ושנות רשעים תקצרנה' מורים לרוב על שני צער, שהרשעים לא יבלו ימים בטוב וגם תקצורנה שנותיהם^{קי}.

ניתן לראות עוד שמעלת יראת שמיים מוסיפה חיים, שפע וברכה, מפרוש בעל הטורים על הפסוק:^{קי} "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם". כתב הרב^{קי}: המשמעות של ללכת בחוקות ה' היא היראה. עצם האדם שהוא יראה ה', הוא כבר מוגדר כהולך בדרכיו.

יראת שמיים נחשבת במעלתה, כאוצר השמור אצלו יתברך כמו שכתוב "קט יראת ה' היא אוצרו". וכוונת הכתוב לאמר אם תמלאו את אוצרותי ביראת שמיים, אמלא את אוצרותיכם, "קי יפתח ה' לך

קד רלב"ג

קה מצודת דוד

קו מלבי"ם

קי ויקרא פרק כו פסוק ג

קח הרב יעקב בן אשר היה פוסק הלכה, מכונה על פי רוב" בעל הטורים "על שם ספר ההלכה שכתב", ארבעה טורים. "במהדורות מקראות גדולות של חמישה חומשי התורה ואחריהם ברוב ההדפסות של החומשים צורפו הערותיו על גימטריות ועל המסורה וקישורם לדברי חז"ל תחת הכותרת "בעל הטורים".

קט ישעיה פרק ל"ג

קי ויקרא פרק כו פסוק ג

את אוצרו הטוב". אוצרות הטוב, הם החיים השפע והברכה. שכן אם בחוקותי תלכם שתהיו יראי ה' אזי ^{קיא}"ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו"וכו'.

כך גם ביאר בעל "הכלי יקר"^{קיב} שאותו אוצר שהקב"ה עושה בשמים מיראת ה' שבאדם, הוא אוצרו כמ"ש (ישעיה לג ו) יראת ה' היא אוצרו. וכך פירש רבינו בחיי (שמות יט ה) שכל מלך עושה אוצר וסגולה מדבר שאינו מצוי בידו בכל עת כמו אבנים יקרות. כך היא יראת שמים, שכן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, (ברכות לג:): ע"כ הקב"ה עושה אוצר מיראת ה' אשר באדם.

כאמור יראת שמיים מוסיפה חיים. על זה כתב בספר העיקרים: ^{קיג}"וזה כי אין יראת השם כיראת בשר ודם, כי מי שהוא ירא משום אדם או מלך או שר, עומד תמיד בפחד ורעדה, וזה סיבת קיצור ימיו. אבל הירא מהשם לא די שהחרדה לא תקצר ימיו, אלא תוסיף ימים, כפי שאמר שלמה "יראת ה' תוסיף ימים" (משלי י').

אף על פי שמדרך העולם רך הלבב אדם בעל לב חלש להוליד בנים רכי לבב כמוהו, ושלא יעשיר ולא יקום חילו, כי בהיותו מפחד תמיד, לא יעשה חפצו כראוי, על דבר זה אמר דוד "אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד גבור בארץ יהיה זרעו" (תהלים קי"ב) בדיוק הפוך, אם הוא יראה ה', זרעו יהיו גיבורים בארץ, וזה להורות כי יראת השם אינה מקצרת ואינה ממעטת הממון ולא הימים, ואינה מסכבת גורמת

קיא ויקרא פרק כו פסוק ד

קיב דברים כ"ח פסוק ה'

קיג ספר העיקרים, פרק לד, וראה עוד עבודת ה'-כללי

בעקיפין המקרים הרעים, כיראת בשר ודם. וכן אמר שלמה המלך ע"ה (משלי י"ט) "יראת ה' לחיים ושבע ילין בל יפקד רע", רוצה לומר יראת השי"ת לא תסבב המות, אבל היא לחיים".

הירא שמיים הוא בבסיסו בעל אמונה

לכשנתבונן נראה שאף מעלת יראת שמיים יסודה באמונה גמורה בקב"ה בבחינת "ק"י ויראו העם את ה', מה הבסיס ליראה? ויאמינו בה' ובמשה עבדו". בלא אמונה שלמה לא ניתן להגיע למעלת היראה, שהרי אם אדם אינו מאמין בה' בשלמות, ממי הוא ירא? משמעות הדבר, לפי גודל מדרגת האמונה של האדם בה', כך מדרגתו ביראת שמיים.

כך גם נראה מהכתוב בזוהר^{קטו} תא חזי, כל אדם המתירא מפני הקב"ה, שורה עמו האמונה כראוי, כי אדם הזה שלם בעבודת ריבונו, ומי שאין יראת ריבונו שורה בו, אין האמונה שורה בו, ואינו כדאי שיהיה לו חלק לעולם הבא.

גדולה מעלתה של מצוות היראה, מכל המצוות

הטעם שגדולה מעלתה של מצוות היראה מכל המצוות, שפעולת היראה באדם מביאתו למסירות נפש. עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו^{קטז}. על הניסיון העשירי, עקידת יצחק, נכתב על אברהם

קיד שמות פרק יד פסוק לא

קטו זוהר בראשית ב, תמה

קטז אבות פרק ה משנה ג

"עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה"^{קיז}. וכי עד עכשיו לא היה יודע ה' על יראתו? הלוא הכל גלוי וצפוי לפניו, אלא כשנודע הדבר לבריות, קרא הקב"ה כי 'עתה ידעתי' ובא להודיענו כי יראת שמיים גדולה מכל מצוות שבתורה.

בכל הניסיונות לא אמר לו 'כי ירא אלקים אתה' חוץ מהפעם הזו, מפני שניסיון זה היה גדול שבכולם, בניסיון זה לקח אברהם את בנו יחידו אהובו בציווי ה' להעלותו עולה, זאת עשה ה' 'להודיע לכל הנבראים כמה חיבתו של אברהם אבינו' להקב"ה, הקב"ה היה מנסהו על מנת להודיע לבריות, להראותו כמודל למידה, כי הוא ירא אלקים ושלם בכל המידות"^{קיח}.

למדים אנו מהתורה את ערך גדלותו של הירא שמיים, אשר מכוח יראתו הרי הוא מוסר את נפשו בעד קיום מצוות ה'. כך משתמע מהפסוק "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה" שהסיבה לכך שהקב"ה מצהיר על אברהם שהוא ירא שמיים היא מפני ש'ולא חשכת את בנך את יחידך ממני', מכאן נלמד שמסירות הנפש היא שורשה ביראה ה' ויראת ה' גדולה מכל המצוות, כי היא מביאה למסירות נפש.

מעלת יראת ה' הייתה קבועה בלבבו של אברהם אבינו^{קיט} כדרך העובד האמיתי, שלא ביקש טעם למצוות אדוניו, גם אם הייתה זרה מאד בעיניו. זוהי יראת השם עוצמתית המביאה למסירת נפש, על קדושת ציוויו יתברך.

קיז בראשית פרק כב פסוק יב

קיח על פי דברי רבנו יונה על אבות שם

קיט אברבנאל בראשית כב יב

הכל תלוי ביראת שמיים והיא לבדה עומדת לעולם

כתב באורחות צדיקים: כתיב בתורה ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה (דברים י"ב), וכתיב את ה' אלקיך תירא (שם פסוק כ) וכתיב יראת ה' היא אוצרו (ישעיה לג ו). אמרינן אין להקב"ה בעולם הזה אלא יראת שמים בלבד (שבת לא ע"ב) דכתיב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה (איוב כח כח). הן משמע אחת, שכן בלשון יוונית קורין לאחת הן.

כעין זה אמר רבא: לאחר שנפטר האדם מהעולם הזה, בשעה שמכניסין אותו לדין אומרים לו לפי הסדר שבאותו כתוב: האם נשאת ונתת באמונה, האם קבעת עיתים לתורה, האם עסקת בפריה ורביה, האם ציפית לישועה, האם פלפלת בחכמה או הבנת דבר מתוך דבר? ואפילו הכי כך, על כל אלה אי אש יראת ה' היא אוצרו - אין כן, ראוי הדבר, אי אש לא - לא, אין כל ההישגים הללו בעלי ערך.

על כך מובא משל לאדם שאמר לשלוחו: העלה לי כור חיטין לעלייה, לשומרם שם. הלך השליח והעלה לו, אמר לו המשלח: האם עירבת לי בהן קב חומטון מלח להרחיק את התולעים? אמר לו? לאו לא. אמר לו המשלח: אם כן, מוטב היה אם לא העלית, כי מה תועלת בחטים מתולעות? וכן תורה ומצוות בלא יראת שמיים אין להן ערך^{קב}.

קב שבת דף לא ע"א

החסר ביראת שמיים, הוא חסר בעיקר עבודת ה', אף אם קיימים באדם מידות טובות, לימוד תורה וקיום מצוות, העיקר חסר מהספר. לכן הגמרא מביא את המעשה הבא:

ואמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו בבקשה מכם לא תירתון תרתי גיהנם אל תרשו פעמיים גיהנם בעולם הזה ובעולם הבא^{קכא} ופירש רש"י שם, להיות יגעים ועמלים בתורה בעולם הזה ולא תקיימוה מחוסר יראת שמים, ותירשו גיהנם במותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם מחמת טורח הלימוד שאינו מתוך יראת שמיים ובמותכם תאבדו מעלמא דאתי תאבדו מהעולם הבא.

מכאן אנו למדים שהכל תלוי ביראת שמיים וכל התורה אינה מועילה לאדם אם לא נעשית מתוך יראת שמיים, שכן היא יתד שהכל תלוי בה והיא לבדה עומדת לאדם לעולמי עולמים.

וכן דוד המלך ע"ה העיד: "יראת ה' טהורה עומדת לעד" (תהילים יט י). 'עומדת לעד' לעולם הבא ולנצח נצחים. כך גם העיד שלמה המלך ע"ה ואמר 'והאלקים עשה תכלית מעשיו שייראו מלפניו' (קהלת ג יד) וכתוב טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב הרבה תורה ומהומה בו (משלי טו טז)^{קכב}.

הבעל שם טוב הקדוש דימה וקשר בין היראה לשבת, שהשבת כולה יראת שמים: איתא בחז"ל (שבת דף י' עמוד ב) "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה". היכן מצינו שיש לקב"ה בית גנזים? תשובה במה דכתיב (ישעיה לג ו) 'יראת ה' היא אוצרו'. האוצר הוא בית הגנזים ממילא שבת שלקוחה מזה האוצר, בהכרח שהיא כולה יראת

קכא יומא דף עב ע"ב

קכב ארחות צדיקים שער יראת שמים

שמיים. מאחר ואוצר בית הגנוזים, כל תכולתו הוא יראית שמיים הנה לפי זה נמצא שעולם הבא מהותו הוא עניין יראת שמיים שכן שבת היא מעין עולם הבא.

הנהגות לרכישת יראת שמיים

להתנהג במידת הענווה

לעולם ינהיג האדם את עצמו במידת הענווה ובנמיכות רוח כעניין שנאמר "קב"ע קב ענוה יראת ה'". כלומר הענווה שיש בו מביאתו לידי יראת שמים. עקב ענווה: בשביל הענווה יראת ה' באה קב"ד. בשכר תכונת הענווה יגיע האדם אל מעלה שיקנה יראת ה', כי מפני היותו שפל בעיניו, יתבונן מפני זה בנמצאים הנכבדים העליונים ממנו. כאשר יראה עוצם השם יתברך, הנה יקנה מזה שיירא ממנו יתברך בתכלית מה שאפשר קב"ה.

חז"ל מדגישים שע"י עבודה על מידת הענווה, ניתן להגיע למידת יראת שמיים וזה לשונם: "קב"ד מה שעשת חכמה את מידת יראת שמים עטרה לראשה, עשת ענוה את מידת יראת שמים עקב לסוליותה' דכתיב (תהלים קיא י) 'ראשית חכמה יראת ה' וכתוב 'עקב ענוה יראת ה'". פירוש הדברים: שמידת 'יראת שמיים' היא המידה הגבוה ביותר במרכיבי החוכמה ולכן היא עטרה לראשה ולעומת זאת מידת 'יראת שמיים' היא בדרגתה נחשבת כעקב לסוליה במקום הכי נמוך במרכיבי הענווה בייחס למידת הענווה. כך שע"י עבודה על רכישת מידת הענווה יזכה האדם לא רק בעוונה גם ביראת שמיים בחוכמה ממילא.

קבג משלי כב ד

קבד רש"י שם

קבה רלב"ג

קבו ירושלמי שבת א ג

בעל ה'שפתי חיים'^{קכז} מסביר את הפסוק הנ"ל כך: "היראה היא עטרת החוכמה, אך השגת מעלת יראת שמיים, בדרך החוכמה באמצעות חקירות פילוסופיות מלווה בקשיים ובסכנות ואילו לעומת זאת על העניו נאמר 'עקב ענוה בעקב, בחלק הכי נמוך של הענווה נמצאת יראת ה'". היראה היא העקב לסוליית הענווה, כלומר כאשר אדם קנה רק מעט ענווה כמשל לעקב שהוא החלק התחתון והפחות של הגוף והוא צועד רק את הצעדים הראשונים בעקבו בעקב שלו בקניית מידת הענווה, כבר הגיע הוא למעלת יראת שמיים".

ממשיך ה'שפתי חיים' ומבאר את העניין: כי מה המעכב בעד האדם שיכיר את הבורא ויירא ממנו, הלו היא מידת הגאווה, היא המעכבת באופן לא מודע מפני שאישיות הגאווותן מנצל את חוכמתו ואת שאר מעלותיו כדי להתגאות ולפתח את האני העצמי יותר וחושב בליבו הנה אני המגלה והיודע והחכם וכו', אך בסתר ליבו ובאופן מודע הוא יודע ומרגיש, שאם יודה במציאות הבורא שהוא יתברך הכל יכול המשגיח והמנהיג בעל כרחו, יבין שכל חוכמתו וכל מה שיש לו היא מאת ה', כי 'ה' ייתן חכמה מפיו דעת ותבונה' (משלי פרק ב פסוק ו) וירגיש עד כמה הוא קטן לפני ולעומת הבורא, אז יתגמד האני שלו. לכן הגאווה אינה מאפשרת ומהווה מחסום באופן לא מודע לגלות את הבורא בבריאה ומונעת את האמונה ויראת ה'. לעומת זאת לעניו באשיותו קל להכיר ולגלות את הבורא מפני שהוא הרי מכיר בקטנות ושפלות עצמו, א"כ אין לו קושי להתבטל כלפי גדלות הבורא, אדרבה באותה מידה שמגלה יותר את נפלאות הבריאה ומתחכם יותר, מכיר הוא יותר בחכמת הבורא ובגדלותו

קכו שפתי חיים מועדית ב דף עו (עקב ענווה יראת ה') הרב חיים פרילנדר צוק"ל

והוא מתעלה ביראת שמים. נמצא שלעניו קל יותר להגיע למעלת היראה והחכמה היא בשבילו כלי עזר להתעלות ביראת הרוממות. בזוהר מובא הקשר בין יראה לענווה בסדר הפוך - היראה מביאה לענווה וז"ל: ^{קכח}"אבל מי שיש בו יראת שמים זוכה לענווה". כמו כן הובא במקום אחר בזוהר וז"ל: ^{קכט}"הדא הוא דכתיב עקב ענוה הסוף של הענווה הוא יראת ה', מאן דאית ביה מי שיש בו יראת ה', אייתי ליה יכול לבוא לידי ענוה, דאיהי שהיא הענווה שכינתא עלאה, דיראת ה' מדורגת כ עקב לגבה. כלומר הענווה היא משולה לשכינה עליונה ויראת ה' לעומתה היא העקב שלה.

למדנו, שמי שיצא הגיע מן היראה ונתלבש בענווה, ענווה יותר טוב כלומר בענווה הוא כולל גם את הירא, הוא טוב יותר מהיראה בלבד והוא נכלל בכולן, זה שאמר הכתוב (משלי כב) עקב ענווה הדרגה הנמוכה שבענווה יראת ה', בידוע שיש בו יראת ה' כל מי שיש בו יראת שמיים בלבד יכול לזכות בהמשך גם לענווה.

עוד באותו קשר בין מעלת הענווה ויראת שמים ^{קל}אמר רבי יוחנן אם זכה אדם לקנות ענווה ויראת שמים, זוכה לקנות עושר וכבוד וחכמה מהם, ואם לאו שלא זכה צנים פחים, העיקש שהולך בדרך מעוות ולא משגיח, ימצא בדרכו 'צנים פחים', פירוש מזג אוויר קר ומחלי, קוצים ומלכודות, משמעות הדברים, שייסורים מזומנים לו ואם הוא ערום חכם ירחק מהם ^{קלא}כנאמר 'צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם'.

קכח זוהר פרשת נשא דף קמ"ה א

קכט בזוהר הקדוש פרשת כי תשא דף נו עמוד ב ובתיקוני זוהר דף ה עמוד ב

קל ילקוט שמעוני משלי כב, תתקם

קלא משלי כב ה

מהאמור נראה שמעלת יראת שמיים קודמת לחוכמה ובסיס לה והענווה מקור העושר והכבוד. הדברים מתבהרים יותר מהפסוק "יראת ה' מוסר חכמה ולפני כבוד ענוה^{קלב}" פרוש הפסוק: 'יראת ה' מוסר חכמה' יראת ה' היא תישיר - תוביל קדימה באופן ישר^{קלג} אל לקיחת המוסר בחכמה, שהיראה תחשב דומה בפעולתה למוסר שגורם להאזין לחוכמה, ואם כן, היראה היא סיבה לחוכמה וקודמת לה^{קלד}. כמו"כ גם והענווה והשפלות תישיר להשגת הכבוד^{קלה}, הענווה גורמת שהכבוד בא^{קלו}. וכן לפני כבוד, על כורחך היה הענווה, כי הענווה היא סיבה להביא את הכבוד, א"כ היא לפניו^{קלי}. כתב בספר חסידים: קל"ה סוף דבר, כל מה שאדם יכול למעט כבודו כדי להגדיל כבוד יראי ה' צריך לעשות, שנאמר (תהלים פרק ט"ו פסוק ד) 'נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד' עוד כתב הרב, כל זכויות שאדם עושה ואין בו ענווה דומה לתבשיל בלא מלח, וכל ענווה שאין בו יראת שמים, דומה למאכל בלא תבלין. אף הבושה הקרובה לענווה ובת מינה, מביאה ליראת שמיים. כך מתפרש מהפסוק קל"ט ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי

קלב משלי טו לג

קלג כיוון קדימה, כיוון לפנים. "הישיר מבט" שורש - יש"ר כתיב מלא - הַיִּשְׁרִיר

קלד מצודת דוד שם

קלה רלב"ג על משלי טו

קלו רש"י שם

קלו מצודת דוד שם

קלח ספר חסידים טו, הספר הוא יצירה חשובה המכילה הלכות, מנהגים וסיפורים קצרים בעלי מוסר השכל, שנכתב על ידי רבי יהודה החסיד.

קלט שמות פרק ב ספוק ב"ז "ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו"

תחטאו' - דרשו רז"ל זו הבושה, כי היראה ממדות הלב. אבל לפי שהבושה נכרת ונראית בפנים, לכך אמר על פניכם והזכיר 'לבלתי תחטאו', ללמדך שהבושה מביאה לידי יראת חטא^{קמ}.

כך כתב גם רבנו יונה^{קמא} שמידת הבושה תביא את האדם לענווה "וזה הדבר של מידת יראת שמים יסוד הנפש, שנאמר^{קמב} זכרו זאת את רצון ה' והתאוששו' התחזקו התגברו על קשיים ובעיות וחזרו למצבו התקין, הווסדו תקימו, הניחו יסודות לבנייה, כמו^{קמג} ואושיא יחיטו' בניית יסוד יחברו וייראה בכל עת אור הבושה על פני האדם, שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ'), ואמרו חז"ל זו הבושה שהיא ניכרת על פני האדם. מלמד שהבושה מביאה לידי היראה, מכאן אמרו סימן יפה לאדם שהוא ביישן".

עוד על הפסוק^{קמד} "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" כתב בעל הטורים^{קמה}: לבלתו תחטאו - ב' במסורה כוונתו שיש פסוק בתנ"ך עם מילה זהה, הכא אחד כאן, ואידך ואחר 'רגזו ואל תחטאו' (תהלים ד'), מסביר הרב הבושה מונעת מן החטא, והכעס מביא לידי חטא, וזהו 'בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו'. כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא, וזהו רגזו ואל תחטאו, שאף

קמ רבינו בחיי שם כ יז

קמא רבנו יונה, אגרת התשובה ב.

קמב ישעיה מ"ז פסוק ח "זכרו זאת והתאוששו השיבו פושעים על לב "

קמג עזרא פרק ד פסוק יב "ידיע להוא למלכא די יהודיא די סלקו מן לותך עלינא אתו לירושלם קריתא מרדתא ובאישתא בנין ושורי אשכללו [ושוריא שכללו] ואשיא יחיטו" ואושיא - ענין יסוד כמו לאשוי קיר חרשת (ישעיהו מ"ז). "יחיטו" - מלשון חוט ר"ל יחברו כאלו תפרם בחוט ע"י המחט, מצודת ציון.

קמד שמות פרק כ פסוק טז

קמה שם

אם הגעת למצב של רגז, אל תחטאו, כי הכעס מביא לידי חטא. עוד כתב יראתו על פניכם - בגימטריא: בושת הפנים. עולה מדבריו, כי הבושה נכרת על הפנים ומביאה ליראת שמים ומונעת מהחטא לעומת הכעס שהוא גם ניכר על הפנים אבל מונע יראת שמיים וגורם לחטא.

כתב הרב בספר כד הקמח^{קמו} על הפסוק 'את ה' אלקיך תירא', ממדת היראה יגיע האדם למעלת השפלות והענוה ויגיע למעלת החשק הרצון וההשתוקקות להדבקות בסיבתו בעילתו שהוא יוצרו 'יתברך, וזהו: 'ובו תדבק'.

הרב מראה דרך עבודה, כיצד ישיג האדם את מידת היראה, בכותבו: עניין היראה הוא שימעט האדם בעניני העולם הזה, ויהיו בעיניו הבל וריק, ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו, רימה ותולעה במותו, ושיהיה כל דבר העשוי לגרום לאדם לעבור על צווי אלוהיו נמנע אצלו מלעשותו, מאשר לעבור על מצוות אדון כל העולם, כי אי אפשר להגיע אל מידת היראה מבלי דרך זה.

זה הוא באור העניין בספר קהלת, שרצה להתחיל בפתחת הספר במילים: 'הבל הבלים', ולחתום בסיומו במידת היראה, שאמר "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם". ללמדך בזה, כי לא תתכן שתתקיים מידת היראה באדם, אלא אם כן, יהביל ויבזה עניני העולם הזה. יחשוב ויתבונן ויטמיע בנפשו פחיתות עולם הזה, כך יגיע למעלת השפלות והענוה ובכך תהיה עבודתו שלמה וכונתו רצויה, לא תתערב בה גאוות הלב, שישמנה האדם את הגאוה, תועבה וכענין שכתוב

קמו ספר כד הקמח - אהבה. חיבור מאת רבינו בחיי (בן אשר), "מדרש רבינו בחיי" לתורה.

(משלי טו) 'תועבת ה' כל גבה לב'. וזהו שאמר את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד.

עוד על הענווה שמביאה ליראה עולה מפסוק "קמ^ת ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שנאי בצע". פירש בעל ה'כלי יקר' מי הם יראה אלוקים? 'יראי אלקים - ענווים, שענווה מביאה לידי יראה'.

ענווה יכולה לגרום ליראת ה'. כאשר אנו מתבוננים במציאות בענווה, מקבלים משמעות של הכרה במגבלות ובחסרונות שלנו בהשוואה לחוכמתו וכוחו יתברך האינסופיים. ענווה עוזרת לנו להבין את הצורך והתלות שלנו בא-ל. זה גם מאפשר לנו לקבל פרספקטיבה נכונה של גדולתו וקדושתו, מה שיכול להוביל ליראת שמים ממנו. ענווה מאפשרת לנו להכיר בכך שהא-ל הוא הסמכות העליונה, זה עוזר לנו להיכנע לרצונו יתברך ולהכיר בכך שהוא יודע מה הכי טוב עבורנו. גישה פשוטה זו לחיים תעמיק באדם את יראת ה' ותגביר את רצוננו לחיות בדרך השם. יראת ה' אינה פחד משתק או פחד מעונש בלבד, אלא כבוד עמוק ויראה לכבודו וקדושתו. זהו פחד המניע אותנו לחיות בהתאם לרצונו ולתורתו ולחפש את הדרכתו וחוכמתו בכל היבטי החיים.

להתרחק מכל אבק חטא

אדם הנזהר ומתרחק מכל אבק או זכר של חטא. מידה זו מביאתו לידי יראת שמיים וכן להפך, יראת שמיים מביאה את האדם להתרחק מן החטא.

קמח^ק יראת ה' טהורה' נחשבת ליראה שאין בה כל ספק. כדוגמת אדם שמזהה מקור חטא הקשור אליו באופן ישיר או עקיף ופועל מיד לעזיבת החטא. לא מחמת יראת אדם ולא מחמת בושה אלא אך ורק מפני יראת ה' והפחד לעבור על רצונו, זו היא עיקר היראה^{קמט}.

על זה נאמר: "קנ" אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב" רצונו לומר: 'אשרי האיש', סיפורי תהלות ושבחים על ושבחו הם על מי שלא הלך בעצת רשעים - לא היה ליבו נפתה ללכת בעצתם ולעשות כמוהם. כל כך היה נזהר בנפשו, עד שאפילו לא עמד בדרך אשר החוטאים עוברים בו, בחשבו פן יפגשוהו ויסיתוהו אחרי עצתם. מאחר שכך נזהר, לא בא לכלל לשבת עמהם, להשריש עצתם בלבו וללכת בה ובכך עשה משמרת למשמרת^{קנא}.

פסוק אחר המתאר את היראה כמסייעת להימנע מן החטא: "קנב" יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות". פירוש: יראת ה' הוא מקור הנובע חיים, כי היראה תזהירו לסור ממוקשי מוות הם עוונות ופשעים^{קנג}. וכמו שכתוב: "קנד" יראת ה' שנאת רע", תכלית יראת ה' היא לשנוא את הרע.

קמח תהלים פרק י"ג פסוק י' "יראת ה' טהורה עומדת לעד"
קמט ספר חסידים לז

קנ תהלים פרק א פסוק א

קנא שם מצודת דוד

קנב משלי פרק יד פסוק כז

קנג שם מצודת דוד

קנד משלי ח' פסוק יג "יראת ה' שנאת רע, גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות שנאתי"

יראת שמיים נרכשת בחוכמה

ראוי לאדם החפץ לרכוש מידת יראת שמיים, שיתאמץ וישתמש בחכמתו ובתבונתו שישקיע מחשבה בעבודת ה'. בכך, שיבחן איזוהי דרך ישרה בעבורו שיברור לו האדם^{קנב}, שכן בנוסף ליראה צריך חוכמה בעבודה, שנאמר "קנב^ב חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח". משתמע שהחוכמה מסייעת ליראה ובאמצעות שתיהם, סר מרע וכן אמרו חכמינו ז"ל "קנב^ב אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה".

כחלק מעבודה זו צריך שיהיה האדם רואה בשכלו ובעיני רוחו את בוראו כנגדו תמיד. כל ענייניו ומעשיו יהיו בחרדת קודש, כדי שלא ימצא אחריו משגה או כל דבר מכוער. כשהוא עוסק בתורה ובמצוות, יעשה אותן באהבת הלב. כך גם ישתדל במעשיו שיהיה חינו נראה לבריות, שכך אמרו חכמינו זכרונם לברכה "קנב^ב כל אדם שיש לו חן בידוע שירא שמים הוא" שנאמר "קנב^ט וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו".

וכן נאמר "קס^א לעולם תמיד יהא כך ינהג אדם ערום חכם ביראה" "קס^א מענה רך משיב חמה" ידבר שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם כדי שיהא אהוב למעלה וחביב למטה ומתקבל על

קנה על פי אבות פרק ב משנה א

קנו משלי יד ט"ז

קנו אבות פרק י"ג משנה י"ז

קנה סוכה דף מט

קנט תהלים קג יז

קס ברכות יז א

קסא "מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף", משלי טו א

הבריות. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום בשוק מעולם ויהיה ערום ביראה ובדעת לחשב מחשבות ערומות חכמות לתקנת העולם ולכבוד שמיים.

כתב רבנו בחיי,^{קסב} גדול כוח היראה, שכל מי שיש בו חוכמה ואין בו יראה הוא נזק שאין לו רפואה, לפי שהחוכמה מאוסה, וזהו שאמר הנביא ^{קסג} "בדבר ה' מאסו מחוסר יראת שמיים וחכמת מה להם", וכשיש בו באדם יחד עם החוכמה יראה, הנה החוכמה היא רפואה בלא נזק. כוונתו לומר שאדם חכם ולא ירא שמיים נמצא במצב סיכון, מוגדר מאוס, העלול להזיק, מאחר ובמצב זה אין לו בקרה ובלמים וחוכמתו עשויה להטעותו ולהרע. לעומת זאת, אדם חכם ירא שמיים, היראה היא הווסת המוסרי ומצפוני של האדם המכוונת את החוכמה לעשיית טוב עם זולתו, ועם בוראו.

גם המאירי^{קסד} כתב על מקום היראה כבסיס לחוכמה בפירושו על הפסוק "יראת ה' ראשית דעת"^{קסה} "יראת ה' זה סוף ההקדמה לפני תחילת החכמה הוא הכתוב בא כוונתו ללמד שהתורה היא עיקר החוכמה ותחילתה ועליה על החוכמה עומדים מתבססים רק על ידי יראת שמיים, הטעם שיש שם בתורה הרבה חוקים ודברים התלויים באמונה וכל דבר שתלוי באמונה הוא מתאמת לאדם רק מתוך יראת שמיים.

קסב ספר כד הקמה - אהבה. חיבור מאת רבינו בחיי (בן אשר), מחבר "מדרש רבינו בחיי" לתורה.

קסג "ירמיה פרק ח פסוק ט, הבישו חכמים חתו וילכדו הנה בדבר יהוה מאסו וחכמת מה להם"

קסד רבי מנחם בן שלמה המאירי, מכוונה בקיצור המאירי, היה מגדולי הראשונים - מפרשי התלמוד וחכמי פרובנס, נודע גם בשם "דון וידאל שלמון", ומחבר בית הבחירה.

קסה משלי א ז "יראת ה' ראשית דעת, חכמה ומוסר אוילים בוז"

הרב יוסף יעב"ץ^{קס}: מסביר את עניין קדימות היראה לחוכמה בדרך של קושיה ותרופה על המשנה באבות: 'קס' כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, וז"ל: כתב הר' ישראל זה כמה ימים הייתי נבוך במאמר זה, כי נראה לכאורה שכשהקדים היראה לחוכמה צריך בהכרח שיהיה זמן אחד פרק זמן בפני עצמו, שמתקיימת ירא חטא בלתי ללא חכם חוכמה, וזה הפך מה ששנינו 'קס' אין לא קיימת מציאות בור חסר חוכמה ירא חטא'. עד שעירני הא-ל יתברך וגלה לי כי החוכמה מתקיימת על שני דרכים:

הראשון: חוכמה בכוח לאדם קיימים כשורים לחוכמה, בעל אפשרות, כחומר גלם לא מעובד הוא מה שמזגו שווה, ויש בו הכנה לקיבול החוכמה. והשני: החוכמה בפעל כשילמוד התורה, תצא חוכמתו מן הכוח אל הפועל, כי טבעו כשורי החכמה הטמון בו מסייעו לקבלה, כמו שמסייע לזרע פעולת החרישה וההשקיה.

ומי שהוא חסר מההכנה בכוח, אינו "כלי" לחכמה הוא נקרא בור, ואינו יכול להיות ירא חטא, אמנם לעומתו מי שהוא מוכן לקבל החוכמה בעל כשורי החכמה בכוח צריך ליהזר מכל חטא ולקנות תחילה יראת ה' על בסיס חוכמתו בכוח ואחר כך ילמד על מנת להוציאה לפועל. מדבריו עולה כי לעולם לא תקדם היראה לחוכמה בפועל.

קסו הרב יוסף יעב"ץ הידוע בכינויו החסיד יעב"ץ

קסז מהר"י יעב"ץ, על פרקי אבות פרק שלישי משנה י"א, "רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת".

קסח אבות פרק ב משנה ה הוא היה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ובמקום שאין אנשים, השתדל להיות איש.

כתב בספר חסידים: קסט^ט שיסוד היראה הוא מבחן ניסיון, כי עיקר מידת היראה ניכרת ונמדדת בעת הניסיון, הקב"ה אינו מביא כל אדם בניסיון, אלא כשחפץ להטיב עימו. בעת רצונו יתברך להטיב, בא השטן מידת הדין לפני הקב"ה ואומר לפניו, רבונו של עולם לא יתכן לעשות לאדם זה טובה, עד שיעמוד בניסיון. לכך צדיקים שיודעים את פעולת השטן, פועלים בחוכמה, נשבעין ליצרן לכובשו ולגבור עליו שלא יפלו במלקודת הניסיון. וכן כשהביא הקב"ה טובה על שאול וזרעו קודם ניסה וכן עשה יתברך באברהם ובאיוב.

ראת שמיים ע"י התבוננות

התבוננות במובנה הראשון מתפרשת כמחשבה חוקרת, מעיינת ומעמיקה, המהווה הסתכלות פנימית אל תוכם של הדברים או תופעות בהם מתבונן האדם. במובנה השני, יכולה היא להיות חוויה רוחנית תודעתית בהקשר לנושא בו מתבונן האדם. עוד על המושג התבוננות בהרחבה יותר ובעיני חז"ל ראה בפרק העוסק באהבת ה', אופנים לקיום מצות אהבת ה', אהבת ה' ע"י התבוננות בבריאה.

כתב הספורנו^{קפ}, שמכוח ההתבוננות והידיעה בה', תיווצר היראה. בדרך זה, פרש את הפסוק^{קעא} למען ילמד ליראה^{קעב} בחלק העיוני התבוננות וידעת הא-ל ממנה נוצר המורה היראת שמיים במופת בהוכחה וידיעה^{קעג} את גודל והשגחת הא-ל יתעלה, אשר הטעם שבידיעת זה אמיתות האל תתחייב שיווצר המורא היראה.

עוד כתב הספורנו על הפסוק^{קעד} ועתה ישראל' - "אם כן אתה ישראל השתדל עתה לתקן מעוותך מכאן והלאה, והתבונן מה ה'

קע רבי עובדיה ספורנו (נקרא גם הספורנו; איטלקית: Sforno. נולד 1468, ה'רכ"ח או 1473, הר"ג - נפטר אחרי 1550. ה'ש"י) היה פרשן מקרא יהודי-איטלקי, רב, רופא ואחד מראשי קהילת יהודי רומא וקהילת בולוניה. חיבורו החשוב והנפוץ ביותר הוא ביאור לתורה. עוד חיבר פירושים למספר ספרי מקרא נוספים (בהם שיר השירים וקהלת) ופירוש לפרקי אבות. פירושו מקוריים, מבוססים על הפשט ולשונו קצרה ובהירה. מתוך ויקיפדיה האינצקלופדיה החופשית.

קעא דברים פרק יז פסוק יט "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה את ה' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם"

קעב ספורנו (ספורנו דברים יז ט)

קעג קבע את הנכונות של טענה באמצעים לוגיים, הראה כי דבר-מה הוא אמיתי או שקרי

קעד ספורנו דברים י יב

אלקיך שואל מעמך, שאינו שואל דבר לצרכו, כי אם ליראה - וזה תעשה בהתבוננך באופן שתדע גדלו. לאהבה אותו - וזה תשיג בהתבוננך אל דרכי טובו, וכל זה הוא שואל לטוב לך - כדי שתזכה לחיי עולם".

שלא לירא מבשר ודם

רבינו בחיי^{קע"ה} כתב שנצטוינו במידת היראה, ליראה את השם הנכבד והנורא לבדו, ושלא נירא מבשר ודם, וכן הזהירה התורה: "קע"ו וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם", שכל זמן שהאדם ירא מזרוע בשר ודם אין יראתו בהקב"ה שלמה, כי מן הראוי הוא שישים האדם כל יראתו בהקב"ה בלבד, וכאשר הוא נותן חלק ממנה לבשר ודם, הנה הוא חסר במידת היראה להקב"ה ומקצר בציווי עבודתו.

התורה מצווה: "קע"ז מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו". על האדם הירא מהמלחמה לשוב לביתו, כי ניצחון ישראל בכל מלחמותם אינו אלא על פי הזכות, וזה אין זכותו שלם, מאחר והוא ירא מהמלחמה, מעיד על עצמו כי לא הגיע אל מדרגת יראת ה' בשלימותה ולכן אינו בעל זכות שלמה.

קעה רבנו בחי בן אשר אבן חלואה (ה'ט"ו, 1255 - בסביבות ה'ק, 1340), היה פרשן מקרא מחוג מקובלי גירונה. נמנה עם משפחת הרבנים חלואה וחי בסראנוסה שבספרד.

קעו דברים פרק כ פסוק א "כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים"

קעז דברים פרק כ פסוק ח "ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו"

אף על פי שדרך התורה שלא לירא מבשר ודם, בכל זאת אנו מוזהרים ליראה מן המלך, מהציבור ומתלמידי חכמים. מן המלך, הוא שכתוב: "קעט" שום תשים עליך מלך" לפי שהמלך קיום הארץ... והיראה מן המלך בכלל יראת השם, כי הוא יתברך ציוה בכך, ומצינו שהוקשה יראת המלך ליראת המקום, הוא שאמר שלמה "ירא את ה' בני ומלך" (משלי כ"ד).

מן הציבור, שדרשו רז"ל קעט" לעולם תהא אימת ציבור עליך וצריך לנהוג בהם בדרך ארץ, שהרי כהנים בשעה שמברכים את העם פניהם כלפי העם אף על פי שכתוצאה מכך אחוריהם כלפי שכינה כך ציווה, מפני כבוד הציבור.

מתלמידי חכמים, הוא שהוכיחו רז"ל לקפ" מן הכתוב הזה ודרשו: יקפא" את ה' אלקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים. מדבריהם נראה כי יראת תלמידי חכמים וכיבודם, נובעת מתוך יראת שמים, כי מי שהוא זהיר ביראת החכמים, ביודעו שהם שלוחי השם יתברך בעולם, עושה דברו, הלא הוא ירא את השי"ת. הרי לך, שבא האדם למידה של יראה מן החכמים, מתוך שלימות מידת היראה בה' יתברך שיש בו.

קעח דברים פרק יז פסוק טו, "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא"

קעט סוטה דף מ עמוד א

קפ פסחים כ"ב עמוד ב "עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים"

קפא דברים פרק י פסוק כ "את ה' אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע"

עוד בעניין כתב רבנו בחיי^{קפב} על הפסוק "קפג" אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח", ידוע כי הצדיק אין ראוי לו לירא כי אם מהקב"ה, לפי שהיראה מבשר ודם היא מפחיתות הנפש. היראה שאדם ירא מן המלך היא על שני חלקים, האחת מותרת והיא מצווה, והשניה אסורה. המותר הוא שנצטוינו מן התורה לירא מן המלך, שנאמר (דברים י"ז) 'שום תשים עליך מלך', ודרשו רבותינו שתהא אימתו עליך... ובלבד שתהיה היראה הזו שלא יעבור בה על רצון הקב"ה, שהוא המלך העליון הממליך את המלך.

היראה האסורה היא בדברים שיעבור עליהם על רצון הקב"ה, מתוך כך ששישכח את השי"ת, כפי שאמר ישעיה ע"ה, "מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן אדם חציר ינתן, ותשכח ה' עשיך" (ישעיה נ"א). יבאר כי היראה מבשר ודם היא שתוביל לשכחת השי"ת.

על כן אמר דוד המלך ע"ה, על הפסוק "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי, אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח" (תהלים כ"ז פסוק ג), מבואר כי כבר גדל בנפשו במדרגת הביטחון וחזקה בטבעו מעלת היראה בהקב"ה, שלא ירא מרובי מחנה ומעוצם מלחמה, מפני שהוא בוטח בזאת בהאמירה הזאת שהזכיר בתחילת הפרק, השי"ת אורי וישעי ה' מאיר לי בעת צרה ומושעני, א"כ ממי אירא. מכל הנ"ל נראה, כי עם גודל האמונה והבטחון בה', כך תפחת היראה מבשר ודם והבוטח או היראה מבשר ודם, פוגם בשלמות האמונה בה'.

קפב ספר כד הקמה - תורה ב. מאת רבינו בחיי (בן אשר), מחבר "מדרש רבינו בחיי" לתורה.

קפג תהילים פרק כז פסוק ג

קריאה בספרי מוסר ואמונה בהתמדה

היראה נלמדת ונרכשת מן ההתמדה בקריאת ספרי אמונה ומוסר וכמו שכתוב "קפד^ל למען ילמד ליראה את ה' אלקיו" קראה בספרים היא דרך לימוד. כתב במסילה^{קפה} "לפי שאין היראה הזאת מושגת בטבע, כי אדרבה רחוקה היא ממנו מפני גשמיות החושים ואינה נקנית אלא על ידי לימוד ואין לימוד ליראה אלא ברוב ההתמדה בתורה ודרכיה בלי הפסק והוא שיהיה האדם מתבונן ומעיין בדבר הזה תמיד, בשבתו, בלכתו, בשכבו ובקומו עד שיקבע בדעתו אמיתת הדבר, דהיינו אמיתת המצא שכינתו יתברך בכל מקום והיותו עומדים לפניו ממש בכל עת ובכל שעה ואז יירא אותו באמת"

שתיקה מוסיפה מורא

כתב בספר חסידים^{קפו} כרוב השתיקה יהיה המורא. הירא מאלקים, השומעו ורואהו ויודעו וחוקרו והוא שותק מיראתו, הוא המוסיף על המורא. ואם מתנשא ומגביה קול מפסיד את המורא, כי שכח שהוא עומד לפני האלוקים, הרי הוא כסומא העומד לפני המלך, שמרבה בדברים ואינו יירא ממנו, לפי שאינו רואה את מי שיש לו ליראה ממנו. והמרבה לשתוק מחמת המורא, לא במהרה הוא חוטא.

קפד דברים יז יט

קפה מסילת ישירים פכ"ה הספר כולל כל עניני מוסר ויראת ה', חברו החכם הנעלה כמוהר"ר משה חיים לוצאטו וצוק"ל.

קפו ספר חסידים לו

יראת שמיים על ידי קיום תורה ומצוות בכוונה

על ידי קיום מצוות עשה עם כוונה, בהן יכוון האדם לעשיית רצון ה' בידועו שרצונו הוא הטוב המוחלט, וכן ע"י הימנעות האדם מלעבור על רצונו יתברך, שהוא בגדר מצוות לא תעשה, בידועו שהוא הרע בעיני ה', האדם רוכש יראת שמיים.

על כך כתב רבנו יונה^{קפז} "קיום מצוות עשה נקרא יראת שמים, כמו הזהירות במצוות לא תעשה, שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך אני ה'" (ויקרא יט לב). ונאמר יראת ה' אלמדכם (תהלים לד יב) ונאמר אחריו סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו (שם טו). למדנו מזה כי מי שאינו עוסק בעשיית הטוב ובקשת שלום, הפר יראת שמיים והוא מן הרשעים, כי לא יירא אלקים".

כך קישר רבי יעקב מליסה^{קפח}, את מעלת יראת שמיים לקיום כל מצוות התורה ועשיית רצון ה' בפרושו על הפסוק "קפט סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם": סוף דבר הכל נשמע, אחר ששמעת את כל הכתוב בספר התורה הזה, השורש הוא את אלקים ירא שלא לעשות מה שציוותה התורה שלא לעשות. כי זה כל האדם, כי הרמ"ח אברים שבאדם הוא כנגד כל הרמ"ח מצוות עשה. ושס"ה גידין הוא כנגד מצוות

קפז רבי יונה גירונדי המכונה רבנו יונה, ידוע גם בשם "החסיד", בן ר' אברהם. היה רב מתקופת הראשונים, מחבר הספר "שערי תשובה". שערי תשובה שער ג' אות י"ב.

קפח ספר תעלומות חכמה על מגילת קהלת של רבי יעקב מליסה, נודע גם בכינוי: הגאון מליסא או הרב מליסא וכן הנתיבות על שם ספרו "נתיבות המשפט" על טור חושן משפט שבשולחן ערוך. היה רב, פוסק הלכה, ורבה של העיר ליסה (ליסנו) שבפולין. הוא בין הבולטים בין האחרונים, וספריו נלמדים הן במסגרת לימוד עיוני ישיבתי והן במסגרת לימודי ופסיקת הלכה.

ל"ת וכאשר מקלקל אחת מקלקל כל גופו, כמו אם יתקלקל איבר או גיד אחד שמזיק לכל גופו. ע"כ הכלל הוא היזהר במה שהזהירה התורה עליו.

קיום התורה והמצוות מביאים את האדם למעלת יראת שמיים. אדם שנעשה ירא ה' חביב לפני המקום, שמעלה זו שקולה כנגד כל מצוות התורה, שכל העוסק בתורה ובמצוות לשם שמיים מתוך יראת שמיים, מעלות אלה מביאין אותו לחיי העולם הבא, כעניין שנאמר "קראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מוות". יראת ה' הוא מקור הנובע חיים, כי היראה תזהירו לסור ממוקשי מות שהם עוונות ופשעים.^{קצא} ומכאן סלולה לו הדרך לחיי העולם הבא.

יראת ה' תגיע לאדם בכל מעשי התורה במצוות עשה ולא תעשה. לעומת זאת אהבת ה' תגיע לאדם בידיעות התורה, דבר הכולל השגת מציאות השי"ת על אמיתתה. מעשה המצוות וידיעת ה' הם שתי מטרות בעבודת ה', להגיע ליראה ואהבת ה'.

כך גם הסביר רבינו האברבנאל^{קצב} את הפסוקים: "קראת המצוה החקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם". "למען תירא את ה' אלקיך לשמר את כל חקתיו ומצותיו", למען תירא: בעבור שמירת

קצ משלי יד כז

קצא מצודת דוד שם

קצב רבי יצחק בן יהודה אַבְרָבְנָאֵל או דון איסק אברבנאל, היה מדינאי יהודי, פילוסוף, מיסטיקן, פרשן מקרא וכלכלן, ממנהיגי היהודים בחצי האי האיברי, שנועד בפירושו על התורה והנביאים ובתפקידיו כשר האוצר של כמה ממלכות באירופה: פורטוגל, קסטיליה, אראגון ונאפולי. ניסה לפעול לביטול גזירת גירוש ספרד. (ויקיפדיה האנציקלופדיה החופשית).

קצג דברים פרק ו פסוקים א-ב

החוקים תקנה היראה, כי מעלת שמירת החוקים שאין טעמם נודע וקיום המצוות, יגרמו בלבך יראת ה'.

כך גם כתב במורה^{קצד} וזה הענין אשר העירותיך עליה הוא הכוונה המטרה ממעשי התורה כלם, כי בפרטים ההם מהמעשיים כלם ובעשותם את המצוות תמיד, תגיע רגילות אחרי המעשים נמשכים הלבבות^{קצה} ליחידים החסידים עד שישלמו השלמות האנושי שיגיעו לדרגת יראת ה', ויפחדו מהשם וייראו ממנו וידעו מי עמהם בכל מקום ובכל רגע, ויעשו אחר כך מה שראוי.

כבר באר השי"ת בתורתו כי תכלית מעשי התורה כלם המצוות הוא להגיע אל האדם זה ההפעלות ליראה ולאהבה אותו, אשר כבר בארנו במופת בהוכחות בזה הפרק, למי שידע האמיתות אמתת את האמת חיוב הגעתו אליו, רוצה לומר יראתו יתברך ולפחד מדברו, אמר "אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלקיך".

התבונן איך באר לך, כי הכוונה המטרה הייתה מכל דברי התורה הזאת, תכלית אחת, והיא ליראה השם הנכבד והנורא והיות זה התכלית יראת שמים מגעת מושגת במעשים, תדעהו תבין מאמרו משמעות זאת בזה הפסוק "אם לא תשמור לעשות".

קצד מורה נבוכים חלק ג פרק נב

קצה מקור הביטוי הוא ב"ספר החינוך", (מצווה זו שלא לשבור עצם מן הפסח) ספר שנכתב בסוף המאה ה-13 על ידי מחבר אנונימי מספרד, ובו ספירה והסבר של תרי"ג המצוות שכל יהודי דתי מצווה בהן. כשהוא אומר "אחרי המעשים הלבבות נמשכים", בעל ספר החינוך מסביר, שההגיון מאחורי רבות מהמצוות הוא לקרב את הלב לדרך הישר, דרך טקסים, מעשים והתנהגות יוצאת דופן.

הנה התבאר שהיא היראה תגיע מן המעשים שהם עשה ולא תעשה, אבל הדעות הידועות אשר לימדתנו התורה והם השגת מציאותו יתברך ואחדותו, הם ילמדונו האהבה כאשר בארנו פעמים.

וכבר ידעת רוב האזהרה שהזהירה התורה על האהבה, ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו', כי שתי התכליות, והם האהבה והיראה יגיעו בשני הדברים, האהבה תגיע בדעות התורה, הכוללות השגת מציאות השי"ת על אמתתה, והיראה תגיע בכל מעשי התורה כמו שבארנו, והבן זה הביאור. עכ"ד

מדברי הרמב"ם במורה נבוכים מתבאר, שהמעשים שאנו עושים בציווי התורה, שהם המצוות, הם הגורמים ליראת שמים שהיא התכלית של כל מצוות התורה. מלימוד התורה ורכישת ידיעות בו יתברך, אנו רוכשים את מידת אהבת ה' ולכן לימוד התורה הוא הגורם לדבקות בה'.

וכדברים האלו כתב רבנו בחיי^{קצו}: אם לא תשמור לעשות - באר בכתוב הזה כי הכוונה בכל המצוות שבתורה תכלית אחת, והיא היראה. וכן באר משה במעמד הר סיני הקדוש, כי אין תכלית הכונה בנתינת התורה אלא היראה, הוא שאמר הכתוב שמות כ' "לבעבור נסות אתכם בא האלקים, ובעבור תהיה יראתו על פניכם". וכן אמרו עוד (ישעיה ל"ג) 'יראת ה' היא אוצרו' הוא עיקר החשוב בעיניו של הקב"ה לאצור ולעשות סגולה לזכרון. אי איכא יראת ה' אין אם יש כן, האדם ראוי לשכר, ואי לא לא. פשוטו של מקרא - יראת ה' היא מונחת באוצרו העליון והחביב אצלו בתת על מנת לתת עליה שכר.

כדברי הגמרא^{קצז}: אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה לפי שאדם צריך להתעסק בדרך ארץ שאם אין דרך ארץ אין תורה, הוצרך לקבוע עתים לתורה, דבר קצוב שלא ימשך כל היום לדרך ארץ, עסקת בפו"ר פריה ורביה צפית לישועה לדברי הנביאים, פלפלת בחכמה, הבנת דבר מתוך דבר בדעת, ואפ"ה ואף על פי כן, אם יש לו את כל זה אי אם יש לו יראת ה', אין כן ראוי אי לא אם אין לו אינו ראוי לשכר"

וטעם שהזכיר ביראה לשון אוצר, כי אין ביד מלך בשר ודם לעשות להקים קופת אוצר, אם לא יקבץ ממון מאחרים, ומה שהוא מקבץ וגונז ביחוד ההוא בפעולה היעודית היא יקרא אוצר מלשון לאצור, וכן בנמשל היראה אינה בידי שמיים, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ולכך יקראנה אוצר שמקבץ מהצדיקים.

והא למדת, שהיראה עיקר הכל, וגדולה היא משאר המידות, והיא העולה על כל המצוות, ששאר המצוות כתפילין וציצית וכיוצא בהן יש להן זמן בזמן עשייתן, וכיון שגמר מלעשותן הרי הוא בטל ממנה, ולא כן מצוות היראה, כי אין לה זמן, אבל היא קיימת לעולם... והיראה היא מצווה רוחנית בפני עצמה, אך יחד עם זאת אין לה שלמות, כי אם באמצעות המעשים יראה שמביאה לידי מעשה וכן המעשים מבאים לידי יראה, זה שאמר "אם לא תשמור לעשות".

שלא להוציא שם ה' לבטלה

אמרו רבותינו בתלמוד קצ"ח כל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא בסיני "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" (שמות כ ו) כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא.

כך כתב בזוהר וזל"ה קצ"ט "רבי שמעון אמר, לא אדכר שמא קדישא אלא על עולם שלם, דכתיב (בראשית ב ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים. מכאן דלא לאדכרא שמא קדישא בריקניא, וכתיב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא" תרגום: רבי שמעון אמר לא אוזכר שם הקדוש אלא על עולם שלם שכתוב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים. מכאן רמז שלא לאזכיר שם קדוש בריקנות (בחינם) שכתוב לא תשא את שם השם לשווא.

בס"א ספרים אחרים כתיב "לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא, דלא לאדכרא שמא קדישא בריקניא, אלא בברכתא או בצלותא, ומאן דאדכר שמא קדישא בריקניא דלא בברכתא או בצלותא, כד נשמתיה נפקת מיניה זמינין לאתפרעא מניה ולנקמא מיניה נוקמין, דכתיב 'כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא'" תרגום: לא תשא את שם ה' אלקיך לשווא, שלא להזכיר את שם השם בחינם, אלא בברכות או בתפילה. מי שמזכיר שם הקדוש לחינם שלא בברכות ובתפילה, טוב לו שלא נברא, כאשר נשמתו תצא ממנו, מוזמנים להיפרע ממנו ולנקום ממנו נקמה, שכתוב 'כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא'. לכן חייב האדם לנהוג בזהירות יתרה בעת אמירת שם קודש, שלא יהא ח"ו כמזכיר

שם שמים לבטלה. כמו כן אסור לאדם להזכיר משמות הקודש לחינם ולדיבור חול.

על כן ראוי לאדם ירא שמים שיזהר מאוד שלא יטעה לברך ברכות לבטלה. מקור האיסור הוא מהתורה ומובא בתלמוד "כל המברך ברכה שאינה צריכה, עובר על איסור "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא"^א. המשמעות של 'לשוא' שהאיסור הוא בין שהאדם אומר את שם ה' לבטלה או ללא צורך.

בספר החינוך^ב הביא דוגמאות לעניין שם ה' לבטלה בארבע אפשרויות: שנשבע על דבר ידוע שאינו כן, כגון על עמוד של שיש שהוא של זהב. שנשבע על הידוע שהוא כן, כגון על האבן שהוא אבן ועל העץ שהוא עץ. שנשבע לבטל מצווה זו או מצוות שחייבנו השם ברוך הוא, שגם זה לבטלה לגמרי הוא, שאין בידו לישבע על מה שכבר חייבו האל, וכמי שנשבע בדבר ידוע שאינו כן הוא. האפשרות הרביעית והאחרונה היא שנשבע לעשות דבר שאין בו כוח לעשותו, כגון שלא יישן שלושה ימים רצופים או שלא יאכל שבעה ימים רצופים.

וכתב "שמשרשי מצווה זו לדעת לידע בני אדם ולקבוע להטמיע בנפשותם במטרה לחזק את האמונה בליבותם כעניין שנאמר "וידעת היום והשבת אל לבבך את האמונה כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין

ר ברכות לג א.

רא שמות פרק כ פסוק ו

רב ספר החינוך מצווה ל לא להישבע לשקר

רג דברים פרק ד פסוק לט

עוד" כי האל ברוך הוא אשר בשמיים ממעל וקיים לעד אין קיום כקיומו.

ראוי ומחייב עלינו בזכרנו שמו הגדול על מעשינו ועל דיבורינו, לזכרו באימה, ביראה, ברתת ובזיע, ולא כמהתלים ומדברים בדבר קל, כמו הדברים ההווים ונפסדים ואינם נשארים בקיומם, כמונו אנחנו בני אדם ושאר דברי העולם השפל.

על כן ראוי לקבוע העניין הזה בלבבנו ולהיות יראתו על פנינו, לחיותנו ולזכותנו, חייבנו במצווה הזאת לבל נזכיר שמו הקדוש לבטלה ועונש מלקות על המקל ועובר עליה. עכ"ד

כך כתבו הפוסקים¹⁷ שצריך האדם ליזהר מאד שיברך ביראה ובכוונה רצויה ויירא ויזדעזעו אבריו בשעה שמזכיר השם ולא שם המיוחד בלבד, אלא כל השמות שאינם נמחקים המיוחדים לשמו הגדול ברוך הוא.

כך כתב בספר חרדים: "מכלל היראה שלא להוציא האדם שם שמים מפיו אלא מבור מעומק הלב ולצורך גדול ולא לבטלה".

ישיבה בבית הכנסת באימה ויראה

ה'בן איש חי' כותב על קדושת בית הכנסת ובית המדרש בהם יש לנהוג ביראה:¹⁸ "בית הכנסת ובית המדרש נקרא מקדש מעט. לכן מצוות לירא מן המקדש נוהגת בזמן הזה בבית הכנסת ובית המדרש ולכן ראוי ליזהר בכבודם ולשבת שם באימה ויראה.

17 חיי אדם כלל ה' סעיף א'

18 ספר חרדים פרק א מצות עשה מן התורה התלויות בלב

19 בן איש חי (רבנו יוסף חיים זיעליא) פרשת ויקרא סעיף א'.

הנהוגים בהם שחוק וקלות ראש עליהם נאמר (ישעיה א יב) "מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי", ובזוהר הקדוש הפליג בעונשם ואמר שהמדבר בבית הכנסת דברים בטלים אין לו חלק באלקי ישראל".

כיסוי ראש סימן וגורם ליראת שמיים

ידוע שכיסוי ראש הוא סימן ליראת שמיים וככזה, אף משפיע ומוסיף יראת שמיים. כך נראה מדברי מר"ן הבית יוסף, שכתב שדרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם, לפי שכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמיים¹⁷

האדם הירא שמיים מודע לכך שבכל רגע מחייו השכינה שורה מעל לראשו: גדולי החכמים בישראל היו נמנעים מגילוי-ראשם מפני שחלקו כבוד לשכינה השורה על האדם: "ר"ב הונא בנו של

17 כתב בדרכי משה (הארון, אורח חיים סימן ח בעניין עטיפה הטלית) מה שכתב הטור "ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש" כתב על זה הב"י (בית יוסף) ונראה דלאו למימרא שמכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי, שאין זו (ענין כיסוי וגילוי הראש) ממצות ציצית (שבה עוסק הענין) ועוד דהאיך עשה צרכיו ונטל ידיו בגילוי הראש, אלא היינו לומר שאעפ"י שראשו מכוסה, דרך צנועים להטיל סודר או טלית על ראשם לפי שהכיסוי זה מכניע את לב האדם ומביאו לידי יראת שמים כדאמרינן (פרק קמא דקידושין כט עמוד ב רז וסוף מסכת שבת דף קנ עמוד ב רז) ואפשר דהכי קאמר (הטור) יכסה ראשו בענין שלא יהא בגילוי הראש (הכוונה) מהטלית של מצווה, שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצות ציצית מן המובחר עכ"ל. כותב בדרכי משה "ואף כי מצווה לשמוע אל דברי בית יוסף ופירושו, מכל מקום נראה לי שמה שכתב הטור ומכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש, הוא (פרוש) כפשוטו, כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש. רק מידת חסידות כמו שכתבתי לעיל (סימן ב' אות ב בשם הר"ם, כל בו סי' יא) ולכן כתב (הטור) דבשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו". ואף הדרכי משה אינו חולק על ענין זה שכיסוי ראש מכניע את הלב ומביאו לידי יראת שמים, רק שסובר שאין חיוב מהדין ללכת בגילוי ראש הראש, שכיסוי הראש הינו מידת חסידות. מה שאין כן לדעת מר"ן בשו"ע שפסק לדינה (בשו"ע אורח חיים סימן ב סעיף ו) אסור לילך בקומה זקופה, ולא ילך ארבע אמות בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה).

18 קידושין לא עמוד א.

רב יהושע לא הלך ארבע אמות בגילוי-הראש שאמר: שכנינה למעלה מראשי".

לפי הזוהר הקדוש, יש לאדם ללכת בכיסוי ראש מפני אור השכינה ששורה מעליו באופן רוחני ומקרין עליו חיות. תרגום דבריו: "לא ילך אדם ארבע אמות בגילוי-הראש, משום שאור השכינה למעלה מראשו, וממשיך לו האור הזה חיים, ועל זה נאמר (קהלת ט', ח'): 'ושמן על ראשך אל יחסר'"

הכיסוי מביא את האדם ליראת שמיים כפי שמובא בגמרא, מסכת שבת: "לאימו של רב נחמן בר יצחק אמרו החוזים בכוכבים שבנה יהיה גנב. ולכן לא הוציאה אותו אימו ללא כיסוי ראש. אמרה לבנה: כסה ראשך בכדי שתהיה לך יראה מהקב"ה ותבקש רחמים מהקב"ה [שלא ישלוט בך יצר הרע (רש"י)]. לא ידע הבן מדוע אמרה לו אמו כך עד שיום אחד כשישב מתחת דקל של אדם אחר ללמוד, נפל לפתע כיסוי הראש מעל ראשו. הרים עיניו וראה אשכול תמרים בדקל, ותקף אותו יצרו, וקטף בשיניו את אשכול התמרים"

ויש לומר שאימו של רב נחמן דיקדקה לכסות ראשו היטב כדי שיהיה לו כובד ראש ביותר שיחוש הכנעה ויראה משום החשש שלא יהיה גנב^{ריא} ... או יש לנו לומר שאימו של רב נחמן הוסיפה לכסות ראשו בגלימא בנוסף לכיפה כדי שיהיה לו תוספת כובד ראש יותר^{ריב}

רט זוהר פרשת בלק, דף קפז/א

רי שבת קנו :

ריא שם רש"י

ריב מהרש"א שם.

"אפילו ילדים קטנים נכון לכסות ראשן, דתהוי עלייהו אימתא דשמיא" כדי שתהיה עליהם יראת שמיים^{ר"ג}. וכל שכן גדולים אשר עומדים בפני פיתויים בהיקף גדול יותר בהתאם לגילם שכן "כיסוי ראש הוא דרך של הכנעה"^{ר"ד}.

לעשות פשרה ושלום בין אנשים

יראי ה' עושים שלום בעולם. ניתן ללמוד זאת מדברי יתרו למשה רבינו^{ר"ט} ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים, אנשי אמת שנאי בצע, ושממת עליהם שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמשים ושרי עשרת". על המושג "יראי אלקים" הובא במכילתא שני פרושים: א. אלו שיראים מן המקום בדין, כך דברי ר' יהושע. ב. רבי אלעזר המודעי אומר יראי אלקים - ר"ט אלו שעושים פשרה בדין.

ניתן לפרש את המחלוקת באופן הבא: רבי יהושע האומר שיראי אלוקים הם היראים את ה' בשעת הדין, פרושו כאשר תלמידי חכמים משמשים כדיינים ובוררים בין הצדדים הניצים, הם שוקלים את טענותיהם בכובד ראש ופוסקים את הדין מתוך יראת שמים וזה נקרא יראי אלוקים.

לעומתו, רבי אלעזר המודעי אומר שקיום הדין, אף שהוא מתוך מאמץ כן לעשות צדק, אינו מספיק להעיד על עושהו כירא שמים,

ריג מגן אברהם על שו"ע או"ח סי' ב', ס"ק ה'

ריד "לבוש" סי' צ"א, סע' ג' (בנוגע לתפילה).

רטו שמות פרק יח פסוק כ"א

רטז מכילתא דרשב"י: (שמות יח כא)

שכן בקיום הדין יש חשש לשגיאות ועיוות דין, הגורמים לפסקי דין לא מדויקים וכן בעשיית הדין מתקבל פסק דין המסדיר את הסכסוך בין הצדדים, אבל האיבה עדין תמשך. לדעתו יראת ה' מקדים ומתעדף את פשרה בין הצדדים, קודם הדין גם אם הוא של אמת, הטעם לזה שכאשר הפשרה מקובלת בעיני הצדדים, סתיימת המחלוקת והאיבה ביניהם מה שאין כן בדין.

פרוש זה תואם את הנאמר ^{ר"ז} "כל מקום שיש אמת רודפים את הצדק, אין שלום. וכל מקום שיש שלום עושים שלום מבלי להתחשב מי צודק ומי חייב, אין משפט הוגן. ואיזהו משפט אמת? ושיש בו שלום. הוי אומר זה הביצוע פשרה.

קנה לך חבר לחיזוק היראה

אדם הרוצה להגיע למעלה של יראת שמיים טהורה, ישקיע ברכישת חבר טוב שהוא ירא שמיים בתכלית. זאת על מנת שיהיה לו ממי ללמוד, עם מי לדון בשעות שפל, ועם מי להתייעץ בזמן ספק. החבר יהיה לו לעזר ואף הוא לחברו יאמר חזק.

כדברים האלו כתב רבנו יונה ^{ר"ח} "ז"ל: תקנה גדולה ליראת שמים ודרכי תשובה 'עשה לך רב וקנה לך חבר'. תדבר עם החבר תמיד בדרכי יראת שמים ותתייעץ תמיד עמו על תיקון מעשיך. והאיך תנצל מן החטא - בכל דבר ודבר שיבוא לידך דבר עם חבריך, שנאמר "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' לחושבי שמו."

ר"ז תוספתא סנהדרין, פרק א' הלכה ג'

ריח באגרת התשובה אות ל"ד

עוד כתב^{ר"ט} וז"ל: דרך ישרה שיבור לו האדם ליראת שמיים לקנות לו חבר אחד או שניים או שלושה לדבר עמהם תמיד בדברי יראת שמיים ואם יחטא אחד מן החברים או יפשע במצווה מן המצוות, יוכיחוהו חביריו ויזכירו אלה את אלה כל דבר מצווה וכו'. וכל דבר מצווה שיחפוץ אחד מהם לעשות יעזרוהו חביריו על הדבר. וזה דרך הצלחה לתשובה ומעשים טובים ודבר אהוב וחיביב לשמים. עכ"ל.

חלק ב'
שער
האהבה

מצוות אהבת ה'

אהבת ה' היא מצוות עשה מהתורה - לאהוב את האל.

מצווה זו היא אחת משש מצוות תמידיות. המתייחדות בכך שאפשר לקיימן באופן תמידי בכל רגע ורגע. (ספר החינוך)

מקור המצווה

המקור העיקרי למצוות אהבת ה' הוא ציווי מהתורה כפי שמופיע בספר דברים^א: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך".

הפסוק מצווה על עשייה מאהבה והבדיל הכתוב בין העושה את המצוות מתוך אהבת ה' לעושה מתוך יראת ה' ומציין כי העושה מאהבה - שכרו כפול ומכופל^ב. יש מפרשים 'ואהבת' - אהבהו על

א ספר דברים פרק ו' פסוק ה'

ב ספרי דברים ל"ב. ספרי הוא שם כולל לשני מדרשי הלכה, אחד על ספר במדבר ואחד על ספר דברים, אם כי בקרב הראשונים גם מדרשי הלכה אחרים נקראו לעיתים בשם "ספרי". מילולית, פירוש השם הוא "ספרים" (זאת לעומת השם של המדרש על ויקרא, ששמו הוא ספרא. דהיינו "ספר" או "הספר"). אפשר ששם זה הוא קיצור מ"שאר ספרי דבי רב", "דהיינו "שאר הספרים של 'בית רב'",

הבריות, עשה שהבריות יאהבו אותו כפי שעשה אברהם אביך^ג, כלומר, המצווה היא לגרום לאחרים אהבת ה', כפי שעשה אברהם אבינו.

'בכל לבבך': בשני יצריך - ביצר הטוב וביצר הרע. דבר אחר: 'בכל לבבך' - שלא יהיה ליבך חלוק על המקום^ד כלומר עבדהו בלב שלם. 'ובכל נפשך': אפילו הוא נוטל את נפשך^ה. 'בכל מאדך': בכל מידה ומידה שהוא מודד לך, בין במידת הטוב בין במידת הפורענות^ו. כתב הרמב"ן^ז "שהמצווה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממונונו".

הוסיף האור החיים הקדוש וכתב^ח: כי במילה 'ואהבת' יש תוספת וא"ו וזאת על מנת ללמדנו שמצוות אהבת ה' הינה מצווה נוספת על מצוות שמע ישראל, שהיא קבלת עול מלכות שמיים.

לעומת "ספרא דבי רב" - "ספר של בית רב". מכל מקום אין הסכמה במחקר באשר למשמעות המדויקת של שמות אלה. ספרי במדבר הוא מדבי רבי ישמעאל, וספרי דברים הוא מדבי רבי עקיבא. מתוך ויקיפדיה האנציקלופדיה החופשית.

ג ספרי דברים ל"ב כעניין שנא' (בראשית יב) "ואת הנפש אשר עשו בחרן", והלא אם מתכנסים כל באי העולם לברא יתוש אחד ולהכניס בו נשמה - אינן יכולים לברא, ומה ת"ל "ואת הנפש אשר עשו בחרן"? אלא מלמד שהיה אברהם אבינו מגיירם ומכניסן תחת כנפי השכינה.

ד ברכות נד ב

ה ספרי דברים ל"ב וכן הוא אומר (תהלים מד) "כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן מבחה". רבי שמעון בן מנסיא אומר: וכי אפשר לו לאדם להרג בכל יום? שמעון בן עזאי אומר: בכל נפשך - אוהבהו עד מיצוי הנפש.

ו ברכות נד ב

ז השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה'

ח אור החיים על דברים פרק ו' פסוק ה

מקורות נוספים מהתורה ונ"ך למצוות אהבת ה':

בפסוקים: "וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור"^ט ובהמשך הספר עוד נאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"^י. וכן "ואהבת את ה' אלהיך ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים"^{יא}.

וכן "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם"^{יב} וכן נאמר "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוה אתכם לעשתה לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו"^{יג} וכן נאמר "לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אהבים את ה' אלהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם"^{יד}

ועוד נאמר "כי תשמר את כל המצוה הזאת לעשתה אשר אנכי מצוה היום לאהבה את ה' אלהיך וללכת בדרכיו כל הימים ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה"^{טו} ועוד נאמר "ומל ה' אלהיך

ט דברים פרק ז' פסוק ט'

י ספר דברים פרק י' פסוק י"ב

יא דברים י"א פסוק א

יב דברים פרק י"א פסוק י"ג

יג דברים פרק י"א פסוק כב

יד דברים פרק י"ג פסוק ד'

טו דברים פרק יט פסוק ט

את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חייתך^{טז} ועוד נאמר "אשר אנכי מצוך היום לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולשמר מצותיו וחקתיו ומשפטיו וחיית ורבית וברכך ה' אלהיך בארץ אשר אתה בא שמה לרשתה"^{טז} וכן נאמר "לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו כי הוא חייד וארך ימיד לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבתיד לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם"^{טז}. וכן נאמר "רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה עבד ה' לאהבה את ה' אלהיכם וללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם"^{טז}

המקורות מדגישים את מצוות אהבת ה'. הפסוקים מדגישים את ההבנה שהשם הוא הסמכות העליונה בכל הקיים ומהם ניכר כי נדרש מאיתנו לדעת שה' הוא אלוקי האלוקים, הוא האל הנאמן ששומר את הברית והחסד לאהביו ולשומרי מצותיו עד לאלף דור ומה הוא שואל מאיתנו? ליראה אותו, לשמוע בקולו, ללכת בכל דרכיו, לאהבה אותו ולעבדו, עבודה שהיא בכל הלב ובכל הנפש עד לדבקות בו יתברך. מחוייבות זו מצד האדם, נתפסת כברכה לחייו ולרווחתו בהיותו ירא השם.

טז דברים פרק ל פסוק ו

יז דברים פרק ל פסוק טז

יח דברים פרק ל פסוק כ

יט יהושע פרק כ"ב פסוק ה'

טעם המצווה

יש מרבתינו שכתבו^כ שסיבת הציווי מהתורה לאהוב את ה' היא להעצים ולהעמיק את איכות עשיית המצוות בעבודת ה', וכך כתב רש"י^{כא}: 'ואהבת - עשה דבריו מאהבה'. כלומר, קיום המצוות יהיה מתוך אהבת ה', שכן אמרו חכמים: 'אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה. העושה אצל רבו מיראה, כשהוא כאשר רבו מטריח עליו מעבידו קשה, אזי עבדו מניחו והולך לו'. אבל עבד העושה מלאכתו מתוך אהבה, הריהו עובד את אדוניו בכל אופן שהוא, והוא שמח לעשות רצונו (בשם ספרי).

כעין זה כתב בעל ספר החינוך^{כב}: 'שורש מצווה זו ידוע, שלא יתכן שיקיים האדם מצוות ה' יתברך יפה, רק באהבתו אותו'.

טעם נוסף מראה כי הציווי לאהבת ה' הוא לטובתו של האדם ולמילוי מחסורו: הציווי לאהבת ה' שם דגש על הלב, הנפש והממון. אפשר לומר שכוונת הכתוב היא כנגד שלש המידות הכלולות בגדרי האהבה: הרגש-חמדת הלב, הנפש-חמדת הנפש והממון-חמדת הממון.

המידה הראשונה - כנגד הרגש, באה ללמד עד כמה השיעור שצריך לצאת ידי חובת אהבת ה'. אמר הכתוב "בכל לבבך" -

כ שני לוחות הברית, עשרה מאמרות, מאמר שלישי ורביעי קב"ט-ק"ל

כא רש"י על דברים פרק ו' פסוק ה

כב ספר החינוך מצוה תי"ח

לאהוב את ה' בכל עוצמת הלב. גם כאשר הוא תאב וחומד, ישתדל האדם להכניס אהבת ה' בלבבו וילהיבנו באהבתו ככל שיעור שיכול הלב להכיל ולהרגיש בו. ולזה דקדק הכתוב לומר בכל, כפי שהלב חומד כל מני אהבות מותרות ואסורות, חייב הכתוב שתהיה הרגשת הלב באהבתו יתברך, בעוצמה גדולה שאין למעלה ממנה, כתשובת המשקל^{כג} לחמדת הלב. אהבה זו תהיה למי שטועם ומרגיש אותה ערבה במעלה שאין לה שיעור בעולם הזה.

הגורם למציאות של תאוה וחמדת הלב הוא התעוררות הלב התר אחרי העיניים, כדרך אומרם 'עין רואה ולב חומד'^{כד}. בכדי למנוע תאוה זו, אמר הכתוב "כ"ה ולא תתרו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם".

אדם השומר את עיניו ואת ליבו מלתור, בולם את רגשותיו ואת ליבו מלחמוד. את חיסרון הלב הכמה לאהבה מטבעו, תמלא אהבת ה' טהורה. כגודל עוצמת האהבה לה' יתברך, כך תושלם אהבת הלב. בכך יתמלא החלל הטבוע בו ויבא על סיפוקו ולא יחמוד עוד כל אהבה אחרת מלבד אהבת ה'.

המידה השנייה - כנגד הנפש, חמדותיה והצרכים הנפשיים הטבועים באדם. הכתוב מצווה לאהוב את ה' 'בכל נפשך' - לאהוב את ה' ולהרגיש בחסרון אהבה, כמו שאדם מרגיש בחסרון צרכים חיוניים שהנפש צריכה להם, כגון אכילה ושתייה וכדומה. כשם שהאדם מרגיש צער בחסרונם, כך תהיה הנפש בצער בחסרון

כג תשובת המשקל הינו מושג המשווה את עוצמת ההנאה שבחטא לעוצמות הצער הייסורים והסיגופים שקיבל האדם על עצמו, ככפרה ותשובה לתיקון החטא.

כד במדרש רבה פ"ו

כה במדבר טו לט

אהבת ה'. זהו פירושו 'ובכל נפשך', שהאדם מטבעו ישתוקק בכיסופים לאהבת ה' ובחסרונה יצטער מאוד ולא יוכל להתקיים, כחסרונם של מאכל ומשקה.

אדם העושה כן, שהגיע למעלת אהבת ה' ומילא את נפשו ממנה, יהיה מלא באהבה רוחנית, בשמחה של קדושה אמיתית ושוב לא יצטרך ולא יזדקק למלא חסרים נפשיים חיצוניים, שכן אהבת ה' בכל נפש, היא שלמות ובריאות הנפש.

המידה השלישית - כנגד חמדת הממון. 'ובכל מאדך' פירושו תאהב את ה' בכל הממון שאתה חפץ בו. כשם שבממון חל הכלל 'אוהב כסף לא ישבע כסף', שכן האדם המגיע לעשירות יתעצם לחפוף בהון עצום יותר, ותאוותו רק הולכת וגדלה, כך מצווים אנו באהבת ה'. לפיכך 'בכל מאודך' הוא כפי שהאדם אינו מסתפק בממונו הקיים ורוצה להוסיף ולהעשיר, כך עליו לרצות עוד ועוד באהבת ה'.

אדם שיגיע למעלה זו של אהבת ה' שתהא בכל ממונו, כמשקל שהוא אוהב את הממון שלו, כך תהיה תחילת האהבת ה' שלו. אדם זה הגיע להכרה ולדרגת הבנה שהכל שלו וממנו יתברך, כמאמר הכתוב: ^{כו} 'לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות', יחיה בידיעה שמה שמגיע לו הוא יקבל, כמו שאמר שלמה: ^{כז} 'אל תיגע להעשיר, מבינתך חדל'. אפשר שיהיה הממון סיבת רעתו ואובדן

כו קהלת פרק ה' פסוק ט'

כז חגי פרק ב פסוק ה'

כח משלי כג

נפשו כמו שכתוב: ^{כט} 'עשר שמור לבעליו לרעתו, לכן בהגיעו למעלה זו, תרד תאוותו בחמדת הממון, לא ידאג עוד, רק למחסור נפשו ויתנהל בבחינת ^{לז} 'צדיק אוכל לשובע נפשו' ולא בבחינת 'ובטן רשעים תחסר'.

בשלוש מידות אלה התאוה מתוארת כמידה שאינה באה על סיפוקה. בחמדת הלב, מעשה ^{לא} 'דרך גבר בעלמה', תעלם התאוה עד לאחר זמן שתתעורר שוב. בחמדת הנפש אחרי ששבעה נפשו של האדם ואכל לתאוותו, ימאס ויקוץ במאכל ובמשקה ויחדל ממנו החפץ והרצון עד שיחוש שוב רצון וצורך. בחמדת הממון כאשר יחמוד האדם לדבר יקר ערך ויחשוב שבהישגו יגיע לפסגת חלומותיו ובזה תתישב דעתו ותסופק תאוותו, אין זאת כי אם ^{לב} 'חלום תעתועים' שכן אחרי שהשיג האדם את חפצו, יתרגל למצבו החדש ושוב תתעורר בו תאוות הממון ^{לג} 'ביתר שאת וביתר עוז'. כנגד מידות אלה מגיע הציווי לאהבת ה' ממקום תמידי, אמיתי ויציב שרק הולך וגובר.

כתב הרמב"ן ^{לד} 'שהטעם לציווי אהבת ה' הוא על מנת שיקיימו את התורה מתוך אהבת ה' ללא נגיעה אישית: "ועניין האהבה בארו אותו רבותינו והמפורש שבדבריהם מה שאמרו 'בספרי' (פרשת עקב) שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם, בשביל שאשב

כט קהלת ה

ל משלי פרק י"ג פסוק כ"ה

לא משלי ז'

לב אשליה, הטעיה חושית, אילוזה

לג בראשית פרק מט פסוק ג "ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז "

לד רמב"ן דברים ו' פסוק ה'

בישיבה, בשביל שאאריך ימים, בשביל שאזכה לעולם הבא, ת"ל לאהבה". כלומר הטעם לציווי אהבת ה' הינו על מנת לקיים את התורה מתוך אהבת ה' ללא רצון לתגמול או נגיעה אישית.

ואל תקשה על דברי מהכתוב שהרעיף השפיע הבטחות לתת להם לבני ישראל תמורה. תמורה זו אינה תחת שכר עבור ציווי האהבה, הבטחות אלו הם תחת ציווי היראה וזה בעצם ההבדל בין עושה מיראה לבין העושה מאהבה ונעשה הכתוב כאומר להם, במידה ותהיו יראי ה', כך וכך יהיה שכרכם. וזה שכתב הרב "ואשר אמר להם משה תמיד, 'למען ייטב לך', 'ולמען תאריך ימים' 'ולמען תחיו' 'ובאתם וירשתם את הארץ', יזהירים ביראה על דרך התוכחות, לומר שאם יחטאו לא יירשו את הארץ או לא יאריכו ימים עליה".

השפת אמת^{לה} מסביר את המקור והשורש של אהבת ה': "כי בקבלת התורה קיבלו בני ישראל את האהבה כדכתיב^{לו} 'נפשי יצאה בדברו'. והטעם שנפשם יצאה אליו באהבה, כאשר דיבר אליהם כי ראו בעין והבינו את משמעות המאמר^{לז} 'אנכי ה' אלקיך'. קיים כלל האומר כפי התבררות ככול שמבורר יותר בלב ברגש ובעין שכל האדם, כי כל חיותו מאת השם יתברך בכל רגע, תתעצם האהבה לא יכבה אש האהבה, כמשפט ככלל בחוקי הטבע שכל עלול נוצר להיות נמשך אחר עילה שלו יוצרו. כאשר האדם יבין שה' מחיה אותו בכל רגע נתון, תגבר בו אהבה אליו וזה פירוש הכתוב^{לח} 'היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את

לה שפת אמת ויקרא, צו פרק י"ג פסוק ג'

לו שיר השירים פרק ה פסוק ו

לז שמות פרק כ פסוק ב

לח דברים פרק ה פסוק כ

עם האדם וחי' הרמז, כי ראו במתן תורה כי כל חיות האדם באה מהנהגת דבר ה'. הטעם לכך כי מאמר 'ויפח באפיו נשמת חיים ויהי אדם לנפש חיה' הוא מאמר קיים לעד ודיבורו יתברך מחיה ומקיים בכל רגע את האדם. כפי שנאמר בתהילים: ^ט'לעולם ה' דברך ניצב בשמים' 'דברך' ^מהוא רצונך בבריאת העולם, קיים לעולם. אך הטבע מסתיר ומחשיך מלהכיר האמת. ובקבלת התורה האיר ה' את עיניהם וראו כי ידבר האלוקים את האדם הדיבור האלוקי הוא מקור חייו וע"י זה וחי".

רצונו לומר, שכל אחד מעם ישראל קיבל את תכונת אהבת ה', כחלק מטבעו בכוח, להיות הנברא נמשך אחר בוראו. במעמד הר סיני, העם כולו הביין והפנים את המשמעות, שה' מחיה אותם בכל רגע ורגע, כתוצאה מכך, תכונת אהבת ה' התעצמה בקרבו בפועל, בפרט כאשר הקב"ה דבר עימם, עם ישראל עלו לדרגת אהבת ה'. מעתה, מנקודה גבוהה זו, ציווה עליהם ה' יתברך, לשמר את אותה דרגה של אהבה אליו, שהיא המעלה הרוחנית המחיה את האדם היהודי ותחילתה בפועל מיום קבלת התורה.

לט תהלים פרק קיט פסוק פט

מ רבי מנחם בן שלמה המאירי, (מכונה המאירי), מגדולי הראשונים, בפרושו שם על תהילים.

המושג אהבת ה'

בספרות התורנית, מוסר, חסידות וקבלה עוסקים בהרחבה בביאור מצווה זו. בספרות התורנית הוקדשו לנושא זה פרקים מיוחדים ואף חוברו עליו ספרים שלמים. מדברי חז"ל ניתן להבחין שלמושג אהבת ה' יש פנים וצדדים רבים.

המושג אהבת ה' מתואר בחסידות כתחושה מועצמת של השתוקקות, געגועים וכמיהה אין סופיים אל ה'. רגש זה, על פי החסידות, קיים בנשמה ונוטה מאליו באופן טבעי. רגש זה מתעורר או נוצר בנפש כאשר האדם מתבונן בגדולת מעשה בראשית, קיום העולם והנהגתו ומתפעל ממעשיו יתברך. ההרגשה מתעצמת בפרט כאשר הנפש חווה עד כמה התרחקה מבוראה, מקור החיים, ומתמלאת חרטה וגעגועים על כך.

החסידות רואה במצוות אהבת ה' רגש המתעורר עם התבוננות בעוצמה ובנשגבות האל. רגש זה בא לידי ביטוי מעשי באופן בו האדם מקיים את מצוות ה'. כאשר רגש האהבה ער ופעיל, נעשית עבודת ה' בהשתוקקות, בכמיהה ובהתלהבות. תחושות אלה יעלו בעיקר בתפילה על כל חלקיה: השבח וההודאה, הבקשה והשירה, וירוממו אותה לרבדים גבוהים ועמוקים.

מקור גישה זו מוזכר ברמב"ם^{מא} חז"ל: "וכיצד היא האהבה הראויה? שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה'. ונמצא שוגה בה תמיד כאילו חולה חולי האהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה, והוא שוגה בה

מא רמב"ם בהלכות תשובה (פיקי הלכה ג).

תמיד בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד, כמו שציוונו בכל לבבך ובכל נפשך. והוא ששלמה אמר דרך משל כי חולת אהבה אני, וכל שיר השירים משל הוא לעניין זה".

יש מפרשים המתארים את אהבת ה' כרגש של עונג ואושר מעצם מציאותו של השם יתברך. כאשר האדם מתבונן ומכיר בכך שמלוא כל הארץ כבודו, הוא יחוש תחושת נועם וטוב לבב שמציאות ה' בעולם קרובה ונוכחת לכל אחד וזהו דבר נפלא. אין אלו רק רגשי התפעלות, אלא רגשי אושר, עונג ועריבות שהאדם חש, משום שהוא אוהב את ההתייחסות של הבורא הגדול והעצום לעולמו ולברואיו.

בדומה לכך, ישנו פירוש המזהה את אהבת ה' עם עונג ואושר הנתפסים בחוש. כשאדם אוהב את ה' הוא מרגיש קרוב אליו וזה גורם לו לתחושת עונג שאין לה גבול, שיעור או מידה. על רגש אהבה זה מדובר בספרי תנועת החסידות, שכאשר זוכים לו ניתנות לאדם יכולות וחושי על. סימוכין לכך ניתן לראות בספרות התורנית לדורותיה, כמו בשיר השירים שכולו משל בין עם ישראל לקב"ה. וכן מפסוקי תהילים כגון 'ואני קרבת אלוהים לי טוב', המתארים קרבה הרגשית.

אחת השאלות שנשאלת בהקשר של אהבת ה' היא כיצד יוכל האדם הקטן לאהוב את ה' הגדול והנורא. כיצד תעשה תחושת אחדות והתמזגות עם המציאות השלימה האין סופית. המהר"ל^{מב}

מב רבי יהודה ליווא בן בצלאל (המוכר בכינויו מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא) מפראג) בספרות הגרמנית כונה "רבי לב הגבוה" היה רב, פוסק הלכה, מקובל והוגה דעות, מגדולי ישראל הבולטים בתחילת העת החדשה.

אומר שאהבה בכלל, ואהבת ה' בפרט, יסודה בקשר שבין האוהב והנאהב גם כאשר אין הם שוויון ביניהם יכולה להיות אחדות הנובעת מאהבה כאשר אחד מהם משלים ומחיה את רעהו.

וז"ל^מ: "כי עיקר האהבה הוא לרעהו, מפני שהם שווים ודומים ולכך שייך בהם אהבה. ובכל מקום שתראה שהדבר מתאוה אל דבר שהוא הפכו, הדבר הזה הסיבה לכך מפני שיושלם באותו דבר ומכיוון שיושלם בו נעשה שלם באמצעותו נעשה עמו דבר אחד מתמזג בו ומצד הזה האהבה - כי אף שהוא יתברך בשמים ואתה על הארץ ואי אפשר לומר בפה הרחוק שבין השם יתברך ובין האדם, אבל פירוש הדבר כמו שאמרנו, כי השם יתברך הוא קיום האדם ואי אפשר זולתו ולפיכך שייך אהבה אליו, כי כלל בחוקי הטבע כל דבר, הוא אוהב דבר, אשר מפני שהוא השלמתו והוא יתברך השלמת האדם".

בהמשך מציין הרב כי המציאות האינסופית והכוללת של ה' המחיה את האדם ומעניקה לו את קיומו, היא זו שמביאה לאהבת ה':

"אמנם אשר נראה מדברי חכמים, כי האהבה שיש לאדם אל השם יתברך במה שהאדם מצד עצמו אינו דבר אינו מציאות בפני עצמו רק מן השם יתברך בא נוצר ומתקיים האדם ואליו האדם שב, כי הכל שב אליו יתברך ואין דבר קיים במציאות בפני עצמו לנצח זולתו, רק השם יתברך והוא אחד ואין זולתו, כי מה שהוא יתברך אחד, הנשמה בסיום תפקידה אליו יתברך תשוב, ומזה הצד ההסתכלות נמצא האהבה, ולפיכך אמר: ה' אלהינו ה' אחד ומיד בפסוק הבא ואהבת

את ה' אלהיך וגו', כי מצד שהוא יתברך אחד הכולל את כל המציאות, אין לשום נמצא בעולם קיום הנפרד מאיתו, כי הכל תלויים ודבקים בו יתברך, כי הוא יתברך עיקר הכל".

וממציאות זו תתעורר ותשאף הנשמה לתחושת אחדות והתמזגות עם מציאות ה' השלימה והאין סופית, שכן רצונה להדבק במקורה המחיייה והמשלים אותה.

רבנו בחיי בספרו חובת הלבבות^{מד} מתאר את המושג אהבת ה' ככלות הנפש אל הבורא והטיית עצמה אליו, כדי שתידבק באורו העליון: "וכאשר הנפש מבחינה בדבר המוסיף אור וכוח לעצמה לצורכה, דבר שמשלים אותה, אזי מחשבתה נוטה אליו ודבקה בו יתברך. ורעיונותיה משוטטות כיצד להגיע אליו, והיא מתאוה לו, ומשתוקקת אליו, ונטייה מגמה ותשוקה זו, היא המדרגה העליונה ביותר של האהבה הטהורה".

על מנת להגיע לאהבת ה', נדרש האדם להסיר את כל אהבותיו עד שלא יהיה לו שום רצון אחר מלבד קרבת השי"ת שהכל ממנו יתברך. אנו למדים זאת מהפסוק 'ה' אלוהינו ה' אחד' והיינו שהוא האחד והוא בעל המציאות, וכל שאר המציאות נובעת ממנו. הבנה זו תוביל להכרה שכל מאוויינו, מחשבותינו ורגשותינו מופנים לאמיתו של דבר רק אליו, כיון שכל דבר אחר חסר קיום עצמאי ואין שום ערך לרצותו לעומת גודל קדושתו ועוצם אמיתות הימצאותו.

מד חובת הלבבות שער אהבת ה' - פרק א בפרוש לב טוב, יהודה אבן תבון זצוק"ל.

המקור להבנה זו מובא בספר החינוך^מ, וכך כותב בעל החינוך בדיני המצווה: "שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם, ויעריך בלבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל כאין וכאפס ותוהו כנגד אהבתו ברוך הוא. ויגע תמיד כל היום בבקשת החכמה למען ישיג ידיעה בו. סוף דבר יעשה כל יכולתו להרגיל מחשבות לבו כל היום באמונתו וייחודו עד שלא יהא רגע אחד ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זוכר אהבת אדונו בכל ליבו".

בספר "חיי אדם"^מ הרב מונה את המצוות התמידיות. במצוות אהבת ה' מסיק הרב הלכה למעשה וכך כתב: "והקובע מחשבתו בעניינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמיים, רק להתענג ולהשיג כבוד, ביטל עשה זו, ועונשו גדול".

עובד ה' נדרש למקד את אהבתו ולהפנותה אך ורק אליו יתברך. כאשר האדם קשור באהבה אישית צדדית אחרת, עשוי הוא לאבד את השלמות והעוצמה הקיימים באהבת ה' וכל הטוב היוצא ממנה, אף אם אהבה צדדית זו קשורה בסופו של דבר, בדרך עקיפה אליו יתברך.

כך כתב בעל המכתב מאליהו^מ: "ויש אשר לא נשיג את הכרת הטובה והאהבה היוצאת ממנה בשביל שאנו דבקים באהבת העניין הפרטי שאנו נהנים ממנו. למשל, יש שאדם אוהב תורה, ללמוד ולעשות, אך אהבה זו באה על ידי חביבותה של תורה

מה ספר החינוך מצווה תיח

מו חיי אדם כלל א' חיי אדם הוא ספר הלכה שנכתב בידי רבי אברהם דנציג זצוק"ל

מז מכתב מאליהו חלק ה עמוד פג. מכתב מאליהו הם סדרת ספרים בענייני מוסר, אמונה והשקפה שנלקטו מתוך כתבי הרב אליהו אליעזר דסלר. זצוק"ל

עצמה, ועל ידי זה ישכח להכיר טובה להשי"ת עבור שנתן לנו את התורה. ולמה הוא כן? מפני שאהבת העניין הפרטי היא קלה לו, כי היא ביחס אל עצמו, ובבחינת 'שלו', היינו שבאה סוף סוף מאהבת עצמו, וזה סותר לאהבת ה' הטהורה הבאה מהכרת הטוב על עצם נתינת התורה. כי אי אפשר לשתי אהבות להתקיים ביחד בלב, והאחת מפריעה לחברתה".

"לא יתכן להגיע לאהבת ה' ואפילו במקצת, כל זמן שהלב מונח באהבות זרות, כי אם יש אהבה לענייני עולם הזה, אי אפשר להגיע לאהבת ה' ולכן כאשר קובעים בלב אהבת ה', חייבים לעזוב את כל האהבות הגשמיות והחומריות, מתוך התבוננות שכולם הבל ודופי ואין בהם מאומה וממילא נמשך מזה שעוזבים את כל האהבות האחרות, שהרי אין מקום בלב לב' אהבות"^{מח}.

ביטוי לאהבת ה' יכולה להשתקף באמצעות שמחה ברצונו ובהנהגתו. ביטוי זה אנו מוצאים בספרות חז"ל ומשמעותו, שהאדם מקבל באמונה, באהבה ובשמחה את המציאות מתוך אמונה בהנהגת האל ובהשגחתו הפרטית על כל ברואיו. כאשר האדם שמח בכל מה שקורה לו ומאמין שזוהי טובתו, זה מעיד על אהבת ה' כמאמרי חז"ל "מ"ט גם זו לטובה", "אין דבר רע יורד מלמעלה", "נ"א וכל דעבד רחמנא לטב עבד", "נ"ב שיחשוב ויאמין

מח ספר עברא דדשא - ב שם מחבר אלטר, שאול בן פנחס מנחם, ירושלים שנת ה'תשע"ד

מט תלמוד בבלי, מסכת תענית, דף כא, עמוד א תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף קח, עמוד ב-דף קט, עמוד א. "ואמאי קרו ליה נחום איש גם זו דכל מילתא דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה"

נ אמר רבי חנינא אין דבר רע יורד מלמעלה (בראשית רבה נ"א)

נא ברכות דף ס עמוד ב

נב פלא יועץ אות ד דאגה

באמונה שלמה שאין דבר רע יורד מן השמיים לטובת הנפש או לטובת הגוף, וכל מה שנראה לעיניים שהוא רעה, אלוקים חשבה לטובה, לפעמים נגלה לאדם ואומר אודך כי עניתני ותהי לי לישועה (תהלים קיח כא) ולפעמים נשאר נסתר, שהקדוש ברוך הוא רוצה לייסרו כדי להצילם ממות ולהציל נפשו מרדת שחת" תפיסה זו בדרך כלל נחשבת בנוסף גם בין מרכיבי מידת הביטחון, שסומך על ה' שיעשה את הטוב ביותר.

פירוש התואם את תפיסת עולם זו, אנו מוצאים בדרשת חז"ל המובאת ברש"י על המילים²² 'בכל לבבך' - שלא יהא ליבך חלוק על המקום'. לפי פירוש זה המשך הפסוק 'בכל נפשך' מתפרש במובן 'בכל רצונך', שלא זו בלבד שלא יהיה לבו חלוק על המקום כלומר שלא יתמרמר או יפקפק על הנהגת ה', אלא גם בכל 'רצונו' - שבנפש חפצה יהיה מרוצה עם הנהגת ה' כדברי דוד המלך ע"ה לבנו²³ "ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה'".

במשנה במסכת ברכות²⁴ לאחר הפירוש בכל מאודך - בכל ממונך, נוסף הביאור: "דבר אחר, בכל מאודך בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאוד מאד". דרשה זו של 'דבר אחר' יסודה מהבנה שאהבת ה' מתפרשת במובן של שמחה והסכמה עם הנהגת ה'.

נג רש"י דברים ו' "בכל לבבך" (ספרי) בשני יצריך, ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום.

נד דברי הימים א כח ט ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו זינחך לעד"

נה המשנה בסוף ברכות (נד) מפרשת שני פירושים: "בכל מאודך - בכל ממונך, דבר אחר: בכל מאודך - בכל מידה ומידה הוי מודה לו"

'בכל לבבך' - שלא יהא ליבך חלוק על המקום. 'בכל נפשך' - הסכמת הרצון, ועתה הדרגה השלישית לא רק הסכמה בכל לב ורצון בכל נפש, אלא גם שמחה והודאה על כל מידה ומידה שהוא מודד לך.

אהבת ה' צריכה להיות בכל שלושת הרבדים: "בכל לבבך בכל נפשך ובכל מאדך".¹³ האדם מורכב משלשה חלקים רוחניים עיקריים: נפש רוח ונשמה. החלק הנשמתי הוא החלק הרוחני העליון באדם. לעומתו, הנפש היא כוח החיות הבסיסי והגשמי שבאדם. 'אחור וקדם צרתני' - האדם נוצר ממצייאות עליונה מקדם, ומכוח חומרי נמוך, אחור. החלק האמצעי, הרוח, הוא הכוח המאפיין את האדם, שכן משכן הרוח הוא בלב ועיקר הבחירה וראשית יסודה הוא בלב, לכן מדרגת האדם נקבעת ברוח שבלב.

דרך נוספת לביטוי אהבת ה', באמצעות התפעלות, הערכה והערצה אליו יתברך. אחד הביאורים היותר מקובלים במשמעות האהבה הוא במונן של הערצה והתפעלות מגדלו, טובו וקדושתו. כאשר האדם מתבונן, כי הוא יתברך רב ושליט והכל ממנו והוא אחד מחויב המציאות, הרי הוא מלא התפעלות והערצה על גודל עצמתו ורוב קדושתו, ונפשו מתפעמת מגודל המחזה שיש מצוי אחד ויחיד כביר כזה. וכפי שמשמע מסמיכות הפסוק 'ואהבת' את ה' המופיע מיד וכהמשך לפסוק 'שמע ישראל ה' א' ה' אחד'.

בביטוי זה, נוצר בנפש האדם רגשות עמוקים של אהבה הנובעת מהזדהות עם האל, מתוך הכרה בעוצמתו ובנוכחותו הממלאת את כל המציאות, בהיותו שורש וסיבה לכל המציאות. התבוננות בכך אמורה להוביל את האדם להזדהות חיובית עמוקה עם האל ותשוקה ונפש חפצה למלא את רצונו ולהעניק לו את כל מה שביכולתו.

ביטוי לאהבת ה' כזו, אנו רואים ברמב"ם, שהוא מפרש שהאהבה היא ההשתוקקות והצימאון לה', כך הוא כותב בספרו "משנה תורה"¹² "והיאך היא הדרך לאהבתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד, צמאה נפשי לאלוהים לא-ל חי".

מדברי הרמב"ם נראה שהאהבה היא תשוקה וצימאון לקרבת ה'. למרות שלעולם לא יוכל האדם להגיע לרוויה בצימאון זה, שכן לעולם לא יוכל להגיע לקרבה מלאה וידיעת ה' המלאה, עצם ההשתוקקות והרצון לדעת את ה' ואת מציאותו הם קיום המצווה. ספרי הנביאים והכתובים עשירים בביטויי אהבה לה', כגון: 'צמאה לך נפשי כמה לך בשרי', 'כן בקודש חזיתך לראות עוזך וכבודך'.¹³ 'נפשי אויתך בלילה אף רוחי בקרבי אשחרך'. בשיר השירים מופיעים ביטויי תשוקה וצימאון בין כנסת ישראל לקב"ה, וגם פיוטים רבים כמו השיר 'ידיד נפש' מביא לידי ביטוי ברגשות אלו.

12 רמב"ם "משנה תורה" הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב

13 ישעיה (פרק כו פסוק ט)

דרך משמעותית נוספת לביטוי ולרכישת אהבת ה' היא ע"י הכרת הטוב והודיה אליו. דרך זו מבוססת ידי הכרת הטוב על חסדיו וטובתו של ה' בעולם. כמו^ט שמצינו באברהם אבינו ע"ה שהכיר את בוראו ע"י התבוננות והכרה בחסדיו הנעשים בעולם, שעליו נאמר^ו 'אברהם אוהבי'. כי מתוך ההתבוננות בחסדי ה', מגיעים להכרה ואמונה המתבטאת באהבתו. חסד ה' ניכר בבריאה שכולה חסד כפי שכתוב במקרא^ז 'עולם חסד יבנה', וכן 'חסד ה' מלאה הארץ' שמו של הקב"ה מתקשר בחסד הקיים בעולם, זאת מאחר שאין הקב"ה מייחד ומחבר את שמו על הרעה, כי חפץ חסד הוא. דרך נוספת לרכישת אהבת ה', המאירה את המצווה מזווית שונה: אהבה על ידי השגה וידיעה בשמו יתברך, שהיא השגה באורו, כפי שנשמע מלשון הברכה בסוף^ח 'אהבה רבה' "ולייחדך באהבה". על מנת לייחד את שמו באהבה, נצרכת השגה בשמו הגדול. המשמעות שה' הוא אלוהינו המיוחד לנו בזה שהוא מעניק לנו את הזכות והאפשרות לדעת את שמו ולהשיג את ידיעתו בדרגה נעלית ביותר, והוא מקרבינו בכך שמשפיע עלינו השגות וחושים נבואיים, על מנת שנוכל להרגיש את מציאותו וקדושתו.

המצווה לפי דרך זו היא, לעסוק בעניינים המביאים לידי ידיעת שם ה', דהיינו להשתדל לקיים את כל המצוות שאפשר לו ולהוסיף עוד מידות נקיות וקדושה וטהרה המועילות להתקרבות

נט רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג

ס ישעיהו מא ח " ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי "

סא תהילים פט ג "כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם"

סב נוסח ספר ועדות המזרח: אֱהָבֵת עוֹלָם, חב"ד: בחול: אֱהָבֵת עוֹלָם בשבת: אהבה רבה. אשכנז

וכל השאר: אֱהָבָה רַבָּה אֱהָבָתְנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ. תְּמַלֵּךְ גְּדוּלָה וְיִתְרָה תְּמַלֵּךְ עֲלֵינוּ:

אל האל ולהשגת ידיעת שמו. ובמיוחד מועיל לזה לימוד התורה וסודותיה.

כמו שכתב בספר החינוך^ט "היא שציונו באהבתו יתעלה. וזה שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו לימוד התורה ופעולותיו הנהגתו עד שנשיגהו את שמו ונהנה בהשגתו בתכלית ההנאה מקרבה למקור החיים וזאת היא האהבה המחויבת".

זה שכתב הרמב"ם^ט: "שע"י השגה בו יתמלא האדם באהבה אליו: "אבל אמרו 'ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך'... הכוונה שתשים תכלית כל מעשיך השגתו". ובמקום אחר כתב^ט "וכבר בארנו במשנה תורה שזאת האהבה לא תתכן אלא בהשגת המציאות כלו כפי מה שהוא ובחינת חכמתו בו".

כך כתב גם בספר המצוות^ט: "היא שצונו לאהבו יתעלה וזה שנתבונן ונשכיל מצותיו ופעולותיו עד שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזאת היא האהבה המחייבת.. כבר בארו לך כי בהסתכלות התבוננות תתאמת לך ההשגה ויגיע התענוג ותבוא האהבה בהכרח".

כך כתב הרלב"ג^ט "ציונו בזה המאמר לאהוב את השם יתעלה ולפי שהאהבה תכונתה מבואר מעניינה מדרך פעולתה שלא תהיה אינה יכולה להתקיים לדבר שאין לנו בו שום השגה אחיזה, כל שכן שלא

טג ספר המצוות מצות עשה ג - לאהוב את ה'

סד רמב"ם מורי נבוכים חלק א', פרק ל"ט.

סה רמב"ם מורה נבוכים ג' כ"ח

סו ספר המצוות לרמב"ם - מצווה ג.

סז רלב"ג (רבי לוי בן גרשום) דברים פרק ו' פסוקים ה' ז'

תהיה אהבה בזה האופן השלם אשר זכר ציווה פה, הנה יחייב זה הציווי בהנחתו שנעשה פעולות בדרך שתהיה לנו השגה מה כל שהיא בזה השם הנכבד והנורא, כדי שנתעורר מפני זה האחזה לאהבו, וכל מה שנוסיף השגה בו יתעלה, נוסיף לאהבה אותו. והנה זה יושג לנו מצד שוקדנו על קיום מצוות התורה, כי הם יישירונו יכוונו אותנו אל השגתו יתעלה. מצד החקירה הלימוד על פעולות הנהגות השם יתעלה, הנפלאות המושגות לנו, מעניין אלו הנמצאות במציאותינו אשר אצלנו. הלימוד גורם לידיעה והשגה בו והם המביאים לאהבה.

והוא מבואר וזה ברור כי כשיעמוד האדם על זה קיום המצוות והשקידה בתורה תהיה אהבתו אל ה' יתעלה היותר חזקה שבכל האהבות אשר אצלו, כי סבות האהבה הטעמים של השתוקקות לאהבה הם חיפוש השלמות והמעלה ולפי שהשם יתעלה הוא בתכלית השלמות והמעלה, עד ששלמות כל נמצא זולתו שלמות שאינה ממנו יתברך הוא חסרון ביחס אל שלמותו יתעלה, הנה יהיה האדם היותר נאהב אוהב ונאהב לאין שעור ללא הגבלה מזה הצד מטעם זה של אהבת ה'.

"ולפי שהערבות תחושת הנעימות אשר תהיה בהשגתו יתעלה הוא למעלה מכל הערבויות לאין שיעור, הנה יהיה היותר נאהב לאין שעור מזה הצד הטעם. ולפי שהתועלת שתושג מהשגתו יתעלה, היא למעלה מכל התועלות, כי היא השגת החיים הנצחיים, הנה יהיה היותר נאהב לאין שעור מזה הצד, הטעם עם שהוא המשפיע לאדם כל הערבויות והתועלות אשר יושגו לו, והוא הממציא אותו יוצר האדם והשומר מציאותו מקיים אותו הזמן האפשרי הקצוב לו."

למצוות אהבת ה' יש יישום מעשי המתבטא במסירות ונאמנות לה', לתורתו ולמצוותיו. וכך חז"ל הבינו את ביטוי מצוות אהבת ה', נאמנות מתוך משמעות מיוחדת של אהבה אליו יתברך. קיימת

מחויבות ונאמנות לקיום אהבת ה' גם מצד היראה, אך המעלה הקרובה אליה והיותר נעלה ממנה, היא להיות נאמן ומחוייב למצוות וקיום התורה מצד אהבת השם.

משמעות זו עולה מפסוקים: ^{טו} "ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי". משמע ש'אוהבי' היא בעדיפות הראשונה ואחריה בעדיפות השנייה ל'שומרי מצוותי' היראה. יחד עם זאת המעלות קרובות אחת לרעותה. וזה המשמעות ב"מדרש הלכה" ואהבת את ה' אלהיך "עשה מאהבה, הפריש הבדיל הכתוב בין העושה מאהבה לעושה מיראה. מאהבה שכרו כפול ומכופל".

הטעם להבדל בין מעלות הללו הוא: שהעושה מצוות מיראה, למרות שהיראה מעלתה מחייבת ומרתיעה, אך אם היא יחידה, כאשר יזדמן לאדם לפטור עצמו מקיום מצוות, בנימוק מספיק טוב, שוב אינו מתאמץ יותר. ואילו האוהב את ה' מתאמץ לא על מנת לצאת ידי חובה, אלא מחמת רצונו העצמי לעשות באהבה רצון בוראו.

גם המהר"ל כתב על ההבדל המשמעותי בין עובד ה' מיראה לבין העובד מאהבה: ^{טז} "יש לך לדעת, כי קיים הבדל בין עבודת ה' מהאהבה לבין עבודה מיראה. העבודה מאהבה לא רק שמונעת את האדם מלעבור על ציווי ה' גם גורמת ומניעה את האדם לקיים מצוות המעשה, מפני שהוא אוהב את השי"ת הוא אוהב לעשות רצונו ולקיים מצוותיו. לעומת זאת עובד ה' שהמניע שלו היא

סח שמות פרק כ פסוק ה

סט במדרש ההלכה 'ספרי' על ספר דברים

ע מהר"ל דרך חיים א ה

היראה בלבד, דבר זה גורם לו שלא יעשה חטא, כי מי שהוא ירא מה', הוא ירא שלא יעבור על דבריו, ולפיכך נקרא יראת חטא. אך אינו בהכרח מהדר בעשיית המצוות באהבה". זה שכתב הרמח"ל^{עא} ב'מסילת ישרים' שמי שעובד את ה' מאהבה מהדר במצוות, שואף להגיע לדרגות רוחניות רמות ונוהר אף בעניינים שאינם מפורשים.

כך כתב בעל ספר החינוך^{עב}: "שורש מצווה זו ידוע, שלא יקיים האדם מצוות השם ברוך הוא יפה, רק באהבתו אותו". כוונתו, שרק המקיים מצוות מתוך אהבה, עובד ה' באמת, עבודתו את בוראו נובעת ממעמקי נפשו ואישיותו ואינו פועל באופן שליבו רחוק, מתוך הרגל של 'מצוות אנשים מלומדה' מעשים אשר נעשים מתוך הרגל באופן אוטומטי, שלא מתוך מחשבה או כוונה בעשיית המעשה^{עג}. או כל סוג של כפייה חיצונית.

נדרש בספרי - "דבר אחר ואהבת את ה' אלהיך - אהבה על כל הבריות תגרום לבריות לאהוב אותו כאברהם אביך", גם דרשה זו מפרשת את המושג אהבת ה' במונח של נאמנות. זאת אומרת, שמתוך אהבת ה' ונאמנות אליו, מפיץ האדם את ידיעת ה' לכל הבריות. לפי ביאור זה הכוונה המעשית ב'ואהבת' אינה רק על עצם רגש

עא מסילת ישרים פרק טז ופרק יח

עב ספר החינוך מצווה תיח

עג כינוי זה מקורו על פי הפסוק בספר ישעיהו כאשר הנביא ישעיה מוכיח את עם ישראל שבעבור עוון זה תילקח מהם החכמה והבינה: "וַיֹּאמֶר אֱ-ל-הִים יְיָ יֵשׁוּ כִי נָשַׁח הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתָיו כְּבָדוֹנִי וְלִבּוֹ רַחֵק מִמֶּנִּי וְתַיִתִּי יִרְאָתָם אֲתִי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדֵה" (ספר ישעיהו, פרק כ"ט, פסוק י"ג). שם מסביר המלבי"ם כך: רצה לומר כי יש יעשה המצוות רק מצד שכן הורגל מנעוריו והונהג עליהם, מבלי כונה ומחשבה ובכל זאת יודע שהם מצוות ה', אבל הם לא יעשו מפני שצוים ה' כלל רק מפני שכן צוים הוריהם ואבותיהם, וגם זאת מבלי דעת איזה טעם להמצווה רק מצד הלימוד וההרגל."

אהבת ה', אלא על הנהגות ופעולות שבאים כתוצאה מאהבה. הלכה למעשה על האדם להתנהג בהנהגה של אוהבים, כלומר להיות נאמן ומסור.

מקור נוסף לביטוי שלמצוות אהבת ה' בדרך של נאמנות ומסירות, מצוי במשנה בברכות: ^{טז} "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך וגו' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע, ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך, ובכל מאדך בכל ממונך, דבר אחר בכל מאדך בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו.

דרשת חז"ל זו 'בכל נפשך - אפילו נוטל את נפשך', מעידה על כך שכל הפסוק מוסב על מסירות מתוך נאמנות לקיום המצוות, כשהכותרת לכל זה הוא 'ואהבת' כך גם הביאור 'בכל לבבך' בשני יצריך, נובע אף הוא מהפירוש של אהבת ה' במובן של נאמנות, כלומר שיקיים האדם את המצוות על אף פיתויי היצר ויכבוש את יצרו הרע ויגביר את יצרו הטוב במסירות ובנאמנות. כמו כן 'בכל מאודך' שפירשו חז"ל 'בכל ממונך', משמעו שעבור אהבת ה' יהיה האדם כל כך נאמן ומסור עד כדי נכון להפסיד אפילו את כל ממונו.

מקור נוסף לביטוי אהבת ה' על דרך נאמנות של עם ישראל לה'. נאמנות זו מבוססת על הקשר המיוחד שיצר האל עם ישראל, שבחר בנו להיות לו לעם. כך נראה מהפסוק ^{עז} "הישכם אוהבים את ה' אלוהיכם' ובהמשך כתוב הטעם שעבורו יש לאהוב את ה': "כי דבר סרה על ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך

עד ברכות פרק תשיעי, דף נה, א

עה דברים (יג פסוק ד)

מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוּך ה' אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך". הפרשה עוסקת באהבה במשמעות המעשית של נאמנות לה', שהיא ההפך מכפיות טובה, המחייבת אותנו לזכור את יציאת מצרים, להשיב טובה ולהיות נאמנים לאלוקינו.

פירוש נוסף להגדרת המושג אהבת ה', כתב הרב בספר העיקרים^{עו} לפיו אהבת השם היא המדרגה גדולה שאין למעלה הימנה, ולא יוכל להגיע אליה האדם, רק אחרי שיגיע למדרגה האחרונה שהיא הגבוהה ביותר של היראה^{עז} כי היראה היא מדרגת הבסיס לאהבת ה'.

הרב מסביר את מעלת האהבה בשלושה אופנים: אהבת הטוב - מעצם היותו מציאות של טוב. אהבת המועיל - מקור המביא והמהווה תועלת לאדם. אהבת הערב - מקור הגורם נעימות לאדם. אהבת הטוב היא שיאהב האדם את הנאהב מצד שהוא טוב גמור בפני עצמו. זאת מבלי שתתערב באהבה ההיא כל קבלת תועלת ולא קבלת נעימות וערבות כלל, רק אהבת הטוב מצד שהוא טוב בלבד.

אהבת המועיל והערב אינן אהבות יציבות. הן אהבות משתנות ומתחלפות בעוצמתן, כפי רוב קבלת התועלת מאהבת המועיל או קבלת התענוג מאהבת הערב. כמו כן אפשר גם שאהבות אלו יתבטל כאשר הן אינן נצרכות.

עו ספר העיקרים ג'ל"ה, לרבי יוסף אלבו זצוק"ל

עז כי אברהם שנאמר עליו אוהבי לא הגיע למדרגה הזאת אלא בסוף ימיו ואחר העקידה שנאמר לו עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כ"ב י"ב), ולפיכך צריך שנבאר ענין האהבה ומיניה.

אולם האהבה אשר תהיה בעבור הטוב בעצמו, ללא כל תנאי לקבלת דבר, היא אהבה יציבה, שלא תתבטל ולא תשתנה, לפי שהאוהב לא יאהב את האהוב בעבור שהוא טוב אליו, אלא בעבור שזה האהוב טוב בעצמו. האהוב ידוע אצל האוהב, והוא בלבד חקוק בלבו. אהבת האהוב ע"י האוהב היא פעולת התאחדות ודבקות יחד.

ואולם באהבת המועיל והערב אין האהוב ידוע. רק התועלת המגיעה אל האוהב או התענוג המגיע אליו, וכאשר תשתנה קבלת התועלת או התענוג, תשתנה האהבה או תתבטל. משום כך, אי אפשר שיתאחד האוהב עם האהוב.

מה שאין כן באהבת הטוב אי אפשר לה שתשתנה כלל, כי אין לאוהב לקבל שום תועלת מן האהוב אלא הידיעה בו לבד, ועל כן האהבה אל הטוב מצד שהוא טוב היא היותר מעולה שבמיני האהבות.

הואיל והשם יתברך הוא הטוב הגמור שאין בו רע והעדר כלל, תהיה האהבה אליו אהבת הטוב מצד שהוא טוב ותתוסף האהבה הזאת כפי שיעור הידיעה בו יתברך, אחר שאמרנו כי אהבת הטוב תהיה מצד הידיעה בו לבד.

זאת ועוד, אחר שהוא יתברך יוצר הכל וחונן ונותן לכל נמצא ומחיה כל מי שנשמת רוח חיים באפיו-בנוסף לטוב הגמור, הוא גם מועיל. על כן ראוי שיהיה נאהב גם מצד מה שהוא מועיל.

עוד נבחין בהנהגה ובדרך בה ה' יתברך מכין מזון לכל אשר ברא. שכן לא ברא רק מה שהכרחי לבעל חי או לאדם לצורך חיותם בלבד, אלא ברא כל דבר בחן באופן שמביא לתענוג. לכאורה יכול האדם להתקיים במים ובלחם בלבד ובכל זאת נבראו מינים רבים

של מזונות, ירקות ופירות בצבעים שונים ומגוונים שהם מענגים, גם אם אינם הכרחיים. מצד זה ראוי הוא יתברך שיהיה נאהב גם מצד הערב, כלומר מצד שברא הדברים הערבים והמענגים את האדם.

בעבור זה, יאותו אליו כל מיני האהבות: אהבת הטוב בפני עצמו, אהבת המועיל ואהבת הערב. ראוי לפי זה שיהיה נאהב בכל מיני האהבה, כי לא ידומה ויצויר, שאפשר שתמצא מציאות יותר טובה, יותר מועילה ויותר מענגת ממנו.

בהקשר זה נמצא כי משה רבנו עליו השלום היה מזהיר את ישראל לאהוב השם יתברך בכל מיני האהבה^{ע"ח}, והקדים ואמר "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". כלומר כי עם היותו אחד יאותו לו כל מיני האהבה המתחלפות, אם אהבת הטוב ואם אהבת המועיל ואם אהבת הערב. לפי שהוא יתברך טוב גמור והוא הנותן התועלת ונותן התענוג, ואין לך לאהוב זולתו אף אם תהיה אהבתך מכל סבות האהבה הנמצאות בו. לפי כך, ראוי לאהוב אותו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, כי אין שום סיבה שתמנע, שלא תהיה האהבה אליו שלמה בתכלית מה שאפשר.

בדרך הטבע אי אפשר לאדם לאהוב ב' דברים או ב' אנשים אהבה שלמה בתכלית, לפי שאם יאהב את שניהם אין האהבה אל האחד שלמה בתכלית השלמות מאחר שהיא מתחלקת בין שניהם. כך אי אפשר שיתאחד האהוב באהוב התאחדות גמורה כמו שהוא מגדר האהבה אלא אם כן היה האהוב אחד, ולכן אמר ה' אחד,

עח כמו שנבאר, כמה שאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו' ה').

עט (דברים ו' ד').

כלומר אחר שהשם יתברך אחד אין האהבה מתחלקת. אפשר שתהיה אהבתך אליו גמורה כי לא תתחלק האהבה לשניים, ואף אם תהיה האהבה ממינים מתחלפים, רוצה לומר מצד הטוב או מצד המועיל או מצד הערב, להיות השם יתברך אחד והיות נמצאות בו כל סיבות האהבה המתחלפות, ראוי שתהיה האהבה אליו שלמה בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך.

השד"ל^פ הגדיר באופן יוצא דופן את מצוות אהבת ה', שאינה מצווה ייחודית לאהוב את ה' אלא כמצווה כללית לעשיית רצונו וז"ל: "ואשובה לעניין אהבת ה' ואומר כי מאחר שראתה התורה האלהית לדבר כלשון בני אדם ולצייר לפנינו אלוה-ה מתפעל ובעל כעס ורצון, אהבה ושנאה וכיוצא בזה, היה מן הראוי שיצייר גם האדם אוהב את האל או שונא אותו, כי מי שישווה ה' לנגדו תמיד ועיקר מחשבות לבו הוא לעשות נחת רוח לפניו ולשמור חוקיו ומשפטיו ומצוותיו, זה ייקרא אוהב את ה', ומי שאין אלה-ים לנגד עיניו ואינו נמנע מעשות מה שהוא נתעב לפניו והוא מבקש תמיד תועבות חדשות לחטוא בהנה, הוא ייקרא שונא ה'".

"ואין אהבת ה' מצווה פרטית, אבל היא כוללת את כל המצוות, אבל האהבה בעצמה לא יחול עליה צווי. וכן ואהבתם את הגר (למטה י"ט), ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח), הכוונה בהם שנשתדל להיטיב להם ושנחדל מכל מה שיזיקם או יכעיסם".

פ שד"ל - דברים פרק ו' פסוק ה'. ר' שמואל דוד לוצאטו (בקיצור שד"ל) היה משורר, פרשן מקרא בלשון עברי, פילוסוף, חוקר ספרות ומתרגם. איש תנועת ההשכלה היהודית, מראשוני אנשי חכמת ישראל וראש בית המדרש לרבנים בפדובה שבאיטליה.

עוד בעניין בירור גדר האהבה פא המהר"ל פב מבהיר כי אהבה היא דבקות בין שווים. נקודת השוויון ביניהם מביאה לחיבור ולדבקות. אם כך, כיצד יתכן אהבה בין בני אדם לבוראם? הרי אין דמיון בין האדם לבוראו. אהבה בין שווים היא בגלל ההשלמה, אחד משלים את השני. הרצון לחיבור וקשר הוא עם הדבר שמביא לשלמות גם אם הם הפוכים.

הדבקות היא התשוקה והגעגועים אל הרוחני, אל הנעלה והנשגב, הממלאים את הלב ברגש. הדבקות בין האוהבים נובעת מהשתוקקות של האוהבים אל השלמות הרוחנית. כאשר הנפש משתוקקת לשלמות, היא מדבקת במה שמשלים אותה וזוהי אהבה. שלמות זו אליה מתאווים ועורגים היא השלמות האלוקית הכוללת את סוגי השלמות הטבעיים והרוחניים. לכן אהבת ה' היא אהבה מוחלטת שאינה רגש חולף או זמני והיא מתקיימת בכל זמן, בכל מקום ולמשך כל החיים.

אהבת ה' היא מידה יוצאת דופן משום שאין גבול לאהבת ה'. כל המידות דורשות מאתנו איזון וגבולות, שכן "מידה" - היא גבול. לכל מידה יש כיוונים חיוביים ושלייליים. בכל המידות אסור לעבור את גבולות הענווה, הזהירות, הזריזות וכו', כי "כל קצה הוא רע גמור"^{פג}. אך באהבת ה' אנו נדרשים לאהוב את ה' ללא גבול, בכל חיינו, בכל כוח מכוחות החיים שבנו.

פא נערך על בסיס דברי הרב זאב קרוב (פרשת ואתחנן)

פב רבי יהודה ליווא בן בצלאל, המוכר בכינוי מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא) מפראג היה רב, פוסק הלכה, מקובל והוגה דעות. ספר נתיבות עולם, בנתיב אהבת הרע.

פג רמב"ם שמונה פרקים פרק ד'

באהבת אישה וחברים אנו נדרשים למידה וגבול. יש "אהבה שמקלקלת את השורה"¹², מוציאה את האדם מגדרו. יש אהבה שהיא חולי שצריך להירפא ממנה. אך באהבת ה' אנו מצווים לאהוב ללא גבול ומידה עד כדי שהקביל זאת שלמה המלך לחולי¹³ כי חולת אהבה אני'.

על כך כותב הרמב"ם "וכיצד היא האהבה הראויה? שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד כאילו הוא חולה חולי אהבה, שאין דעתו פנויה מאותה אהבת אישה והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד כמו שציוונו בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"¹⁴.

זה שכתב באורחות צדיקים¹⁵ "דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי, ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה, כמו שנאמר (דברים ו ה): 'בכל לבבך ובכל נפשך'. ונמצא השוגה בה תמיד כאילו הוא חולה חולי אהבה, שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה, והוא שוגה בה תמיד: בין בשבתו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה - יותר מזה תהיה אהבת השם בלב אוהביו. וזהו שאמר שלמה אמר על

פד אהבה יתרה מוציאה את האדם מגדרו, גורמת לו לנהוג שלא כשורה. מקור: אמר רבי שמעון בר יוחאי: אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת את השורה, בראשית רבה, וירא, פרשה נה, סימן ח.

פה שיר השירים פרק ב פסוק ה "סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני"

פו רמב"ם הל' תשובה י ג

פז אורחות צדיקים שער אהבה, אהבת השם

דרך משל (שיר השירים ב ה): 'כי חולת אהבה אני'. וכל שיר השירים משל הוא לזה העניין. לפיכך צריך האדם להבין ולהשכיל בחכמה ובתבונה המודיעות לו את קונו. וכפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג האל הנכבד והנורא - מצווה לאהבה אותו וליראה ממנו, שנאמר (דברים ו ה): 'ואהבת את יי אלהיך' ונאמר (שם ו יג): 'את יי אלהיך תירא'."

מאחר ואהבת ה' צריכה להיות מוחלטת ומצווה עלינו לשגות בה, בכל זמן ובכל יום, נראה לכאורה כי קיימת סתירה בין הציווי לאהוב את ה' הממלא את כל עולמנו, לבין הציווי הנוסף לאהוב דבר אחר זולתו יתברך ^פ'ואהבת לרעך כמוך'

ישוב הסתירה טמון בהמשך הפסוק - 'ואהבת לרעך כמוך, אני ה' - אהבת ה', כוללת את הכל. אהבת ה' אינה מצמצמת אותנו אל הבורא ומזניחה את שאר הנבראים. ההיפך הוא הנכון. ה' יתברך כולל הכל וכולם שייכים וקשורים אליו ^ט'כי הוא מקומו של עולם' ולכן מי שאוהב באמת את ה', צריך לאהוב את כל הנבראים. וזה פרוש 'אני ה'', אוהבי הם אוהבי בריותי.

יתירה מזו, אין אהבת אמת בין הנבראים, בין איש לאשתו ובין אדם לחברו, ללא אהבת ה'. שהרי מה שמחבר בין אדם לחברו ובין איש לאשתו הוא רצון ההשלמה, כל אחד מבקש להשתלם באמצעות השני. הרצון לקשר עם הזולת נוצר בבני אדם מתוך ידיעה שהחיבור הוא זה המביא אותנו לשלמות גם אם הצדדים

פח ויקרא פרק יט פסוק יח

פט "ויפגע במקום" ר"ה בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו. בראשית רבה פרק סח פסוק ט

הפוכים בטבעם. מאחר ונוצרנו חסרים, נטוע בתוכנו הרצון וההשתוקקות לשלמות. בני האדם לבד אינם מסוגלים להשלים אחד את השני, מאחר וכל אחד מאתנו במהות הינו יצור חסר. שלמות הינה מאת ה' יתברך בלבד.

ההכרה שבורא עולם מאחד ומחבר אותנו, מצוונו לאהוב אחד את השני "ואהבת לרעך כמוך" היא שמביאה לאהבת אמת. זאת משום שה' הוא השלם היחידי והוא יוצר האדם ורק בכוחו להשלימו. השלם המוחלט יכול להשלים את זולתו ולכן כאשר המושלם ובעל היכולת להשלים את זולתו, הוא המצווה והוא חלק מהחברות ואהבת הזולת, דבר זה מביא אותנו לאהבת אמת, כי כך אנו משתלמים וזה הפרוש "ואהבת לרעך כמוך אני ה'" הגורם לאהבת אמת.

כך שאהבת איש ואישה, אדם ורעהו, מקורם נובע מתוך אהבת ה', האהבה הגדולה, שמחברת אותנו לשלמות האמתית והיא כוללת את אהבת הזולת בתוכנה, זה רצון ה' ובכך הוא משלים אותנו.

גם אם אדם לא יכיר ב'אני ה'" שבקרבו, לא תשתנה העובדה שכל אהבות האמת בחיינו האנושיים, נובעים ויונקים את חיותם וחיוניותם מאהבת ה', מהשתוקקות הפנימית להתחברות ולשלימות, מהכרה פנימית ועמוקה, גם אם לא מודעת, שהבריאה נבראה באופן חסר, שאין האחד שלם אלא בהתחברות שלו עם האל ושאר הבריות.

מכיוון שה' אחד' שאין עוד מלבדו, הוא מקור השלימות, כל המציאות כולה יונקת את חיותה וזכות קיומה מהאחד. ממילא, אהבת ה' צריכה להיות ללא גבול 'בכל לבבך ובכל נפשך ובכל

מאדך'. כל שאר האהבות הן נאצלות מהמקור, אינן עומדות בזכות עצמן, שהרי ללא המקור של אהבת ה' הם אהבות מדומות. ברוח זאת, שאהבת ה' היא השורש והעיקר לכל האהבות, הוזכר בספר רבי צדוק^צ שם כתב "ג' אהבות יש: אהבת הקב"ה, התורה וישראל וכולם ושלושתם חד, הם אהבה אחת כידוע בזהר, דהא בלא הא לא סגי שאחת בלא רעותה לא מספיק מושלם ואהבת השם יתברך הוא השורש לכל אהבות, כי אהבת ישראל לבד בלא השם יתברך, הוא אוהב צוותא וחברותא חברה והוא דור הפלגה, שגם כן אהבו חברותא. על זה תיקן בועז שאילת שלום בשם ה', כמו שכתוב^{צא} "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכה ה'" וזאת מפני שהוא אהב צוותא וחברה מאד, ופחד שמא אהבת הצוותא והחברה שלו היא אהבה ללא אהבת השם יתברך ולכן הקפיד שפתיחת שאילת השלום שלו תהא בשם, לומר שרוצה רק צוותא לכבוד שמיים ומתוך אהבת ה'. ואהבת תורה בלא השם יתברך, היינו אהבת החכמה בלבד, זהו דור המבול שאזכר בזהר^{צב} שהיה ראוי אז למתן תורה, שהמה אהבו תורה וחכמה מאד".

אוסף ואומר, כי גם אהבת ה' לבד, ללא אהבת לימוד תורה וקיום מצוותיו וללא אהבת ישראל, היא אהבה עקרה שאינה לרצונו יתברך, כי אהבתו מתבטא בקיום רצונו, אהבת תורתו ואהבת עמו ישראל אשר בחר. לכן נראה מדבריו כי אהבת השם היא השורשית והשתי אהבות הנוספות הם משלימות ביחד לאהבת ה' אחת שלמה.

צ צדוק הכהן מלובלין (חלק ב צדקת הצדיק קצו, עמוד עד)

צא מגילת רות פרק ב פסוק ד

צב בזהר ח"ג רטז ב

עוד בהבנת המושג אהבת ה', כתב בספר ארחות צדיקים^{צג} "יעזוב אדם כל האהבות וידבק באהבת הבורא ברוך הוא, כדכתיב (דברים פרק ו פסוק ה): 'ואהבת את ה' אלהיך'. אהבת השם ברוך הוא, היא תכלית כל התכונות וסוף כל המעלות במדרגות כל אנשי העבודה, וכל המידות הן כמו סולם למעלת האהבה והיא נדבת הנפשות מאנשי החסידים והנביאים והפרושים, וסופן אין למעלה הימנה. הרבה פעמים מקדים הספר חומש את מעלת יראת האלהים על מעלת אהבתו, כמו שנאמר (דברים י יב): "ועתה ישראל, מה ה' אלהיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלהיך ולאהבה אותו". ומפני שהאהבה היא תכלית הפרישות וסופה הקצה הגבוה של הפרישות, זה התחלת האהבה, והקרובה שבמדרגות הפרישות היא מעלה הקרובה ביותר מכל המעלות אל מדרגת אהבת האלהים. ואי אפשר שיגיע האדם אליה אל אהבת השם אלא אחר שתקדם יראתו ופחדו מהאלהים. ועל כן הקדימה הכתוב את מעלת היראה לאהבה.

ומה היא האהבה? היא אהבת הנפש ונטייתה הימשכותה מעצמה אל הבורא יתברך, כדי שתדבק באורו העליון. הנפש הזאת היא מקור שורש הדעת השכל האנושי, והיא טהורה וזכה, והבורא קושרה בגוף אשר חשקו תאוותו רב, לנסות אם היא הנפש תלך בדרכי השם. ומפני שהאדם מלובש בגוף, הנברא ברוח בהמות באופן חומרי אין כוח בנשמה הנבראת מאלהים לחשוב ללכת אחר בוראה, כי מעורבת כלואה היא בתאוות הגוף.

וכל ימי קטנות האדם שהוא כלוא בתאוותיו - אינו מבקש ואינו שואל אלא תאוותיו ותענוגיו. כי מרוב תאוות הגוף, אכילה ושתייה

ועידוני העולם הזה, שהוא עולם שווא ושקר, וחושב לאסף הון רב, אין כוח בנשמה לחשוב אחר הבורא יתברך, כי היא מלובשת בהבלי שווא. ואחרי שתרגיש הנפש נחת רוח במה שיש לה תועלת לעצמה להשלים עצמה בלתי ללא שיתוף הגוף, אז היא תתאוה לבקש מנוחה הפרדה ממידות הגוף, כאשר כמו יתאוה החולה לרופא. וכשתרפא תתקשר במקורה ותתמלא ברוחניות הנפש מתחלואיה, אז יהיה לה אור בעצמה וכוח בנפשה.

וכיצד היא פעולת האהבה? שיאהב את השם אהבה גדולה ויתרה רבה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת השם יתברך. והנפש הלוא מלאה אהבה, ואותה אהבה קשורה בשמחה, ואותה השמחה מברחת מברחה מעל לבבו נעימות הגוף ותענוג העולם. ואותה שמחה עזה ומתגברת על לבבו, וכל הנאות שבעולם הם כאין כנגד תגבורת תוקף שמחת אהבת השם יתברך, וכל שעשועי ילדיו כלא היו כנגד שעשוע הלב האוהב את השם בכל לבו. וכל הרהור שלו איך לעשות רצון הבורא יתברך, ולזכות את הרבים, ולעשות קידוש השם, ולמסור עצמו באהבת השם.

העובד מאהבה עוסק בתורה ומצוות, והולך בנתיבות החוכמה המראים איך יעשה כל המצוות מאהבה, ואיך יאהב את השם יתברך אהבה גדולה: לא מפני דבר שבעולם, לא מפני יראת הרעה ולא כדי לקבל הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא. ומעלה זו מעלה גדולה עד מאוד, ואין כל אדם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדוש ברוך הוא 'אוהבי' (ישעיהו פרק מא פסוק ח), לפי שלא עבד אלא מאהבה. והוא שציווה הקדוש ברוך הוא על ידי משה רבינו עליו השלום, שנאמר (דברים ו ה): "ואהבת את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".

ובזמן שיאהב את השם ברוך הוא אהבה הראויה - מיד יעשה כל המצוות מאהבה.

מעלת המצווה

אודות מעלת מדרגת אהבת ה', אומר הרב בספר ^{צד} 'חובת בלבבות' ש"ש^{צה} מקום שער אהבת ה' נקבע אחרי שער הפרישות, מפני שמטרת הפרישות היא להרחיק מלב האדם כל אהבה ותשוקה לענייני העולם הזה, כדי שיאהב רק את ה', וישתוקק רק לעבוד אותו. אהבת ה' היא השיא של כל המדרגות בעבודת ה', אין מדרגה שהיא גבוהה ממנה, ואין אחריה מדרגה נוספת". מכאן נראה שמי שמגיע לאהבת ה' נמצא בדרגה הרוחנית הגבוהה ביותר. באמצעותה האדם דבוק בו יתברך.

עוד כתב 'בחובת הלבבות'^{צז} בעניין מיקומה של מידת אהבת ה' באדם: "והרבה פעמים מקדים הספר התורה זכר מידת יראת האלהים על פני מידת אהבתו, כמו שאמר (דברים י) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" ואמר שם 'את ה' אלהיך תירא' וחייב הדין על פי הצדק להקדים היראה על האהבה באלהים, מפני שהיא היראה תכלית סוף מעלת הפרישות וסופה הרחוק הקצה האחרון הסופי של הפרישות והקרובה שבמדרגות מתחת אל מדרגת אהבת האלהים היראה המדרגה הקרובה ביותר אל מדרגת אהבת ה' והוא היראה

צד "חובת בלבבות" של רבנו בחיי זצוק"ל

צה רבי יהודה אבן תיבון זצוק"ל מתרגם את חובת הלבבות ללשון הקודש ובעל הפרוש "לב טוב" בשער העשירי שער אהבת ה'

צו חובת הלבבות בהקדמה לשער העשירי אהבת ה'

השער הראשון משעריה השער הראשון משערי אהבת ה' ואי אפשר שיגיע האדם אליה אל אהבת ה' אלא אחר שתקדם יראתו ופחדו מאלהים יתברך, ועל כן הקדמנו שער הפרישות לשער הזה, כי מן הנמנע ממנו נמנע מאיתנו שתתיישב אהבת הבורא בלבנו יחד עם התיישב אהבת העולם החומרי בנו, וכאשר יהיה לב המאמין ריק מאהבת העולם ופנוי מתאותיו מצד הכרה ובינה אז תתיישב אהבת הבורא בליבו ותהיה תקועה בנפשו כפי הכספו גודל הכיסופים לו אליו יתברך והכרתו אותו"

מצוות אהבת השם נחשבת לאחת המצוות הנעלות ביותר ביהדות. כך כתב עוד הרב ב"חובות הלבבות"^{צז}: "האהבה לה' לבדו היא שיא הדרגות ותכלית המעלות". "וגם ראוי לך לדעת כי כל חובה וכל מידה טובה מושכלת מובנת נתפס בשכל או כתובה או מקובלת, הם תכונות ומעלות שעולים בהם אל העניין הזה אהבת ה' והוא תכליתם וסופם, אין מדרגה למעלה ממנו ולא אחריו". מצווה זו עומדת בהשוואה למצוות ייחוד האל, שהיא מצווה יסודית ושנייה אחרי מצוות האמונה בהשם. זאת נלמד ממשנה רבינו ע"ה 'במשנה תורה'^{צח} "שעם טוהר הייחוד ומצוות 'ייחוד הבורא' שאנו מקיימים באמירת 'שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד'^{צט}, נצטוונו במצוות

צז חובת הלבבות, מבוא לשער אהבת ה'.

צח ספר דברים נושא שם המבוסס על המילה המשמעותית הראשונה המופיעה בפרק הראשון "אלה הדברים" (דברים, א, א') שמו הקדום (מתקופת חז"ל) היה משנה תורה וזאת על פי הכתוב בו "וכתב לו את משנה התורה הזאת" (דברים, י"ז, י"ח). אחד ההסברים לכינוי "משנה תורה" (שהיה שכיח בעקר בתקופת התנאים והאמוראים) היא משום סיכומו של הנאמר בכל ארבעת הספרים הקודמים.

אהבתו של הקב"ה שכתוב: ¹⁷ 'ואהבת את ה' אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך'.

שואל הרב שם ¹⁸ על האופן שיבור לו האדם נטיב להגיע לאהבת ה': "אבל איך הדרך אל אהבת האלוקים יתברך? ומשיב כי הבקשה הזאת לא תתכן לשואל אלא אחר הקדמות הכנות רבות וכאשר תתקיימנה תושלם ההקדמות תיוולד תיווצר מהם בליבו האהבה באלוקים יתברך, אבל מי שמכווין אליה בעצמה בלבד ללא הכנות לא יוכל להגיע אליה.

וההקדמות אשר ראוי למאמין להקדים לה בנפשו הם שני ייחודי הלבבות ושתי כניעות ושני חשבונות ושתי בחינות. כפי שיבואר לקמן:

שני ייחודי הלבבות אחד מהם לייחד הלב ביחוד הבורא שיאמין באמונה שלימה שה' הוא אחד ויחיד. והשני לייחד המעשה לשמו ולעבדו לכבודו בלבד שיעשה את כל המעשה לשם ה' לבדו.

שתי הכניעות אחת מהן הכניעה לאלוקים יתעלה שיכניע את עצמו לפני ה' והשנית הכניעה ליראי האלוקים ובחיריו - שיכניע את עצמו לפני ת"ח יראה ה'.

שני החשבונות אחד מהם חשבוננו עם נפשו על מה שחייב לאלוקים להתמדת טובותיו שיעשה לעצמו חשבון הנפש אם הוא ממלא את חובותיו כלפי ה' תמורת הטוב שה' עושה לו תמיד.

ק דברים ו, ה

קא שער אהבת ה' - פרק ג עם פרוש לב טוב.

והשני, חשבוננו עם נפשו על הסתירו עוונותיו והאריכו לו ומחילתו שיעשה לעצמו חשבון הנפש אם הוא ממלא את חובותיו כלפי ה' תמורת מה שהשם נוהג אתו בהסתרת עוונותיו, באורך רוח, שאינו מענישו מיד, ואף סולח לו על עליהם. שתי הבחינות, אחת מהם הבחינה במה שעבר לראשונים, בעמדו על ספרי הנביאים ודברי הקדמונים ע"ה כמ"ש (תהלים קמג) "זכרתי ימים מקדם" שיתבונן בניסים שעשה ה' לאבותינו.

הבחינה השנית, בעולם במה שהוא רואה מפלאי הבורא יתברך בבריותיו שיתבונן בנפלאות הבורא הנראים בברואיו.

וכבר בארתי בספר זה כללים מן העניין הזה כפי יכולתי מה שיש בו די למי שמבין ומכוון למה שיש בו הצלתו והימלטו בעולם הזה ובעולם הבא.

וכאשר יתקן כל זה ויחבר אליו הפרישות מתענוגי העולם ותאוותיו שיתנהג בפרישות מתענוגי העולם הזה ותאוותיו ויבין גדולת הבורא ועצמותו ואמתותו האמת שבו המוחלטת ורוממותו, בהיותו רם מעל כל תהילה שידע ויבין את גדולת ה' ועוצמתו, האמת בהימצאותו, יחודו ושליטתו ושהו רם מעל כל מציאות.

וישכיל ויבין את קטנות ערך נפשו זעירותו וזילותו היותו זול ומזולזל ואח"כ יכיר את רב טוב הבורא עליו וגודל חסדו עימו, אז תהיה האהבה באלוקים מן מהאדם המאמין, אהבה סמוכה ובטוחה לזה האדם, בלב שלם ואמתות באמת זך זיכוך נפשו. ובכך נוצר והכספו כיסופים לו לה', על ידי בהשתדלות וחריצות וזריזות דומה למה שנאמר (ישעיה כו) 'נפשי אויתיך בלילה' ואמר שם 'לשמך ולזכרך תאוות נפש' ואמר (תהלים מב) 'צמאה נפשי לאלהים' והחזק תאחז שבדברים המביאים ליראה שתיעזר בהם על מנת להגיע אל המדרגה הזאת העליונה, הוא המורא הגדול מאלוקים והאימה ממנו והפחד ממצוותיו שיהיה עליו פחד ומורא גדול מה' וממצוותיו.

והמחשבה תמיד צריכה להיות בהשקפתו שיזכור תמיד את רצון ה' במחשבתו על סתרך וגילווייך ומצפונך ונראך והנהגתו אותך וחמלתו עליך ודעתו הנסתר והנגלה בעבר ובעתיד, ממעשיך ומחשבותיך והבטחתו לך והקרבתו אותך ולא תוכל עם כל זה אפילו בעשותך את כל הנאמר לא תוכל לעמוד מנטות להתקרב אליו בלבך ובמצפונך בבר לבב בשלמות מוחלטת ובאמונה שלמה.

ותחלה תעשה חולה נפשך באהבתו ותבטח על חמלתו וגודל חנונו שהוא חנון ורחום ורחמיו, ולא תשתתף בעת ההיא עם אהבתו אהבת זולתו לא לאהוב אף בריאה עם אהבת ה' ולא ישקיף עליך שאתה ירא עם יראתך ממנו בלתו שלא תראה לפניו שאתה מתיריה מבריאה כל שהיא, מבלעדיותו ולא תפקדהו לא תחסרהו מרעיוניך ממחשבותיך ולא יסור מנגד עיניך ויהיה צוותך עמך כצוות בבדידות וישב עמך במדברות ויהיה מקום מלא בני אדם נראה בעיניך כלא מלא והריק מהם כלא ריק, לא תשומם הרגשת שיממון בהיפקדם כאשר אינם ולא תדאג בהעדרם אל תתפעל מחסרונם ולא מהימצאותם ותהיה תמיד שמח באלקיך שש בבוראך, עלז ברצונו וכוסף משתוקק וכמהה לפגיעתו לפגוש אותו כמ"ש (שם סד) 'ישמח צדיק בה' וחסה בו' ואמר הנביא (חבקוק ג) ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעי ואמר דוד עליו השלום (תהלים סד) 'ה' אורי וישעי ממי אירא ושאר המזמור"

הנצי"ב מוולוז'ין^{קב} כתב בפרושו 'העמק דבר'^{קג} על קיום מדרגה מיוחדת וגדולה במדרגת אהבת ה': "אמנם יש עוד מדרגה על

קב ספר העמק דבר הוא פירוש על התורה ומגילת שיר השירים בדרך פשוטו של מקרא שחיבר הרב נפתלי צבי יהודה ברלין" (הנצי"ב מוולוז'ין).

קג פרוש העמק דבר על דברים (פרק ו פסוק ה).

המדרגות והיא בסתר המדרגה, שלא זכה ולא יזכה אליה שום אחד מבני עליה אלא משה רבינו ע"ה, והוא גם הוא בדרך נסתר, וזוהי אהבה מסותרת ונקרא אותה בשם 'אהבה רבה', כי אהבה הפנימית נקרא בשם אהבת עולם, רצוני לומר שיכולים לזכות בה כל באי העולם הבוחר בה, אבל 'אהבה רבה' זו לא קם כמשה ולא יקום רק הוא לבדו זכה בה בדרך הנסתר, זהו סוד¹⁷ ומשה עלה, על בני עליה. ו'אהבה רבה' זו יוצאת מיראה שהיא לפני ולפנים, ותהיה אז האהבה לפני ולפנים, ויחזור להיות נקרא בן, כי כל אהבה בחינת בן"

ממסירות הנפש של רבי עקיבא ואהבתו לה' נוכל ללמוד על חשיבות מצוות אהבת ה'. המהר"ל¹⁸ מסביר זאת כך: ואל יקשה בעיניך למה היה מקיים רבי עקיבא שיאהב את השי"ת בכל לבבו ובכל נפשו במה שהיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד. כמו שמוזכר בגמרא¹⁹ בברכות: כותב שם הרב, שאהבה שיש

קד שמות (י"ב, ג).

קה ספר "נתיבות עולם", אהבת ה' פ"א של רבי יהודה ליווא בן בצלאל המוכר בכינויו מהר"ל (מורנו

הנדול רבי ליווא) מפראג

קו ברכות ס"א עמוד ב בעניין ואהבת את י"י אלהיך: תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך רבי עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות רבנים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה הגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פיקח שבחיות לא פיקח אתה אלא טיפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין

לאדם אל ה' יתברך היא נובעת מזה שהאדם תופס את עצמו שאינו 'שם דבר' ומודע, שתוצרתו היא מהשם יתברך ואליו הוא שב בסופו. ואין כל מציאות בעולם זולת ה' יתברך, הוא אחד ואין זולתו.

ולפיכך רבי עקיבא היה מאריך ב'אחד' עד שיצאה נשמתו, להודיע שהוא יתברך אחד והנשמה אליו תשוב. וכאשר האדם מודע למציאותו מול ה' יתברך, תצמח בו האהבה מאליה, מצד שהוא יתברך אחד, אין לשום נמצא בעולם פרוד מאיתו, כי כל המציאות והנבראים תלוים ודבקים בו יתברך, כי הוא עיקר הכל, ומפני כך שייך בנבראים הנאצלים האהבה אל השורש שלהם אל השי"ת.

ויותר שייך אהבה אל השי"ת ממה ששייך אהבה בשאר דברים. כי כל אהבה שיש בין האוהבים, אף שהם דבקים זה בזה, מכל מקום יש לכל אחד ואחד מהם מציאות וקיום בפני עצמו. אבל האהבה אל ה' יתברך צריך להיות במה שהאדם שב רוחו ונפשו אליו לגמרי עד שאין לאדם מציאות בעצמו. ובזה הוא מתדבק לגמרי בו וכדכתיב (דברים ל, כ) 'לאהבה את ה' אלוהיכם ולדבקה בו'.

במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה (דברים ל, כ) כי הוא חייך ואורך ימך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו. אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו אמר לו פפוס מי הביאך לכאן אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה (תהלים יז, יד) ממתים ירך י"י ממתים וגו' אמר להם חלקם בחיים יצאה בת קול ואמרה אשריך ר"ע שאתה מוזמן לחיי העוה"ב:

בהמשך להסבר המהר"ל את מעשה רבי עקיבא ניתן להוסיף ולומר, שלא רק שאין לאדם מציאות בפני עצמו ביחס אליו יתברך, אלא לכל העולם ובריותיו אין מציאות בפני עצמה, כפי שכתב הרב בעל ספר 'דרך חיים'^{קז} "כי דבר מחויב הוא וברור שאי אפשר שיהיה דבר זולתו יתברך ובזה שהעולם נברא לעבוד את השי"ת, נעשה העולם חלק גבוה, ובזה יש מציאות אל העולם" בעצם כל מציאות העולם בזכות באפשרות הניתנת לו לעבוד את בוראו.

בספר יקח^{קח} אור החיים' כתב על הפסוק ואהבת: "קט שעל ידי אהבת ה' ישיג האדם מדרגה זו שיהיה ה' מייחד שמו עליו בייחוד, כדרך אומרו: יקי אלהי אברהם אלהי יצחק', ופירוש שכל אחד ראוי בפני עצמו שהגיע למעלת אהבת השם שיתייחד שם אלהותו עליו, ותמצא שאברהם ביאר בו הכתוב, שהיה אהוב דכתיב יקיא זרע אברהם אוהבי'.

אהבת ה' היא מידה מיוחדת. ראשית, שלא כמו רוב המידות, קיים ציווי על החלק הנפשי שבאדם. אמנם, כבר האירו הפרשנים על הקושי לצוות על אהבה ועל כן פרשו שהמצווה מכוונת לפעולה מעשית, לדברים המביאים את האדם לאהבת ה', אך למרות זאת,

קז "דרך חיים", פ"א מ"ב, דף כז.

קח הרב חיים בן עטר זצוק"ל, פרשן מקרא, מקובל ופוסק הלכה, מחבר פירוש המקרא "אור החיים" וידוע בכינויים "אור החיים" ו"אור החיים הקדוש

קט האור החיים - דברים פרק ו פסוק ה

קי בראשית פרק כ"ח פסוק י"ג

קיא ישעיהו פרק מ"א פסוק ח "ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי "

"איך המקרא יוצא מידי פשוטו" הרי פשט הציווי בסופו של דבר, מצווה את האדם לאהוב את ה'.

שנית, מדובר במידה שהיא יסוד לכל המידות. אם אדם אוהב את ה' הרי שהוא מקבל את המציאות כפי שה' מזמן לו, ללא טענות ואכזבות, הוא פחות כועס, הוא מתבטל כלפי האחר, נעשה בעל מידת ענווה, יותר זריז לקיים ולעשות את רצון ה', כפי שכתב ב'ספר המידות'^{ק"י}: "תדע אחי כי כן כל המשפט בכל הכוחות הנטועות באדם ונקראים בשם מידות, הנה, מנהלם בראשם כוח האהבה והשנאה ורוח דעת מרחפת על גביהן".

שלישית, אהבת ה' היא מידה תכליתית ממהות התורה וכך כתב הרמב"ם^{ק"י} "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו". עד כאן דיבר על האמונה ומיד בפרק הבאה כתב: 'האל הנכבד מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלוקיך'.

מכאן נראה כי האמונה בא-ל, היא הבסיס והתשתית לאהבת ה'. כאשר אדם מאמין אין אנו יודעים את גודל, איכות ועוצמתה של

ק"י אין מקרא יוצא מידי פשוטו הוא כלל תלמודי הקובע שבמקרים בהם דרשו חז"ל פסוק מסוים שלא על פי פשוטו, אין מתעלמים לחלוטין מהבנתו הפשוטה וניתן ללמוד ממנו גם את מה שנראה מפשוטו.

עיקרו של כלל זה בא להורות שניתן ללמוד ולהוציא דינים הלכתיים מפשט הכתוב, גם במקרים בהם חז"ל דרשו את הפסוק והסבו אותו ממשמעותו הפשוטה. כיום מקובל להשתמש בביטוי זה במשמעות שונה, הגורסת שאף לאחר הדרש, אין להתעלם מפשוטו של מקרא וניתן עדין להבין ולפרש את הפסוק גם בהבנתו המילולית הפשוטה.

ק"י רבי יעקב מדובנא ב"ספר המידות" שער אהבה פרק א

ק"י הרמב"ם בהלכות יסודי התורה בפרק הראשון הלכה א

האמונה, יתכן שאמונתו היא מאוד שטחית הנרכשת מחינוך, הרגלים, או מסורת משפחתית ועוד. לעומת זאת, כאשר ניכר על האדם כי אוהב הוא את ה', אנו יודעים כי אמונתו היא אמונה איכותית ואמתית הנובעת מעמקי נפשו ונשמתו.

עוד בעניין מעלת מצוות אהבת ה' כתב בספר "תומר דבורה"^{קט"ו}:
 "עיקר כניסת האדם אל סוד החסד הוא, לאהוב את ה' תכלית אהבה, שלא יניח עבודתו לשום סיבה. מפני שאין דבר נאהב אצלו כלל אצל האדם לערך אהבתו יתברך. ולזה יתקן תחילה צרכי עבודתו לה' יתברך, ואחר כך המותר יהיה לשאר הצרכים. ותהיה האהבה הזאת תקועה בלבו ותהא בלתי תלויה בין יקבל טובות מאת הקב"ה ובין יקבל יסורין ותוכחות, יחשבם לאהבה לו, כדכתיב (משלי כ"ז) 'נאמנים פצעי אוהב', וכדכתיב (דברים פרק ו) 'ובכל מאדך', ופירשו (ברכות נ"ד) 'בכל מאדך, בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאוד מאוד'. כדי לכלול כל המידות בין הטובות ובין הייסורים בחסד"

עוד במעלת האהבה כתב בעל 'השפת אמת'^{קט"ז}: נאמר במדרש על הפסוק "שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעים תכסה אהבה". העניין הוא, דיש שקיים בכלל ישראל אהבה לאביהם שבשמים, וכמו כן נמצא בכל פרט בכל ישראלי נקודה אחת של אהבה להשם, שעל זה נאמר 'מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבה' (שיר השירים פרק ח

קטו תומר דבורה פרק ה, וראה שם עוד

קטז שפת אמת ויקרא צו תרמ"א המחבר הינו רבי יהודה אריה לייב זצוק"ל מגור, נולד בשנת ה'תר"ז כ"ט ניסן, בעיר וארשה שבפולין, לאביו רבי אברהם מרדכי בן האדמו"ר רבי יצחק מרדכי בעל החידושי הרי"ם, ולאמו מרת אסתר.

קז משלי פרק יפסוק יב

פסוק ז). אכן יש חטאים המסלקים זאת האהבה, וזה הסימן שכל זמן שנשאר האהבה והתשוקה בלב איש ממילא לא היה החטא בעצם הפנימיות האדם לא חטא לשמה רק במקרה נכשל כאירוע חד פעמי ואז על חטא עראי ושווג הכתוב אומר 'על כל פשעים תכסה אהבה'.

דקשה הלא הכל כל העונות יביא הקב"ה במשפט, א"כ כציד תכסה האהבה על החטא, התשובה לכך היא רק אותה אהבה הגדולה בלב האדם שגוברת על תאוות החטא, שעל ידי החטא לא נתבטלה ממנו האהבה, המשמעות היא שאהבה גברה על החטא אז צדק הדין נותן שתכסה אהבה על הפשעים"

אופנים לקיום מצוות אהבת ה'

האם ניתן לצוות על האדם לאהוב את ה'? טרם נדון באופנים לקיום המצווה, נברר את עצם הדרישה והציווי לאהבת ה'. ציווי זה מעלה תמיהה ועמה נשאלת השאלה, כיצד ניתן לצוות על האדם לאהוב, הרי אהבה היא תכונה רגשית, האם יתכן שעל ידי רצון האדם לקיים את ציווי ה', יוכל הוא לשלוט ברגשותיו ולהפעיל את תכונת האהבה אליו יתברך?

כתשובה לשאלה זו, כתב בשפת אמת^{ק"ח} וכן כתב גם בספר 'הכתב והקבלה'^{ק"ט} "והאמת, כי הקושיה היא עצמה התירוץ, שמזה מעצם

ק"ח שפת אמת דברים ואתחנן תרל"ד. נכתב ע"י רבי יהודה אריה לייב אלטר זצוק"ל. היה האדמו"ר השלישי בשושלת אדמו"רי חסידות גור, ספרו, הוא אוסף של דרשות על פרשת השבוע וחידושים על הש"ס.

ק"ט הכתב והקבלה, שמות כ'ו:א' מחבר: יעקב צבי מקלנבורג מטרת הספר "הכתב והקבלה" היא לחבר את התורה שבכתב ("הכתב") עם התורה שבעל פה ("הקבלה") על ידי שהוא מראה את היסודות הלשוניים והדקדוקיים של דרשות חז"ל בטקסט המקראי. המחבר היה מתנגד של התנועה הרפורמית שניסו להחליש את כח התורה שבעל פה.

הציווי לעם ישראל נלמד, שיש בכוחם בטבע כל איש ישראל לאהוב להשם יתברך בכל ליבו ונפשו, ורק שכן זה נטמן בעומק הלב, ועל ידי הרצון והתשוקה ניתן למצא זאת האהבה שתורגש באדם על זה נאמר "ק"יגעת ומצאת תאמין".

פירוש, שעל ידי שמשים האדם בליבו תמיד ומשתוקק לאהבת בוראו נגלה לו רוח הקדושה אשר בקרבו. על זה נאמר 'קכא' חיי עולם נטע בתוכנו', והכלל שכל מצוות שבתורה הם כללים, והפרטים הם איך לבוא לקיום המצווה, הוא בחינת תורה שבעל פה... ואף שקשה לצייר לקיים בכל לבבך, מכל מקום צריך להיות הרצון והתשוקה לבא לזה בכל עת, ועל ידי זה נפתחים השערים שבלב האדם כנ"ל".

כן כתב הרב גם במקום אחר "קכב" האהבה ורצון שנמצא בלבבות בני ישראל הוא הכוח אשר נטע השי"ת בתוכנו בעת קבלת התורה, ואינו בכוח אנושי, כי היראה ושאר המידות הוא כל אחד לפי כוחו, והאהבה היא מתנה מהקב"ה"

כעין זה כתב הרב גם בפרשת "והיה אם שמע".." "קכג" לאהבה וכו' פירוש הפסוק, כי תכלית המצוות הם כדי לבוא לאהבת ה', כי איך אפשר לבשר ודם לבא לאהבת הבורא? וכן הקשו הפילוסופים, כי איך שייך ציווי באהבה, אם אין הנפש אוהב בעצם. ולא מחכמה

קכ "אמר רבי יצחק: אם יאמר לך אדם 'יגעת ולא מצאתי' - אל תאמן; 'לא יגעת ומצאתי'; אל תאמן; 'יגעת ומצאתי' - תאמן" מגילה דף ו עמוד ב

קכא בבכרת התורה

קכב שפת אמת שמות שקלים תרמ"ט

קכג שפת אמת ויקרא צו שנת תרנ"ד

שאלו זאת, רק מחסרון המצוות שלהם, אבל בני ישראל על ידי המצוות מתעורר בהם האהבה".

עוד כתב הרב^{קכד} "במצוות ואהבת מקשים החוקרים, איך שיך ציווי על האהבה, אבל באמת היא מתנה מן השמים ועל ידי תורה ומצות יכולים לעורר האהבה. והנה השבת נקראה מתנה טובה כי השבת היא בחינת אהבה, כמו שכתוב בספרים, כי בימי המעשה העבודה נעשית בעיקרה ביראה, ובשבת קודש באהבה, ועל ידי היראה בימי המעשה זוכים בשבת קודש לאהבה, וכמו כן על ידי אהבה שבשבת יש להוסיף היראה בימי המעשה, כעניין שאמרו: "קכה^ה יראתי מתוך שמחתי, ושמחתי מתוך יראתי".

ניתן להשלים את דבריו על פי מה שכתב בשני לוחות הברית^{קכו} בשם המדרש וז"ל: 'על כל פשעים תכסה אהבה' דכתיב 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה'^{קכז} דכתיב 'מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה'^{קכח}. פירוש שיש בכל לב איש ישראל נקודה טמונה בהתלהבות לה' שלא יוכל להיות נכבה.

והגם שהציווי כי לא תכבה הוא לאו איסור מהתורה לכבות את אש המזבח, אבל הוא הבטחה גם כן. וכמו שכתבו חז"ל^{קכט} 'אף על פי שאש

קכד שפת אמת ויקרא צו שנת תר"מ

קכה אליהו רבה ג "עוד אמר דוד המלך עליו השלום אני יראתי מתוך שמחתי, ושמחתי מתוך יראתי - ואהבתי עלתה על כולם"

קכו שני לוחות הברית, עשרה מאמרות, מאמר שלישי ורביעי ט"ז

קכז ויקרא פרק ו פסוק ו

קכח שיר השירים פרק ח פסוק ז

קכט רמב"ם יד החזקה הלכות תמידין ומוספין פרק ב (א) מצות עשה להיות אש יקודה על המזבח תמיד, שנאמר "אש תמיד תוקד על המזבח", אף על פי שהאש ירדה מן השמים מצוה להביא אש מן ההדיוט, שנאמר "ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח"

יורד משמים מצווה להביא מן ההדיוט'. כמו כן בנפש האדם שצריך להיות תשוקת רשפי אש בלב בוער לעבודת הבורא יתברך ולחדש בכל יום זה ההתלהבות כמו שכתוב 'ובער עליה הכהן^{קל}'. כל עובד ה' נקרא כהן.

התעוררות האהבה בליבות בני ישראל היא העבודה שבלב, היא התפילה שבמקום קורבן. וכשיש-ההתלהבות, כל מחשבה זרה העולה על הלב נשרפת. כמו שכתוב בזוהר הקדוש^{קלא} "מחשבה רעה העולה על מוקדה" ניתן לשרוף את אותה מחשבה רעה, ולהעביר אותה מתוך הקודש, באותו רצון שעולה למעלה.

על אהבה זו הטמונה בליבות ישראל כתב 'בשם משמאל'^{קלב} "ושירה זו של הים מעיד על זה, כי הוציאו מליבם פרשה בתורה קודם קבלת התורה, ע"י שבאו אל אמונת ה', נתגלה פנימיות אהבת ה' שהוא בעצם בנפשות בני ישראל. וכן איתא במדרש, כי תורה וישראל קדמו לעולם. ואמרו מחשבתן של ישראל קדמה אפילו לתורה ע"ש פרשת בראשית".

פירושם של דברים שע"י שמשים האדם לליבו תמיד ומשתוקק לבוא לאהבת בוראו, נגלה לו רוח הקדושה אשר בקרבו וזה הנאמר 'חיי עולם נטע בתוכנו'.

קל ויקרא פרק ו פסוק ה "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים"

קלא זוהר, כרך ב (שמות), פרשת פקודי, רל"ט: "והכא אתיהיבת ליה לאתוקדא ההיא מחשבה רעה, ולאעברא לה מגו קדשא, בהאי רעותא דסלקא לעילא". (תרגום: וכאן ניתנה לו לשרוף את אותה מחשבה

רעה, ולהעביר אותה מתוך הקודש, באותו רצון שעולה למעלה).

קלב שם משמואל, סוכות ט' ט'

בעל הסמ"ג^{קל} כתב בעניין אופן קיום מצוות אהבת ה': "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, בשלשה עניינים אופנים הזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל בעבודתו, במורא שנאמר את ה' אלהיך תירא, בקבלת שכר שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים, באהבה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך ושלשתן חלוקין ונבדלים בעבודתם זה מזה.

במורא: כי כמה אנשים עושים מצוות המלך שאינם עושים אותם לא מפני אהבת המלך ולא מפני קבלת שכר אלא מיראת המלך פן יזיקם וכמו כן אנשים שאומרים לעבוד את הקב"ה, פן יזיקם בעולם הזה ולאחר מיתה, פן ידון אותם בגיהנום ודאי מידה טובה היא שירא מלפני הקב"ה כאשר ציווהו, אבל זו אינה עיקר העבודה, כי עיקר מחשבתו לצורך עצמו.

בקבלת שכר: וכן ישנם אנשים שעובדים את הקדוש ברוך הוא על דעת שייטיב להם בעולם הזה ובעולם הבא. ודאי מידה טובה היא שמאמין בהקב"ה שייתן לו שכר טוב, אבל זו אינה עיקר העבודה כי עיקר מחשבתו לצורך עצמו.

באהבה: אבל אופן העבודה הטוב והנעלה ביותר, היא הכתובה אצל ייחוד שמו 'ואהבת', לעבוד את הבורא מאהבה, שלא על מנת לקבל פרס. ועל דרך זה אמרו רבותינו^{קלד} 'אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס'.

קלג רבי משה בן יעקב מקוצי זצוק"ל מבעלי התוספות בצרפת מחבר "ספר מצוות גדול" הידוע בשם סמ"ג מצוות עשה ג' לאהוב את ה'

קלד מסכת אבות פרק א משנה ג "אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם".

אהבת ה' מתוך השגה בו יתברך

אומר הרמב"ם, התורה ביארה לנו כי העבודה שבלב, תהיה נכונה אחר ההשגה בהשם, וכפי גודל ההשגה כך תהיה האהבה בו יתברך. ורק אחר שתהיה האהבה בלב האדם, תהיה העבודה שבלב שלמה. טיבה של העבודה שיתמקד האדם במחשבתו רק בהשם יתברך ויתבודד בה כפי היכולת. השגה, כוונתו על ההשגה השכלית, לא על דמיונות. אחר ההשגה כחלק מהעבודה, להתמסר אליו, וזה יצליח על פי הרוב, בכדידות ובהתפרדות מחיי העולם. לשון הרמב"ם^{קל"ה} "והנה ביארה התורה כי זאת העבודה האחרונה אשר העירונו עליה בזה הפרק, לא תהיה אלא אחר ההשגה, אמר לאהבה את ה' אלוקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, והנה ביארנו פעמים רבות כי האהבה היא כפי ההשגה, ואחר האהבה תהיה העבודה ההיא, אשר כבר העירו רז"ל עליה, ואמרו זו עבודה שבלב, והיא אצלי שישים האדם כל מחשבתו^{קל"ו} במושכל הראשון, ולהתבודד בה כפי היכולת, ולזה תמצא דוד ע"ה שצווה את שלמה בנו והזהירו מאד בשני העניינים האלה, רצוני לומר להסתכל בהשגתו, ולהשתדל בעבודתו אחר ההשגה, אמר: "קל"ז ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין, אם תדרשנו ימצא לך ואם תעזבנו יזניחך לעד" והאזהרה לעולם היא על ההשגות השכליות

קל"ה רמב"ם מורה נבוכים ג':נ"א, נ"ב

קל"ו המושכל הראשון הוא בלא ספק, שהשם יתברך, צריך שישים האדם כל מחשבתו במושכל הראשון (מורה נבוכים).

קל"ז דברי הימים א (פרק כח פסוק ט)

לא על הדמיונות, כי המחשבה בדמיונות לא תקרא דעה, ואמנם תקרא העולה על רוחכם. הנה התבאר כי הכונה אחר ההשגה היא להתמסר אליו, ולהשים המחשבה השכלית בחשקו אליו תמיד, וזה ישלם יצליח על מחמת הרוב הזמן בבדידות ובהתפרדות מהחומר, ומפני זה ירבה כל חסיד להיפרד ולהתבודד ולא יתחבר עם אדם רק לצורך הכרחי".

כך נראה בדברי האדמו"ר הזקן^{קל"ח} שההשגה היא גורמת לשמחה אהבה ודבקות בהשם, שכתב "עוד זאת תהיה שמחת הנפש האמיתית ובפרט כשרואה בנפשו בעתים מזומנים שצריך לזככה ולהאירה בשמחת לבב אזי יעמיק מחשבתו ויצייר בשכלו ובינתו עניין ייחודו יתברך האמיתי: איך הוא ממלא כל עלמין, עליונים ותחתונים, ואפילו מלא כל הארץ הלזו הוא כבודו יתברך, וכולא קמיה כלא חשיב ממש, והוא לבדו הוא בעליונים ותחתונים ממש, כמו שהיה לבדו קודם ששת ימי בראשית, וגם במקום הזה, שנברא בו עולם הזה, השמים והארץ וכל צבאם, היה הוא לבדו ממלא המקום הזה, וגם עתה כן הוא לבדו בלי שום שינוי כלל, מפני שכל הנבראים בטלים אצלו במציאות ממש וכו'".

והנה כשיעמיק בזה הרבה ישמח ליבו ותגל נפשו אף גילת ורנן בכל לב ונפש ומאד באמונה זו כי רבה היא כי היא קרבת אלוהים ממש וזה כל האדם ותכלית בריאתו ובריאות כל העולמות עליונים ותחתונים להיות לו דירה זו בתחתונים.

קל"ח האדמו"ר הזקן (מתב"ד) רבי שניאור זלמן מלאדי זצוק"ל, מחבר ספר התניא פרק ל"ג.

אהבת ה' ע"י התבוננות בבריאה

טרם נדון בקיום הצייווי אהבת ה' באמצעות התבוננות, נבאר תחילה את המושג התבוננות. המושג התבוננות יכול לשמש אותנו במובנו האחד כפעולת עיון, מחשבה חוקרת ומעמיקה והסתכלות פנימית של האדם אל העצמים בהם הוא מתבונן.

באופן אחר, המושג התבוננות מתפרש כחוויה מיסטית והתנסות רוחנית. לעומת זאת בעולם המדע, המושג התבוננות עשוי להשתמע כתצפית מסודרת בתופעות. המונח העברי של התבוננות משמש גם לתיאור מצב נפש של התעמקות בעצמי, או התבוננות פנימית והתמקדות. למשל: התבוננות פרטנית בכל אחד מאיברי הגוף בנפרד, תוך העברת המודעות מאיבר לאיבר.

באמצעות ההתבוננות, עשוי האדם להגיע לתובנות שאינם מושגים ע"י מחקר. המעלה בפעולת ההתבוננות היא שהאדם לומד ומשיג דווקא כאשר הוא יוצא מנקודת הנחה שאינו יודע דבר. ההתבוננות הינה מרכיב עיקרי בהכרה באחדות האל הנוסיס^{קלט}. ההתבוננות הנעלה ביותר היא התבוננות בהנהגת האל ובמעשיו, כדרך ואמצעי חיבור לכוח העליון.

קלט הנוסיס היא המילה היוונית הקלאסית למושג המיסטי "אחדות" או "איחוד". היא השקפה פילוסופית הטוענת שמאחורי ריבוי הדברים שסביבנו מסתתר עיקרון אחד: גורם יחיד בלתי משתנה ובלתי ניתן לחלוקה שאחראי למופעים השונים שבטבע ומסביר אותם.

התבוננות בעיני חז"ל

חכמים עסקו רבות בהתבוננות כפעולת הכרה של האדם בכל דבר, במיוחד בתחומים רוחניים. ההתבוננות שובחה ע"י קמ^{רבי} יעקב אנטולי זצוק"ל כפעילות רוחנית ראויה וכך הרמב"ם קמא^{הגדיר} את ההתבוננות כהתעמקות שנייה לאחר ברור ראשוני, בכותבו: 'כי אין הדבר כמו שחשבתו בתחלת המחשבה, כמו שיתבאר עם ההתבוננות לזה הדבר'. ההתבוננות אף נבחנה בדברי חכמים כתועלתית מן הבחינה המוסרית, כך רבי הלל בן שמואל מווירונה בספרו 'תגמולי הנפש' בהקדמה, כתב על התשוקה אל 'התבוננות מופשטת מתאוה וקנאה'.

הרמב"ם קמב^{הבדיל}, הבדיל בין התבוננות בדמיוני שאינו קיים, לבין ההתבוננות במציאות. דעתו, שנצטוונו לאהוב את ה' יתברך באמצעות התבוננות במעשיו הנפלאים, כפי שכתב קמג^{שהדרך}, לאהבתו היא על ידי התבוננות בבריאה. מדבריו מובן שכאשר התורה מצווה אותנו לאהוב את ה', אכן הדבר אפשרי ותלוי בפעולות שלנו.

כך לשונו: "האל הנכבד והנורא הזה - מצווה לאוהבו וליראה ממנו, שנאמר: 'ואהבת את ה' אלוהיך' (דברים ו ה, דברים יא א) ונאמר: 'את ה' אלוהיך תירא' (דברים ו יג, דברים י כ) והיאך היא הדרך לאהבתו

קמ אשר חי באיטליה ובצרפת, בספרו "מְלֻמֵּד התלמידים" (סימן פ"ה) על חשיבות "השתדלות בלמוד ובהתבוננות".

קמא רבי משה בן-מימון, הרמב"ם, בספרו מורה נבוכים א', ב'

קמב רמב"ם רבי משה בן-מימון, מורה נבוכים, א', ע"ד

קמג רמב"ם בספרו ההלכתי משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ב', הלכה ב'

ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד: 'צמאה נפשי לאלוהים לאל חי' (תהלים מב ג).

וכשמחשב בדברים האלו עצמם מיד הוא נרתע לאחריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות. כמו שאמר דוד: 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו'. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה ריבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם. כמו שאמרו חכמים בעניין "אהבה": "שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם".

וכן עוד כתב הרמב"ם בספר המצוות, שהדרך לאהבתו היא על ידי התבוננות במצוות התורה: "קמ" שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציווייו ופעולותיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזוהי האהבה המצווה עלינו... הנה ביארנו לך, שבהסתכלות התבוננות תבוא לידי השגה, וימצא לך תענוג ותבוא האהבה בהכרח".

ונראה כי מתקיימים שתי הדרכים, דרך אחת: על ידי התבוננות במצוות התורה יכול להידבק בבוראו תכלית הדביקות. ודרך שניה ע"י התבוננות בבריאה יש בידו להגיע לדביקות ואהבת השם. כעין זה כתב בספר החינוך^{קמ"ה} "מצות אהבת השם - שנצטוונו לאהוב את המקום ברוך הוא, שנאמר (דברים ו', ה') 'ואהבת את ה'

קמד ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ג'

קמה ספר החינוך מצוה תי"ח

אלהיך'. וענין המצווה שנחשוב ונתבונן בפקודיו התורה ופעולותיו מעשיו והנהגתו הבריאה עד שנשיגהו כפי יכולתנו. ונתענג בהשגתו בתכלית העונג, וזאת היא האהבה המחוייבת. כלומר, שעם התבוננות בתורה תתיישב האהבה בלב בהכרח".

כך כתב גם רבינו בחיי^{קמז} "וענין האהבה, שיתבונן האדם בתורתו ובמצותיו וישיג בהם השם יתברך ויתענג באותה השגה בתכלית התענוג, ולכך סמך לו מיד: והיו הדברים האלה, ביאר בזה עניין האהבה בהשם יתברך איך היא"

מתוך דברי חז"ל הנ"ל, אנו למדים כי ע"י התבוננות בבריאה ובהנהגת ה', בתורה ובחוקותיה, יתפעל האדם מעוצמתו יתברך ויבוא לידי השגה בו, דבר המעצים את האמונה ומייצר אהבה אליו יתברך.

עוד כתב בספורנו^{קמח} "ועתה ישראל.. והתבונן מה ה' אלהיך שואל מעמך שאינו שואל דבר לצרכו כי אם ליראה. וזה תעשה בהתבוננך באופן שתדע גדלו. ולאהבה אותו וזה תשיג בהתבוננך אל דרכי טובו. וכל זה הוא שואל לטוב לך כדי שתזכה לחיי עולם".

ה'ארחות צדיקים' מחזק את עניין ההתבוננות וכתב שזו הדרך להשיג בו אהבת השם ברוך הוא^{קמט}: "בשעה שיתבונן האדם במעשיו ובברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ -מיד הוא אוהב את המקום ברוך הוא, ומשבח

קמו רבינו בחיי דברים פרק ו' פסוקים ה'-ו'

קמז ספורנו דברים י"ב.

קמח ארחות צדיקים בשער האהבה, אהבת השם

ומפאר, ומתאווה תאווה גדולה לידע את השם הגדול; כמו שאמר דוד (תהלים מב ג): "צמאה נפשי לאלהים לאל חי".

וכשמחשב בדברים האלה שאמר דוד מיד הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד, וידע שהוא בריה קטנה שפלה ואפלה, עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות; כמו שאמר דוד (שם ח ד): 'כי אראה שמייך מעשה אצבעתיך', וסמייך לה: "מה אנוש כי תזכרנו" (שם פסוק ה). ובזמן שאדם מתבונן בדברים הגדולים, ומכיר גדלותו ממלאך וגלגל, ויראה חכמתו של הקדוש ברוך הוא בכל היצורים ובכל הברואים - מוסיף אהבה למקום ברוך הוא, ויצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב את המקום ברוך הוא, ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשיערוך ישווה עצמו לאחד מהגופים הקדושים אשר ברא השם ברוך הוא.

ובמקום אחר נאמר (איוב א א): 'וירא אלוקים', ובארו שמתיירא מדין עונש שמים ומגיהינום, ומעונשי עולם הזה (סוטה כו ב). וזאת המידה רחוקה מן האהבה מאוד מאוד.

אבל יירא מהשם יתברך כמו אדם שאוהב את אשתו והיא אוהבתו, והוא ירא לעשות דבר כנגדה פן יאבד אהבתה - כן הדבר הזה: חוצב רשפי אש אהבת הבורא יתעלה, ויירא לעבור על מצוותיו פן יפסיד אהבת הבורא יתברך. וזהו "עבדו את יי ביראה" (תהלים ב יא) היא יראת האהבה, 'וגילו ברעדה' 'מרוב פחד הבורא תגילו לעשות חפצו.

וזאת היראה היא יראת האהבה, ועליה נאמר (ישעיהו לג ו): 'יראת יי היא אוצרו'. ואין האהבה הזאת מתקיימת אלא במי שנותן דעתו לקיים כל המצוות כהלכתן, כי מי שאינו יודע המצוות אשר ציווהו יוצר הכל - אין זה נקרא 'אוהב' גמור. לכן יאהב כל אשר יביאהו

לאהבת הבורא ברוך הוא וברוך שמו. והעושה זה - טוב לו בעולם הזה ולעולם הבא".

"ועל ידי התבוננות כל הנ"ל בעומק הדעת אזי ממילא בא לבחינת "רצוא" בקריאת שמע, להיות ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך. וזהו טעם אמירת פסוקי דזמרה וברכות ק"ש, כהכנה לקריאת שמע, כי תכלית קריאת שמע היא לבוא לידי התעוררות אהבה גדולה לה' ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך, שיהיה נמשך בכל ליבו ממש אל הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ומגיעים לכך על ידי התבוננות בעומק הדעת, כיצד כל 'צבא השמים' הם בביטול תמידי להקב"ה, מחמת הסגתם ברוממות האל, שכל העולמות כולם כלא נחשבים ממש לגבי הקב"ה עצמו וככל שהאדם משיג יותר ביטול זה 'דצבא השמים', כך יתעורר יותר גם הוא בתשוקה עזה יותר לדבוק בהקב"ה בכבודו ובעצמו^{קמט}."

"עוד כלל גדול לבינונים, יש שאינם יכולים להגיע על ידי התבוננות לאהבת ה' בהתגלות הלב, שתהיה להם תשוקה מורגשת בלב לאלקות, אלא רק לבוא להסכמה והחלטה שראוי לדבקה בו יתברך בכל לב ונפש ומאד על ידי לימוד התורה וקיום המצוות, ועליהם לדעת שאם עושים כן מתוך עומק נפשם היינו שמתבוננים ומעמיקים במוחם בגדולת ה' כדי לעורר החלטה זו בליבם ובכוח זה אכן לומדים תורה ומקיימים מצוות בכל ליבם, נפשם ומאודם, הרי גם זו היא עבודה תמה ומושלמת ועל ידי

קמט ספר תורה אור ולקושי תורה ע"פ חסידות מבוארת - מועדים ב שם מחבר שניאור זלמן בן ברוך מלאדי מקום הדפסה ניו יורק שנת הדפסה תשס"ח

עבודה זו נמשכת להם חיות והתלהבות בתורה ומצוות כאילו עסקו בהן מתוך אהבת ה' בהתגלות הלב, הואיל ועבודה פנימית זו היא סיבת עיסוקם בתורה ובמצוות ובלעדיה היה עיקר עיסוקם בצרכי הגוף בלבד^{קנ}

אהבת ה' ע"י קיום המצוות ולימוד התורה

כתב השפת אמת^{קנא} שאהבת ה' היא מידה התלויה בנו וניתן להגיע אליה באמצעות קיום תורה ומצוות. זאת משום שעל ידי קיום מצוות, נעשה האדם דומה במידותיו ובמעשיו להקב"ה. על כך כתוב 'רצה הקב"ה לזכות את ישראל', בבחינת אהבת חסד, 'לפיכך הרבה להם תורה ומצוות'. זאת על פי הכלל האומר: שורש אהבה הדבר המניע באהבה התדמות רצון להיות דומה האוהב אל הנאהב. ניתן לומר כי מידת איכות והדיוק בהתדמות אליו, היא מידת הדבקות בו יתברך. 'ובספר הישר'^{קנב} איתא כי שורש אהבה התדמות האוהב אל הנאהב. ולכן כאשר קדשנו הקב"ה במצוותיו ומידותיו ומתדמין אנו במעשינו ומידותינו אל מידות הבורא ית"ש ולמעשיו, בזה יש לנו דביקות בו יתברך. והיא בחינת אהבת חסד, מה שזיכה אותנו הקב"ה במצותיו".

קנ ספר ליקוטי אמרים תניא עם פירוש הסידות מבוארת - ב. מאת המחבר: הרב אליעזר יצחק, מקום הדפסה ניו יורק שנת הדפסה תש"ע

קנא שפת אמת דברים פרשת עקב תרנ"ח

קנב ספר הישר נכתב על ידי רבנו תם, מגדולי בעלי התוספות, המכיל שני חלקים: הראשון הוא חידושים לתלמוד הבבלי, והשני הוא שאלות ותשובות.

כיצד נעשית הפעולה של ההדמות להקב"ה? ממשיך הרב וכותב "ותר"ג (613) המצוות מזכין רמ"ח ושס"ה (613) איברים שבאדם, ובזה זוכין לאהבת ה'".

הרב מסביר את פירושו מתוך הפסוקים: "והנה בפרשה ראשונה בקריאת שמע כתב סתם 'ואהבת'" ללא כל הסבר כיצד להגיע לאהבה זאת, משום 'והיא מדרגה גדולה כמו שהיה לבני ישראל בשעת קבלת התורה' כמו שכתב בתהילים על מעלתם בשעת קבלת התורה 'אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם'^{קנג}. בזמן מתן תורה בני ישראל היו בדרגה של 'אהבה בעצם' כלומר בטבעם, מבלי לבצע שום פעולה.

הפרשה השנייה - 'והיה אם שמוע', היא בחינת קבלת עול מצות והיא מדרגה נמוכה יותר מקודמתה, כמו שנראה מהגמרא בברכות^{קנד} שם כתוב 'ואספת דגנך' - כשאין עושים רצונו של מקום'. כאשר האדם עובד קשה לצורך קיומו, מראה הדבר שאין הוא עושה כמו שצריך רצונו של מקום, 'כי כאשר עושים רצונו של מקום, אין לו צורך בעשייה אחרת בעולם והוא כמלאך, שאין בו רק השליחות'. מהגמרא ניתן לראות כי הפרשה השנייה מורה דרך לרכוש את אהבת ה' ע"י קיום תורה ומצוות עד כדי כך שלא נצרך עיסוק בעול דרך ארץ והיא שנייה במעלה מהאהבה הטבעית שבה היו בני ישראל במעמד הר סיני. מוסיפה הגמרא

קנג תהילים פרק פב פסוק ו

קנד ברכות דף לה עמוד ב "בזמן שישאל עושי רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים שנאמר (ישעיהו סא, ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין ישראל עושי רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י עצמן שנאמר (דברים יא, יד) ואספת דגנך"

ואומרת 'וכשאין זוכים למדרגה זו, צריכים לעורר את האהבה בכוח המצוות כנ"ל.

גם הרמב"ם כתב כן בספר המצוות, שהדרך לאהבת ה' היא על ידי התבוננות במצוות התורה: "קנ"ה שנתבונן ונסתכל במצוותיו וציווייו ופעולותיו, כדי שנשיגהו ונתענג בהשגתו תכלית התענוג וזוהי האהבה המצווה עלינו. ולשון ספרי: ו'לפי שנאמר 'ואהבת את ה' אלוקיך' (דברים ו, ה) יודע אני כיצד אהב אוכל לאהוב את המקום? תלמוד לומר: 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על-לבבך' תקיים את המצוות שמתוך כך אתה מכיר מי שאמר והיה העולם' הנה ביארנו לך, שבהסתכלות התבוננות במצוות התורה תבוא לידי השגה, וימצא לך תענוג ותבוא האהבה בהכרח".

עוד כתב הרמב"ם קנ"ו "אבל הדעות אשר למדתנו התורה והם השגת מציאותו יתברך ואחדותו, הדעות ההם ילמדונו האהבה כאשר בארנו פעמים, וכבר ידעת רוב האזהרה שהזהירה התורה על האהבה, ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, כי שתי התכליות והן האהבה והיראה יגיעו בשני הדברים, האהבה תגיע בדעות בידיעות שירכוש בלימוד התורה, הכוללות השגת מציאות השם יתברך על אמיתתה, והיראה תגיע בכל מעשי מצוות התורה כמו שבארנו, והבן זה הביאור".

עוד בעניין השגת אהבת ה' כתב בספר העיקרים קנ"ז, שממידת הצדק והאמת היה ראוי והוגן שעל האדם יחול חיוב ליראה את

קנה ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ג'

קנו רמב"ם מורה נבוכים ג':נ"א, נ"ב

קנו ר' יוסף אלבו, ספר העיקרים ג':ל"א

השם יתברך וללכת בדרכיו ולאהבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש וזאת על מנת שישגי האדם את אהבת השם, שהיא שלמותו הנפשית. מאחר שהשגת מעלה זו מאוד קשה לבני האדם, ללא כל סיוע, ולכן נתן לנו השם, ברוב רחמיו וחסדיו את קיום התורה והמצוות שעל ידי קיומם, תושג תכונת אהבת השם בלב האדם, המגיעת לו מצד יגיעת התורה בכל לב ובכל נפש.

וז"ל: "ובעבור זה אמר הכתוב ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך לשמור את מצות ה' אלוקיך" וגו' (דברים י"ב). וביאורו של הפסוק שמשה היה אומר לישראל על גודל חסדי ה' ומפליג בשבחו. מן הדין היה ראוי לאדם ליראה את השם יתברך, ללכת בדרכיו, לאהבה אותו ולעבדו בכל לב ובכל נפש, כדי שישגי שלמותו הנפשית. מאחר וזוהי מעלה ומדרגה גבוהה שקשה להשגה, הקל עליו על עם ישראל השם יתברך, ותחת במקום כל זה לטרוח בדבר שקשה בהשגה, ציווהו לשמור חוקת השם ומצוותיו בלבד, וכך תושג מאליה התכונה אהבה המגיעת לו מצד העבודה בכל לב ובכל נפש".

לאור זאת פירוש הפסוק כך: ועתה ישראל ראה והבן גודל העצמת חסדי ה', שאינו שואל מעמך באופן ישיר יראתו, אהבתו בכל לב ונפש, דבר שהיית מחויב לעשות, כי אם ^{קנ"ח} לשמור מצוות ה' ואת חוקותיו אשר אנכי מצווך היום לטוב לך, וכל זה לטוב לך. זאת משום שבאמצעות שמירת מצוות התורה, תושג התכלית האנושית - אהבת ה' והדבקות בו.

"והבן זה הפירוש בזה הפסוק^{קנט} כי הוא מופלג גדול מאד, שע"י תוסר תתבטל בו הקושיא שהקשו עליו על הפסוק כשאמרו^{קס} אטו יראה מלתא זוטרתא היא וכי יראת ה' דבר קטן הוא? ותרצו אין כן לגבי משה מלתא זוטרתא היא (דבר קטן הוא), ואין תירוץ זה מספיק, כי יש לבעל הדין לחלוק ולומר שאין ראוי שיאמר העשיר המופלג לעני שאין לו כלום, מה אני שואל מעמך כי אם אלף זהובים, לפי שאלף זהובים לעני, דבר גדול הוא וקשה ההשגה, ואין העשיר מדבר בזה נכונה באופן סביר.

ולפי דרכנו הבנתנו את הפסוק מתפרש ענין הקושיא יפה, כי אין השם יתברך מבקש דבר שהוא קשה ההשגה, אלא קיום מצוות התורה, כי תכונת היראה והאהבה שעל ידה יושג השלמות האנושי תבוא מאליה תמשך אל קיום מצוות התורה"

קנט דברים פרק י פסוק י"ב "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"

קס ברכות דף לג עמוד ב. אמר ר' חנינא: הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים. (שביד האדם יכולת הבחירה החפשית לעבד את ה', או שלא לעשות כן). וראיה לדבר, שכן נאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים י, יג). הרי שדברים אלה צריך ה' לשאול מן האדם, לפי שהבחירה בידי האדם בלבד.

על פסוק זה שואלים: נאמר בו "מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה", ועל כך תמהים: אטו (וכי) יראת שמים מילתא זוטרתא (דבר קטן) היא? שנאמר בו לשון זו "מה... כי אם", והאמר (והרי אמר) ר' חנינא משום (בשם) ר' שמעון בן יוחאי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנוזו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיהו לג, ו) שהדבר היחידי שה' מחשיב אותו ואוצר אותו הריהו יראת שמים בלבד.

על כך משיבים: אין (כן) לגבי (אצל) משה מילתא זוטרתא (דבר קטן) היא. (שכך) אמר ר' חנינא כמשל: לדבר: אדם שמבקשים ממנו כלי גדול, ויש לו דומה עליו ככלי קטן משום שהדבר נמצא כבר בידו. ולהפך, אפילו כלי קטן שמבקשים מאדם ואין לו ברשותו - דומה עליו ככלי גדול. על כן, משה רבינו יכול היה לומר "מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה", שבעיניו היה זה דבר קטן.

כתב ב'שפת אמת'^{קסא}: בעניין אהבת השם באמצעות קיום תורה ומצוות "ואין האהבה הזאת מתקיימת אלא במי שנותן דעתו לקיים כל המצוות כהלכתן, כי מי שאינו יודע המצוות אשר ציווהו יוצר הכל - אין זה נקרא 'אוהב' גמור. לכן יאהב כל אשר יביאהו לאהבת הבורא ברוך הוא וברוך שמו. והעושה זה - טוב לו בעולם הזה ולעולם הבא".

עוד במקום אחר^{קסב} כתב ששמירה וקיום תורה ומצוות, הם כלים שבאמצעותם אפשר להגיע לתכלית שהיא אהבה ודבקות בהשם. בלשונו: "בפרשת והיה אם שמוע כו' לאהבה כו' ולעבדו בכל לבבכם. פירוש הפסוק כי תכלית המצוות הם כדי לבוא לאהבת ה', כי איך אפשר לבני ישראל לבוא לאהבת הבורא? וכן הקשו הפילוסופים כי איך שייך ציווי באהבה אם אין הנפש אוהב בעצם מטבעה ולא מחכמה שאלו זאת, רק מחסרון המצוות שלהם. אבל בני ישראל ע"י קיום המצוות מתעורר בהם האהבה".

את תכונת האהבת השם, קבלו בני ישראל במעמד הר סיני, בו הגיע למעלה רוחנית גבוה, כך הרב כתב^{קסג} על הפסוק^{קסד} והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך: "כי בקבלת התורה קבלו בני ישראל זאת האהבה, כדכתיב^{קסה} נפשי יצאה בדברו, והטעם כי ראו בעין את מאמר 'אנכי ה' אלקיך' וכפי

קסא שפת אמת, בראשית, תולדות ו'ג'

קסב שפת אמת ויקרא (פסח ב'זח').

קסג שפת אמת ויקרא צו שנת תרנ"ד

קסד דברים פרק ו פסוק ו

קסה שיר השירים פרק ה פסוק ו "פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני"

התבררות התאמתות בלב ועין האדם בהרגשה ובראייה, כי כל חיותו של האדם מאת השי"ת, כתוצאה מכך בכל רגע תבער ולא תכבה האהבה, כמשפט ככלל טבעי, שכל עלול - נוצר, במהותו להיות נמשך אחר עילה - יוצר שלו... כי ממנו חיותו, אך הטבע זרימת החיים מסתיר ומחשיך את ההרגשה והראייה מלהכיר את האמת, ובקבלת התורה הקב"ה האיר עיניהם של ישראל וראו והבינו כי ידבר יקיים בדיבור האלוקים את האדם בכל רגע ועל ידי זה, הבנת הדבר וחי". ומאותה עת, נשארה אהבת ה' נטועה וטמונה בליבותיהם של ישראל.

כוח קבלת התורה השגה שניתנה בסיני הוא נמסר להמשך הדורות בכתב, וכל המייגע עצמו בדברי תורה לעולם תמיד יכול להכיר זה החיות, וזה שאמר בספרי, מתוך הדברים האלה לימוד התורה אתה מכיר משיג את מי שאמר והיה העולם, ורואה האדם בעיני השכל כי כל חיותו מאתו יתברך שמו, ומתמלא אהבה בלב ונפש. ומכוח התורה רוכשים השגה וממלא יכולים לעורר לעולם האהבה, שעל זה כתוב מים רבים כשיש הרבה תורה לא יוכלו אף גורם לכבות את אהבה".

עוד חיזק הרב את האמור במקום אחר^{קסו} שכתב על הפסוק: 'לאוהבי ולשומרי מצוותי'^{קס"ו} "כל אוהב עושה רצון הנאהב, וכשאינן עושה רצונו, הנה הוא מפר את ברית האהבה, ולא משכחת לה לא נמצאת אהבת ה' בלתי שמירת מצותיו" וכעין זה כתב^{קס"ח} 'במצות ואהבת את ה' "אבל באמת היא מתנה מן השמים שקבלוה במעמד הר סיני וע"י תורה ומצות יכולים לעורר את האהבה".

קסו שפת אמת, דברים, ואתחנן פרק כ' פסוק ז' ועיין עוד מה שכתב בפרשת ואתחנן פרק ו' פסוק ו' על המילים "והיו הדברים האלה" בשם הספרי.

קסז שמות, פרק כ פסוק ה' "ועשה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי "

קסח שפת אמת, (דברים, ואתחנן ט"ג).

רבנו תם^{קסט} בספר הישר כתב: איתא מובא "כי שורש אהבה הסיבה המניעה התדמות ע"י השוואת הצורה השכלית והנפשית של האוהב אל הנאהב הקרבה השכלית והנפשית נוצרת ע"י פעולות הגורמת להשוואה וקרבה תודעתית ע"ש. ולכן כאשר קדשנו ייחד אותנו אליו הקב"ה במצותיו ומידותיו ומתדמים אנו במעשינו ומידותינו אל מידות הבורא יתברך שמו ולמעשיו. בזה הקרבה והדימוי אליו יש לנו דביקות בו יתברך כמ"ש הדבק במידותיו".

בדרך זו הלך ופירש 'האור החיים' הקדוש את הפסוק 'והיו הדברים' זל^{קע}: "עוד ירצה הכתוב ללמד את בני ישראל דרך אופן שיתקבלו הדברים אצלם בלבבם לאהוב ה', כי האהבה אינה אין משמעותה מעשה שיכריח האדם את רצונו לעשות מצוות המלך, אלא רגש אהבה הוא דבר שתלוי בלב וכל שהלב לא ירגיש דבר שיפעיל בו החשק, אינו אוהב, הגם שיכריחנו בכל מין הכרח, לזה באה העצה מאל יועץ ואמר 'והיו הדברים האלה' וגו' על לבבך, פירוש כשיתמיד לקיים שימת ריכוז הדברים דברי התורה על לבו, וממלא יולד יוצר בליבו חשק, תאוה הרוחניות וירוש לבו לאהבת ה' ככל אשר ציווהו"

בביאור הלכה, גם כתב ברוח הדברים ובנוסף חידד והוסיף את האופן שיזכה לאהבת השם, שכתב שע"י התבוננות בתורה יגיע להכרה בגדולתו של ה' יתברך ואז ממלא תתיישב לו אהבה בלב "קעא" לאהוב המקום ב"ה שנאמר 'ואהבת את ה' אלהיך' וכיצד יגיע

קסט ספר הישר (רבנו תם) - ספרו של רבנו תם, מגדולי בעלי התוספות, המכיל שני חלקים: שאלות ותשובות וחיידושים לתלמוד הבבלי.

קע ה"אור החיים" דברים פרק ו פסוק ה

קעא "ביאור הלכה" על שו"ע או"ח סי' א', ד"ה הוא כלל גדול בתורה, ס"ק ד'

האדם לאהבה, הוא ע"י התורה וכדאיתא בספרי, לפי שנאמר ואהבת, איני יודע כיצד לאהוב את המקום, תלמוד לומר 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך', שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם, כלומר שע"י ההתבוננות בתורה כייר את גדולתו של הקב"ה, שאין לו ערך ולא קץ ותתיישב האהבה בלבו בהכרח".

ועוד הוסיף הרב ותאר את אופן ביצוע המצווה "וענין המצווה שיראה האדם להשים כל מגמתו וכל מחשבתו אחר אהבת השם יתברך ויעריך בלבו כי כל מה שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד, הכל הוא כאין נגד אהבתו יתברך וייגע תמיד בבקשת חכמת התורה למען ישיג ידיעה בה' שהמטרה התכליתית, להגיע לאהבתו יתברך והקובע את מחשבתו בעניינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג ולהשיג כבוד, ביטל עשה זו ועונשו גדול".

קרוב רחוקים - שיהיה שם שמים מתקדש על ידך

כתב רבינו בחיי^{קעב} 'ואהבת את ה' אלהיך' אחר שאין לנו אלוה כי אם הוא לבדו, חייב אתה שתאהבנו ושתקיים המצוות מאהבה, כי המקיימם מיראה אין עבודתו עבודה שלמה. ועניין האהבה, שיתבונן האדם בתורתו ובמצותיו וישיג בהם הש"י ויתענג באותה השגה בתכלית התענוג, ולכך סמך לו מיד והיו הדברים האלה, באר בזה עניין האהבה בהש"י ת איך היא, וכן דרשו בספרי 'ואהבת את ה' אלהיך', אהבתו לפני הבריות תראה את אהבתך אליו בפני הבריות

קעב רבינו בחיי דברים פרק ו' פסוקים ה'-ו'

כדרך שעשה אברהם שקראו הקדוש ברוך הוא (ישעיה פרק מא פסוק ה) 'אברהם אוהבי'. בארו לנו חכמים ז"ל כי עניין האהבה בשם יתברך הוא מי שמצדיק הרבים^{קעג} הופכם מרשעים לצדיקים ומקרב אותן לחיי העולם הבא, ועל כן הביאו ראייה מאברהם. על זה כתב האדרת אליהו^{קעד} "אהבהו על הבריות עשה שיאהבו אותו כאברהם אביך, דכתיב 'ואת הנפש אשר עשו בחרן'. היכול אדם לברוא אפילו יתוש? אלא ללמדך שהכניסם תחת כנפי השכינה"

אנו רואים שמידותיו ומעשיו של ירא ה' מעידים עליו שאדם מתוקן הוא הגורם לקידוש שמים מאחר והרואה אותו מעריך את עבודתו שעשה על אישיותו ומעשיו, באמצעות אמונה, לימוד תורה וקיום המצוות. ובכך האדם הרואה אותו, מזדהה עם התורה וציווי ה' בה, ומתקרב בתפיסתו לעבודת האל ובכך שם שמיים מתאהב על ידי יראיו עושה רצונו. כמו שהגמרא^{קעה} מביאה אופן לאהבת ה' "אביי אמר כדתניא (דברים פרק ו פסוק ה) 'ואהבת את ה' אלהיך' שיהא שם שמים מתאהב על ידך" ^{קעו} "וכן בארו לנו החכמים ז"ל בדבר זה, כי ענין האהבה בשם יתברך הוא מי שמצדיק הרבים ומקרב אותן לחיי העולם הבא, ועל כן הביאו ראייה מאברהם".

קעג דניאל פרק י"ב פסוק ג "והמשכלים יזהרו כוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד"

קעד אדרת אליהו, דברים ו':ה'א'

קעה יומא פ"ו א

קעו רבינו בחיי דברים פרק ו' פסוקים ה'-ו'

לְאֱהֹב אֶת ה' בְּמַסִּירוֹת נֶפֶשׁ

כאמור לעיל באופנים לקיום שיש המקשים על הציווי לאהבת ה' ושואלים כיצד ניתן לצוות על אהבה, שהרי רגש זה תלוי באופי או בטבע האדם. קושיה זו מתעצמת עוד יותר לאלה השקועים בטבע העולם. התשובה לכך היא שבני ישראל מעל הטבע. שהרי מוכנים הם למסור נפשם לקידוש ה' שהוא למעלה מן הטבע. וכפי עוצמת מסירות הנפש הקיימת באדם להקב"ה, כך גודל ואיכות מעלת אהבת ה' אצלו. אהבת ה' תגרום למסירות הנפש ומסירות הנפש תגרום לאהבת ה', כל אחד מהם הוא גם גורם וגם תוצאה, על כן אמרו חז"ל, שצריך לכוון למסור את הנפש במילה 'אחד' שבשמע ישראל, לגרום לאהבת ה' לכן כתוב מיד 'ואהבת את ה' אלוקיך'.

כאמור אהבת ה' טבועה בנפש כל יהודי, א"כ כיצד נגרום לגילוייה וחשיפתה? התשובה לכך היא שבאדם קיימות סוגי אהבות רבות וכל אחד כפי טבעו. אהבת ה' היא חלק ממהותו של האדם כבריה הנמשכת אחר בוראה. הקב"ה הסתיר אהבה זו על ידי התלבשות אהבות אחרות הקיימות בטבע האדם המסתירות את רצון ה' ואהבתו. על כך אמרו חז"ל (אבות ב ד) 'בטל רצונך מפני רצונו', פירוש כדי שיתגלה לך רצון ה' האמיתי שהוא אהבה אליו ודבקות בו יתברך שמו, בטל אהבות אחרות שאינם רצון ה' הקיימות בלבך, ואהבתו תתגלה בתוכך במלא הדרה.

המשנה^{קעז} בברכות מציינת כי "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה שנאמר (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. בכל לבבך בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע פירש הרמב"ם^{קעח} "אמנם מאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, פירושו אצלי לדעתי בכל כוחות ליבך, כלומר כוחות הגוף כולם מסירות נפש, אם כן למה הדגש על הלב כי התחלות הכל מן הלב, והעניין ההסבר לדבר שתשים תכלית פעולתך כולם כל פעולותיך יכוונו לעניין השגתו אהבתו. 'ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך, עד מסירות נפש לאהבת ה'"קעט ומניין שאפילו במקום סכנת נפשות אין עוברים על אחת משלש עבירות אלו לא תרצח, איסור עריות ואיסור עבודה זרה^{קפ} שנאמר 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, אפילו הוא נוטל את נפשך' ובכל מאדך בכל ממונך. דבר אחר בכל מאדך בכל מידה ומידה שהוא מודד לך בין במידת החדס והרחמים ובין במידת הגבורה והדין הוי מודה לו במאד מאד". כי אין תנאי או גבול באהבת ה'.

דתניא^{קפא}, רבי אליעזר אומר: אם נאמר (דברים ו) בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך, ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך?

קעז משנה ברכות פרק ט' עמוד ה'

קעח רמב"ם מורה נבוכים חלק א' פרק ל"ט

קעט רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק חמשי הלכה ז'

קפ יהרג ואל יעבור הוא דין הנאמר בעניינין של מצוות העומדות על פי ההלכה מעל פיקוח נפש. ככלל, דין זה נאמר לגבי שלוש מצוות לא תעשה, שהן: לא תרצח, איסור עריות ואיסור עבודה זרה. משמעות ההוראה היא שגם אם הימנעות ממעבר על אחת ממצוות אלו מסכנת את חייו של היהודי, או אף תביא בוודאות למותו - עליו למסור עצמו להריגה ולא לעבור עליהן. במצבים מיוחדים כלל זה תקף גם בעבירות אחרות. תוספתא שבת טז, יד, תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ע"ד, עמוד א'. רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה ז.

קפא בבלי פסחים כ"ה עמוד א

אלא לומר לך: אם יש אדם שגופו חביב עליו חשוב לו יותר מממונו לכך נאמר בכל נפשך, ויש אדם שממונו חביב עליו חשוב לו יותר מגופו - לכך נאמר בכל מאדך. אהבת ה' צריכה להיות במסירות נפש, בדבר החשוב לך ביותר.

עוד בעניין מסירות הנפש כתב הרמב"ן^{קפב} "לאהבי ולשומרי מצוותי הנראה ממשמעות הכתוב שזו הבטחה בעניין המצוות האלו אשר הזכיר, יאמר כי הוא עושה בהן חסד לאלפים לאהביו, הם המוסרים נפשם עליו, כי המודים בשם הנכבד ובאלהותו לבדו ויכפרו בכל אלוה נכר ולא יעבדו אותם אפילו עם סכנת נפשם, יקראו אוהביו, כי זו היא האהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו, כמו שאמר 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך' (דברים ו ה), שתמסור נפשך וחיין באהבתו, שלא תחליפנו באל אחר, ולא תשתף עמו אל נכר. ולכך נאמר באברהם: 'זרע אברהם אוהבי' (ישעיה מא ח), שנתן נפשו שלא יעבוד ע"ז באור כשדים. ושאר הצדיקים יקראו שומרי מצותיו".

כתב 'בשם משמאל'^{קפג}: והיו, וצריך שיתגלה אהבתך אליו במחשבה ובדיבור ובמעשה, נגד המחשבה אמר. 'והיו הדברים האלה על לבבך' שלא יעלה על לבבך שום מחשבה רק באהבת ה', כאלו היא כתובה על לוח לבבך לעולמים. 'ושננתם', ונגד הדיבור תלמדם לבניך. וגם 'ודברת בס' אתה בכל מיני המעמדות שתהיה, בין בשבתך בביתך וכו' וכמ"ש (משלי ו:כ"ב) בהתהלךך תנחה אותך, בשכבך וגו' והקיצות וגו'

קפב רמב"ן שמות כ:ה'

קפג שם משמואל, פקודי ב:מ'

אופן העבודה: בכל לבבך ובכל נפשך, הזכיר הלב תחילה כי עיקר מעשה האדם לטובה או לרעה תלוי במחשבת הלב. בכל נפשך כדאמר רבי אליעזר^{קפד} אפילו נוטלין נפשך צריך אתה למסור עצמך על קדוש וייחוד השם^{קפה}. ובכל מאדך אפילו נוטלין כל ממונך.

"ולפי שפרשה זו חביבה לפני הקב"ה^{קפי} והיא מפתח יראתנו שיש בה ייחוד הבורא ואזהרת אהבת שמו בכל לב ובכל נפש ובכל מאד וכל התורה כלולה בזה, כי מי שאוהב את המלך כל מחשבותיו לעשות הטוב והישר בעיניו, לכך ציווה הקב"ה לעשות לו חמישה זיכרונות בכל יום^{קפז}"

כתב בסמ"ק^{קפח} "לאהוב שמו של הקדוש ברוך הוא בכל לב כדכתיב (דברים ו) 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך', וזו היא עבודת הבורא מאהבה. 'בכל לבבך', כמו

קפד ברכות בפרק הרואה (דף ס"ג).

קפה כמו שאמרו רבותינו במסכת פסחים (פ"ב דף כ"ה) ומביאה התלמוד ביומא פרק בתרא (דף פ"ב) ללמד שכך הלכה ואפילו באונס בצינעא יש לו למסור עצמו וכן סוברין רבנן דר' ישמעאל וכן פוסק בשאלתות (בסימן מ"ב).

קפו לכך ציווה הקב"ה לעשות לו חמשה זיכרונות בכל יום: א' לקרוא פרשה זו בשכבו. ב' ובקומו. ג' שתהא פרשה זו נכתבת כנגד לבבך בתפילין של זרוע שמאל וקבועין כנגד הלב שנאמר ושמתם את דברי אלה על לבבכם. ודרשו רבותינו (בפרק היה קורא דף י"ז) שתהא שימה כנגד הלב. ד' שתהא פרשה זו נכתבת כנגד נפשך שתפילין של ראש יהו מונחים על המוח שהוא מכון כנגד האויר שבין העיניים מלמעלה ועיקר חיות הנפש שם וישב דעת של אדם וזהו והיו לטוטפות בין עיניך. ה' שתהא פרשה זו נכתבת כנגד מאדך על מזוות ביתך ובשעריך שממונו של אדם שם. וכסדר שנכתבו במקרא לב תחילה ואחר כך נפש ואחר כך הממון, כך נצטוו אחר כך על הסדר הזה וקשרתם לאות על ידיך כנגד לבבך והיו לטוטפות בין עיניך כנגד נפשך וכתבתם על מזוות ביתך ובשעריך כנגד מאדך. ספר מצוות גדול, עשין ג'.

קפז ספר מצוות גדול עשין ג.

קפח ספר מצוות קטן מצוה ג'

שדרשו רבותינו (ברכות נ"ד) בשני יצריך, פירוש שישנה אדם את יצרו הרע, המבקש תאוותו לעזוב הכל, למען עשות מצוות הבורא. ויש לו לשמוח בעשיית מצוות קונו, כאילו אכל ושתה ומילא כריסו מכל טובות והנאות שבעולם. בכל נפשך, שיחשב עליו נפשו לכלום, שלא ימנע מעשות מצוות הבורא בשביל סכנת נפשו. ופירשו רבותינו (סנהדרין ע"ד) בעכו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים. ובכל מאדך, פירוש אף על פי שיש סכנה לאבד כל ממונו אם יעבוד בוראו יהיה חושבו לכלום. וכן בשעה שנוטלים אויבים ממונו ומצווה מוטלת עליו לעשות אל ימנע בשביל הפסד ממונו".

לאהוב את ה' במחשבה

בספר החינוך^{קפט} מובא שראוי לו לאדם שישים כל מחשבתו וכל מגמתו אחר אהבת השם. ויעריך בליבו תמיד כי כל מה שהוא בעולם, מעושר בנים וממשלה וכבוד, הכל כאין וכאפס ותהו כנגד אהבתו ברוך הוא. וייגע תמיד בבקשת החכמה למען ישיג ידיעה בו. סוף כל דבר, יעשה כל יכולתו להרגיל מחשבות ליבו באמונתו וייחודו, עד שלא יהיה רגע אחד ביום ובלילה בהקיצו שלא יהא זוכר אהבת אדוניו בכל ליבו.

מצוות אהבת ה' במחשבה נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר על זה וקובע מחשבתו בעניינים הגשמיים ובהבלי העולם שלא לשם שמים, רק להתענג בהם לבד או להשיג כבוד העולם הזה הכוזב, להגדיל שמו שלא בכוונה, להטיב לטובים

ולחזק ידי הישרים, בטל עשה זו ועונשו גדול. וזאת מן המצוות התמידיות על האדם ומוטלות עליו לעולם.

בהקשר זה כתב ב"משנה ברורה"^{קצ"ז} אבל לכל הפחות חייב האדם לרכז מחשבותיו בעת אמירת פרשה ראשונה של קריאת שמע, כלשונו "כשאומר 'ואהבת את ה' יראה להכניס אהבת ה' בליבו, שלא יהיה כדובר שקר ח"ו".

אהבה ושמחה להקדיש להשם יתברך

נודעו דברי מהר"ל^{קצ"א} ז"ל על מה שאמרו חז"ל, שיעקב אבינו ע"ה לא נשק ליוסף אלא עד שקרא קריאת שמע. ביאר הרב, כי בעת בוא כאשר מתעורר ומגיע אל הצדיק איזה הרגשה של אהבה ושמחה מיד מכניסם ומכוונם מקדיש את ההרגשות הטובות לשמיים, לאהבת הבורא, לכן בעת המפגש המשמח והמרגש בין יעקב ליוסף קרא אז יעקב ע"ה בכוונה להקדיש את השמחה ואהבה לה' קריאת שמע פרשת ייחוד ה'.

טעם הדבר הוא שירא יעקב ע"ה לנפשו שעל ידי האהבה ליוסף תיפגם אהבתו לבורא, לכן הוא מתדבק עצמו קודם בו יתברך ועל ידי זה מתמעט ממנו אהבה הגשמית. וכן אפשר לומר, שע"י הקדשת השמחה ואהבה לה', מראה הצדיק, שהיא אהבה הגדולה והעיקרית, ובתוכה כלולה האהבה הגשמית של ברואי ה' ובניו.

ועל פי זה ניתן להסביר מה שכתב 'בכל לבבך' בשני יצריך. כיצד יתכן לאהוב את ה' ביצר הרע? התשובה היא, שמחמת היצר הרע המפתה באהבות זרות, מתקשר האדם באהבת הבורא כפי שעשה יעקב אבינו

קצב משנה ברורה (סימן כ"ה ס"ק י"ד) בשם ספר חרדים

קצא שפת אמת שם ויגש תרל"ז, בשם ספר 'גור אריה' "נצח ישראל" י"ב א'

בעבור יראתו שלא להיכשל ע"י יצר הרע באהבה שאינה לבורא, ובכך נעשה יצר הרע כמנגנון בקרה לצדיק, המניע אותו לעבודת הבורא. הצדיק שפועל כך, הופך את יצר הרע לעבודת הבורא, וכך נמצא שנוולד דבר טוב מהיצר. ועל ידי זה מתהפך תפקוד יצר הרע לטוב.

אהבת ה' ע"י אמירת תהילות

כתב 'האור החיים' על הפסוק ואהבת^{קצב}: "עוד ירצה לעורר לב איש ישראל לאהבת ה' על דרך אומרם ז"ל (ילקוט ס"פ נח) בפסוק יושב תהילות ישראל שלא בחר ה' מכל התהילות זולת כשהללוהו ואמרו לפניו ברוך ה' אלהי ישראל, אז ישב על כיסא מלכות עולם, והוא אומרו וזה שנצטוונו ואהבת את ה' לטעם זה לסיבה זאת שלא בחר מכל העמים להיות אלא אלהיך, ובהעיר האדם ליבו לעורר את הרגשות לפרטים כאלו להרגיש ולדעת שה' בחר בנו מאהבתו אותנו מכל העמים, תתנתק נפשו ותנתר תעלה במעלה ממקומה, בהתעוררות נפלא ורם גבוה באהבת הנאהב, יתעלה רום תפארת כבודו"

לסיכום: מתוך כל המובא ראינו שלמצוות אהבת ה' קיימים מקורות רבים בתורה ובנ"ך ובחז"ל. טעמה העיקרי של המצווה הוא לקיים את מצוות התורה בנפש חפצה ומתוך שלמות שייתכנו רק מתוך אהבת ה' טהורה.

ראינו שהמושג אהבת ה' הוא ייחודי מכל המצוות בכך שאין לו גבול, ובכך שהוא מיפה ומפיח רוח חיים בעשיית המצוות. עוד ראינו שהוא כולל את כל האהבות הקיימות עליהן אנחנו מצווים, אהבת הילדים האישה ורעים.

בבחינת האופנים השונים לקיום המצווה למדנו על השגה בו יתברך, התבוננות בבריאה ובתורה, קיום התורה והמצוות, קרוב רחוקים שיהיה שם שמים נאהב ומתקדש, מסירות נפש, מחשבה, הקדשת אירועי שמחה ואהבה, וכן ע"י אמירת תהילות. עוד בחנו האם וכיצד ניתן לצוות על האדם לאהוב את ה'.

לסיום, נראה כי מצווה זאת היא אחת מהמצוות התמידיות והרוחניות החלות על האדם באשר הוא, בכל זמן ועת. היא גבוה במעלתה וגורמת לדבקות האדם בבוראו ולקיום התכלית בעולם הזה, עולם הנשמות ועולם הבא, להיות צרור בצרור החיים, לנצח נצחים.

לעילוי נשמת
רבי רפאל יחיאל עשור זצוק"ל

נולד בשנת: 1939 במרוקו
גלב"ע ב' ה' סיוון התשל"ד (26.5.1974)

וכך נכתב על מצבתו:

זאת מצבת קבורת האדם גדול בענקים, יניק וחכים איש משכיל
ואיש מידות גומל חסדים וידו פשוטה לעזרת הזולת.
בשכלו הטהור חיבר שירים והשאים אחריו לידידיו לקרוביו
למזכרת. שוקד על דלתות בתי הכנסת ובתי המדרש שומר תורה
ומצוות ירא ה' ואוהבו

המנוח רפאל יחיאל עשור זצוק"ל

שנקטף באבו בדמי ימיו ה' סיוון התשל"ד 26.5.1974

בהשאירו אחריו אלמנה וארבעה יתומים

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

הרב דוד עשור זצוק"ל בן אסתר

על המצה נכתב:

זאת מצבת קבורתו של החכם השלם הזקן הכשר

רבי דוד עשור זצוק"ל

בעלי אבינו וסבינו היקר באדם

מלאכת הקודש הייתה מלאכתו, תורתו היא עסקו ואומנותו
ימים ושנית האריך על ממלכתו, שוחט ובודק אוהב אמת וצדק

לתורה היה פרשן דרשן ופשטן

חבל על האי שופרא דבלי בעפרא

בין תשעים וחמש שנים היה במותו.

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
רבי אביחי נחמיה נחום זצ"ל בן אילנה

על המצבה נכתב:
עד הגל הזה ועדה המצבה הזו, כי תחתיה נטמן האברך היקר,
המדוכא ביסורים קשים ומרים

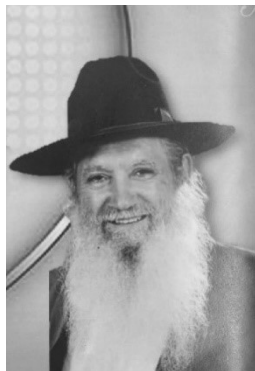
הרב רבי אביחי נחמיה נחום ז"ל
בן יהודה ואילנה

נלב"ע בקציו"ש בעש"ק פרשת לך לך, יב מרחשון תשפ"א

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן.

לעילוי נשמת

הרב דוד אוחנה זצ"ל בן מיסה אינס אסתר

נ.ל.ב.ע בערב שבת קודש פרשת כי תבוא י"ט אלול תשפ"א

לעילוי נשמת

ר' דוד בן אסתר הכהן דרשן זצ"ל

בענווה והצנע לכת

עמל ויגע בתורה

הקים בית תלמוד תורה לתשב"ר ומסר נפשו על קיומו

הרנין נפשות במעשי חסד

נלב"ע בקי"ו"ש אחרי שנתייסר ביסורים

ביום ט"ז אדר התשס"ט ת.נ.צ.ב.ה

הספר "מגזרות האמנה" יוצא לאור ע"י בית ההוראה
"שלמות המשפחה" בנשיאות הרצה"ג חגי שושן שליט"א

מטיב
מרכז טיפול ויעוץ במשפחה תורני ארצי

**בית הוראה ייחודי
הנותן מענה
הלכתי ומקצועי
לשאלות
בתחום המשפחה
ובכל תחומי ההלכה**

**המענה ניתן ע"י רבנים
מוסמכים ובעלי ידע בתחום
קדושת ושלמות המשפחה**

*2873

רבני בית ההוראה זמינים מידי יום חול
בין השעות 09.00 בבוקר ל22.00 בלילה

**לנשים - ניתן לקבל מענה
ע"י מדריכות הלכה**

**מוקד
מטיבת"א**

**מוקד תורני ארצי
לסיוע נפשי
זוגי ומשפחתי**

**מענה אישי
ע"י אנשי מקצוע
24 שעות ביממה**

אל תתמודדו עם זה לבד

*2837 התקשרו
עכשיו

**< פריסה ארצית > בהמלצת רבנים
< סודיות מובטחת >**

ללמוד מהטובים ביותר

מרכז י.נ.ר מקיים מזה 23 שנים תכניות להכשרת אנשי מקצוע בתחומי ההנחיה, הייעוץ והטיפול בקרב הציבור הדתי והחרדי על כל גווניו. זאת מתוך מטרה להכשיר יועצים ומטפלים מתוך הקהילות השונות למתן מענה הולם ומקצועי לכלל האוכלוסייה בישראל.

מרכז י.נ.ר חרט על דגלו לחזק את תחום הנישואין והמשפחה מתוך ידיעה שבמערכת משפחה המבוססת על יציבות ותפקוד הולם מצויים המרכיבים הדרושים לצמיחה אישית ולריפוי חברתי. משפחה המאפשרת אווירה תומכת העונה על צרכים פיזיים ורגשיים של ילדיה, תאפשר להם התפתחות בריאה ומאוזנת, וההפך, התערעורות המבנה המשפחתי והעדר אווירת ביטחון ותמיכה משמשים תרבות להצמחת תחלואה אישית וחברתית.

במסגרת תכניות ההכשרה משתלבים תלמידי ובוגרי המרכז בעבודה מעשית מודרכת ומעניקים שירותי ייעוץ וטיפול לחברה ולקהילה.

מרכז ינר מקיים מגוון שיתופי פעולה בהכשרות, השתלמויות וסדנאות במגוון תחומים לעמותות, מוסדות וארגונים בהתאם לקהל היעד וצרכי הארגון.

מרכז י.נ.ר הוא מרכז לימודים של האוני' הפתוחה ובו מתקיימות תכניות לתואר ראשון. הלימודים מתקיימים בקבוצות מובנות תוך מעטפת רחבה של סיוע וליווי אישי לכל סטודנט.

לפרטים והרשמה: 02-6321620

בית הדפוס 30, ירושלים | ז'בוטינסקי 100, פתח תקווה | האבות 64, באר שבע

YNRCOLLEGE.ORG > RISHUM@YNRCOLLEGE.ORG

מרכז י.נ.ר - המרכז המוביל והמקצועי ללימודי ייעוץ והנחיה

מרכז י.נ.ר

מובילים חזון ומצויינות

מצוות אהבה ויראת השם הן מצוות בסיסיות ביהדות ומהותיות לקיום ושמירת התורה והמצוות. בהתקיימן משדרגות הן את איכות לימוד התורה ועשיית המצוות והן מעצימות את הקשר המתמיד עם בורא עולם.

לכן על כל יהודי חלה החובה לדעת ולהטמיע אותן בנפשו ככתוב: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אתו ולעבד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים פרק י' פסוק יב).

בספר זה ערכנו סקירה תמציתית מספרי קודש קדמונים ואחרונים העוסקים בתחום אהבת ויראת ה' והבאנו את עיקרי הדברים בתוספת ביאור ובלשון עכשווית.

מטרת הספר היא להקנות ידע מעשי במרכיבי המצווה, לחדד, לשפר ולהטמיע את יראת ואהבת ה' בקרב יוצרי הספר ואם בס"ד הכתוב ישפיע טוב גם על הקורא מבקש השם, היה זה שכרנו.

שמערה